TĖVYNĖS SARGAS

Būdingiausias M. Krupavičiaus asmenybės bruožas — kovingumas dėl Lietuvos ir lietuvybės reikalų

Suskilusią išeivijos visuomenę jungia Lietuvos laisvės siekimas

Mūsų politika remiasi JAV Lietuvos okupacijos nepripažinimu

Laisvasis pasaulis daro didelę pažangą žmogaus teisių srityje. Jos nedaro komunistiniai kraštai

Neįrodyti kaltinimai visuomeninėje veikloje daro žmonėms moralinę skriaudą

Madrido konferencija parodė, kad Lietuvos laisvinimo reikalas eina pirmyn

1981 Nr. 1 (48)

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901 Tel. (501) 624-6659.

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874.

Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

P. Alšėnas, dr. S. A. Bačkis, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, MIC, P. Balčiūnas, vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, P. Gaučys, L. Grinius, A. J. Kasulaitis, dr. A. Kučas, J. Kuprionis, dr. O. Labanauskaitė, M. Liulevičienė, M. Mackevičius, P. Maldeikis, Č. Masaitis, prof. dr. J. Meškauskas, M. Peteraitienė, prel. P. Ragažinskas, S. Rauckinas, A. Rinkūnas, A. Rugytė, J. Sakas-Sakevičius, P. Spetyla, dr. V. Sruogienė, P. Stravinskas, S. Sužiedėlis, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, dr. D. Tamulionytė, K. Tautkus, prel. L. Tulaba, Ig. Urbonas, dr. J. Vaišnora, MIC, dr. J. K. Valiūnas, A. Venckus, kan. V. Zakarauskas, V. Žemaitis, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas, kun. St. Yla.

TĖVYNĖS SARGAS

1981 ĮSTEIGTAS 1896 Nr. 1 (48)

MYKOLO KRUPAVIČIAUS LIETUVYBĖ

Kelios mintys mirties dešimtmečio proga

ALGIRDAS J. KASULAITIS

Savo kalboje Čikagoje 1971 m., minint didžiojo lietuvio Prelato Mykolo Krupavičiaus mirties metines, tariau, jog "nėra jokios abejonės, kad ne vienam iš mūsų jis, laikui bėgant, atsivers kitokiose dimensijose, negu šiandien siauras žvilgsnis pajėgia aprėpti ir įžvelgti". Jį pagerbdamas, konspektyviai aptariau jo asmenybę, taip plačiai išbujojusią įvairiausiomis šakomis ir taip giliai įleidusią šaknis lietuviškame dirvožemyje.

Po penkerių metų, vėl kalbėdamas jau Ciceroje, temą ribojau vieno jo asmenybės ir veiklos bruožo škicine sklaida, jo kovingumo analize. Kovingumas man atrodė (ir dabar atrodo) esąs vienas būdingiausių Krupavičiaus charakterio bruožų. Savo 1971 m. paskaitą pavadinau "Didysis Kovotojas". Vėlesnis žodis, kaip minėjau, jau visas buvo skirtas Krupavičiui kovotojui. Kovotojo terminą vartojau ir savo P. Maldeikio M. K. monografijos recenzijoje. Ir tai nebuvo sąmoningas nusistatymas pabrėžti vieną Krupavičiaus asmenybės ir veiklos bruožą kitų sąskaiton. Tai buvo daugiau žavėjimasis retai sutinkamu asmenybės bruožu, taip aiškiai pasireiškusiu ir taip jau perdėm turtingoje, talentais apdovanotoj asmenybėj.

Tik, šį rašinį rašydamas, perskaičiau (pakartotinai) š. m. pradžioj mirusio artimo prelato bendradarbio, buv. VLIKo ir PLB pirmininko Jono Matulionio 1971 m. kalbą apie Krupavičių. Joje jis irgi randa, kad kovingumas yra pats būdingiausias šios didžios asmenybės bruožas.

Tačiau tik vienas bruožas. Kaip ir buvo manyta, "metams

slenkant Mykolo Krupavičiaus asmenybė ir darbai ne tik neblėsta, bet ryškėja. Jo turtingos ir ypatingai šakotos asmenybės atskiri bruožai nors ir dar labai trumputėje laiko perspektyvoje atsispindi vis naujomis varsomis, būdo bruožai atsiskleidžia anksčiau nesuvokta prasme, talentai — pirmiau sunkiai suprantamu gyliu ir pločiu" (1976 m. kalba).

Apie Krupavičių rašiusieji palietė ir kitus jo asmenybės bruožus: politinius gabumus, valstybininko atsiekimus, jo kunigystės gylį ir grožį, būdo savybes, lietuvybės meilę ir t.t.

Tiek P. Maldeikio monografijoje, tiek atskiruose straipsniuose pamažėli ryškėja Mykolo Krupavičiaus portretas: didžio žmogaus ir lietuvio. Šiandien noriu nors trumpai, irgi konspektyviai, žvilgterėti į mieląjį prelatą kaip "lietuvybės apaštalą".

Sunku nustatyti, koks Krupavičiaus asmenybės bruožas daugiausiai imponavo visuomenei, buvo jai artimiausias, priimtiniausias, glaudžiausiai abu — Krupavičių ir visuomenę jungiantis. Greičiausiai jo begalinė Lietuvos meilė, visiškas jai atsidavimas, tarnavimas lietuvybei, etc.

Jau minėtasis Jonas Matulionis, laidojant M. Krupavičių, paskutiniame atsisveikinimo žodyje jį vadino "gyvąja Lietuvos legenda". Legendos nemarios. Jos gyvena per metų metus, atsiskleisdamos vis naujomis varsomis. Mums menasi, kad ir Krupavičiaus lietuvybė, jam gyvam esant, savo jėga žavėjo būrius ir minias, atsiskleis ir ateities kartoms, kaip giliai patraukli idėja, dėl kurios verta rūpintis, dirbti, sielotis, mirti ir gyventi.

Vienoje savo ankstesnėje kalboje tariau, kad Mykolas Krupavičius "iš tikrųjų yra vienintėlis, kuriam tinka lietuvybės apaštalo titulas ne perkeltine, bet tiesiogine prasme. Patriotizmas buvo persunkęs visą jo sąmonę, širdį, veiklą. Lietuvos meilę jis kildino ir siejo su Dievo meile. Lietuvybė jam buvo šventa kaip religija. Jo įsipareigojimas tautai ir broliams buvo be ribų — visa persunkiantis, visa apimantis, visa aukojantis. Jo visas gyvenimas buvo atiduotas Lietuvai ir lietuviams. Jo paties žodžiais, "Tėvynės meilė yra tos didžiosios (suprask, Dievo) meilės atžala ir atspindys. Tėvynės meilės sampratoj turi būti kažkas daugiau, negu sentimentai ir jausmas. Joje yra ir turi būti toks elementas, kuris vidiniai visus riša vienon tėvyninėn bendruomenėn. Tas ryšys, jungiantis žmones tėvyninės bendruomenės meile, yra amžinoji teisė, įrašyta žmonių ir daiktų prigimtyje. Tad joje turi būti kažkas objektyvaus, kas iškyla iš išorinės Dievo nustatytos tvarkos'.

**Kun. Mykolas Krupavičius,
kada jis buvo Steigiamojo Seimo narys
ir krikščioniškojo bloko vadas**

Mykolas Krupavičius — tai tarsi nemirštančio lietuvio simbolis. Jam lietuvybė — viso gyvenimo misija. Argi nuostabu, kad savo testamente jis paliko įsipareigojimą įpėdiniams apie įrašą ant kryžiaus prie jo kapo: 'Lietuvi, tebūnie tau pirmaisiais tėvas ir motina, bet virš jų tebūnie tau tavo tėvynė Lietuva'.

Argi nuostabu, kad prašė 'akis ir krūtinę užpilti Lietuvos žemele'. Argi nuostabu, kad žadėjo ir po mirties prašyti dangiškojo Tėvo tėvynei laisvės. 'Ypatingai karštai maldausiu Dievą, kad jis padėtų išaugti jaunimui sąmoningais ir kovingais lietuviais patriotais' ".

Petras Maldeikis savo stambiame veikale apie Mykolą Krupavičių jo lietuvybei paskyrė visą skyrių — Pamilo tėvynę Lietuvą (psl. 389-406). Čia jis psichologo žinojimu, lietuvio jautrumu ir draugo bei gerbėjo meile lukštena didžiojo lietuvio meilę, prisirišimą ir pasiaukojimą tautai, tėvynei, broliams ir idėjai.

Mano siekinys daug kuklesnis — kiek galint paties prelato žodžiais papurenti tą pačią dirvą.

Lietuvybės, tautinės ištikimybės, patriotizmo, tautinės kultūros, nutautimo, kultūrinio puoselėjimo ir panašiais klausimais jis yra išsamiai pasisakęs. Tuo klausimu, tema, yra net parašęs knygą (Lietuviškoji išeivija). Lietuviškosios meilės skatinamas, įsteigė ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenę, kurios kai kurių vadovų nuoslydos ir nuokrypos nesumenkina nei pačios idėjos grožio, nei prelato nuopelnų, ją kuriant.

Kartu bandysime atskleisti ir kitą Krupavičiaus asmenybės bruožą — jo žodžio ir gyvenimo santapą. Patriotų buvo ir tebėra visais laikais ir visuose kraštuose. Tik nemaža jų dalis yra vien žodiniai patriotai, kurių elgesys nei nepanašus į jų garsiai skambančius žodžius ir šūkius. Mykolas Krupavičius gi yra kaip tik tokio žodingumo šviesi priešginybė. Jis gyveno tuo, ką skelbė, kuo tikėjo nuo jaunystės iki paskutinio atodūsio.

Jis dalinosi su mumis ir išeivio dalia. Ir čia jis buvo lietuvybės apaštalas, jos sargas, puoselėtojas, skleidėjas ir gynėjas.

Pagaliau į jo iššūkį atsiliepė ir visuomenė. Bandysime pažiūrėti, kaip — ar jam atiduodama tik žodinę pagarbą, ar sekama jo pėdomis, vykdant jo puoselėtos lietuvybės idealus ir idėjas.

Brangesnė už visus džiaugsmus

Mykolas Krupavičius ne kartą cituoja 136 psalmę — Prie Babilonijos upių. Tam tikra prasme ir jis pats yra tas poetiškasis karštai mylintis psalmininkas:

Jeigu, Jeruzale, Tave aš užmirščiau,
mano dešinė tenuvysta.
Tepridžiūsta prie gomurio mano liežuvis,
jeigu tavęs neatminčiau,
jeigu tu man brangesnė nebūtum
už visus džiaugsmus, Jeruzale, mano!

Pats pirminis ir gilusis tėvynės meilės šaltinis, tautos kaip moralinės sampratos pagrindas ir lietuvybės, kaip moralinės vertybės, sankcija yra Kristus. Krupavičiaus mąstyme šiais klausimais gausu citatų iš šv. Rašto, Bažnyčios tėvų ir kitų auautoritetų.

Tėvų Pranciškonų 1950 m. Metraštyje jis rašo: "Tėvynės meilė turi pradžią Dievo meilėje. Su Dievo meile ji yra gimininga. Tad tėvynės meilė yra religinė dorybė. Iš to seka: kas už ją miršta, aukojasi ar jai aukoja savo turtą bei sveikatą — yra ne tik tėvynės, bet kartu ir Dievo bei tikėjimo did-

vyris" (Šiandieninė lietuvių tautos kova už laisvę, psl. 97).

"Lietuviškosios išeivijos" skyriuje "Išeivija ir tėvynės meilė" Krupavičius su užsidegimu, jausmu ir giliu tikėjimu skaitytojui atskleidžia tėvynės meilės teologiją. Savo ir taip kietus ir brandžius argumentus jis remia visa eile tezių, čia pasigaudamas Leono XIII enciklikos Sapientiae Christianae, kitur cituodamas šv. Augustiną, dar kitur šv. Tomą Akvinietį, Fanfani, Priummerį, kardinolą Mercierą, Pijų XI ir kt. Jis rašo: "tėvynės meilė yra kiekvieno civilizuoto žmogaus pirmaeilė, privaloma dorybė. Bet čia dar ne visa. Tėvynės meilė yra nesavaimingas, nuo nieko nepriklausąs ir pats iš savęs semiąs jėgas reiškinys" (psl. 93). Ir toliau— "Tėvynė yra amžino Dievo įstatymo padaras. Dėl to ir asmens priklausymas tėvynei yra nustatytas visur vadovaujamos Dievo valios. Kas plaukia iš sukurtų daiktų prigimties, yra Kūrėjo — Dievo valia. Tą valią žmogus gali išskaityti savo prigimtais gabumais ir jėgomis" (psl. 93).

"Visa, kas yra ir gyvena, savo pradžią yra gavę iš Dievo. Tad ir tėvynė nėra nežinomo atsitiktinumo ar kokių nežinomų jėgų padaras, bet Dievo — Kūrėjo prigimtosios tvarkos kūrinys" (psl. 94).

"Tėvynės meilė gimsta kartu su žmogum. Ji tiek sena, kaip senas yra žmogus. Ji yra prigimtoji Dievo dovana (ten pat). Tėvynė žmogui yra iš visų žemiškų gėrybių didžiausia gėrybė. Ji tad turi teisės reikalauti iš savo vaikų pasišventimo ir pasiaukojimo. Pirmutinė pareiga tėvynės atžvilgiu — meilė, pasišventimas ir pasiaukojimas jai, ar ji būtų laiminga ar paskendusi skurde ir varguose. Tam paskutiniame atvejuj, kai tėvynė priešo ujama, persekiojama, plėšiama ir varginama, kai ji žaizduota ir skarmalais apsiklosčiusi, kai jos vaikai kančiose miršta ir gyvena sunkaus kalėjimo gyvenimu, ištikimybė, prisirišimas, pasiaukojimas ir meilė tėvynei turi reikštis ypatingu stiprumu ir nesileisti į jokius kompromisus ir nuolaidas, kad ir savo paties naudai. Pirmoj vietoj tėvynė ir jos laisvė ir nepriklausomybė. Tokiais atvejais į antrą vietą turi pasitraukti tėvai, žmonos, vaikai. 'Primi tibi sunt pater et mater, maior sit patria et ipsis parentibus tuis" — 'Pirmieji tau yra tėvas ir motina, bet virš jų tebūnie tėvynė', — sako šv. Augustinas (Sermo 82, 5, 8). Tėvynė, kaip didžiausias žemės tvarkoj gėris ir Dievo dovana, turi teisės reikalauti net savo vaikų gyvybės aukos" (psl. 98).

Krupavičius savo tėvynę tiek myli, kad šv. Augustino mintį,

sulietuvintą, prašo įrašyti į savo antkapį, kad ateities kartos skaitytų ir tėvynės meile degtų.

Savo teiginius susumuodamas, autorius skyrių baigia eile išvadų, kurių svarbesnės šios:

"1. Tėvynė yra Dievo kūrinys.
2. Tėvynės meilė yra įsakyta prigimties įstatymo ir ketvirtojo Dievo įsakymo.
3. Tėvynės meilę Bažnyčia iškėlė į antgamtinę tvarką ir paskelbė ją dorybe, tad
4. Tėvynė yra šventas, dieviškas padaras, o tėvynės meilė — Dievo meilės atžala, todėl
5. Ne mes patys pasirenkam tėvynę ir kalbą, bet Tas, kuris sukūrė pasaulį ir jam tvarką nustatė, vadinasi — Dievas, tad
6. Tėvynė, gimtoji kalba ir tėvynės meilė nėra žmogui laisvai pasirenkamas ir mainikaujamas dalykas.
7. Išeivio šventa pareiga išlaikyti lietuvybę ir tautinę kultūrą. Todėl šeimos kalba yra tik lietuvių kalba, skaitotoma ir palaikoma lietuviškoji spauda ir literatūra, kultūrinės ir laisvinamosios politinės organizacijos ir lietuviškos parapijos bei mokyklos.
8. Tėvynė, kaip aukščiausias žemiškasis gėris, gali pareikalauti savo gerovei aukščiausios aukos ligi gyvybės įskaitytinai.
9. Juo daugiau vargsta tėvynė, juo daugiau privaloma ji mylėti ir remti. Lietuvos laisvinimas yra šiuo metu išeiviui svarbiausia pareiga.
10. Tėvynės meilė yra religijos dalis, tad tėvynė ir tėvynės klausimai priklauso religiniai - doroviniai sričiai". (psl. 121 - 123).

Šiais "moderniais" laikais, kai daugelis taria esą sofistiški, išprusę, suprask, nurelígėję ir be pasaulėžiūrinio pagrindo ir ideologinės krypties bei gelmės, mada yra tarti, kad tautybė, lietuvybė, patriotizmas tėra tik mitai. Esą, juo greičiau nuo jų nusisuksime, juo geriau mums bus asmeniškai, juo geriau galėsime tarnauti savai bendruomenei.

Nesileidžiant į ilgesnius disputus, tebūna pasakyta viena. Gal Mykolo Krupavičiaus kai kurie teigimai nėra nei bažnytinės, nei socialinės dogmos ar teisinės normos, bet apskritai jo lietuvybės dvasia, jo ne žodinis, bet gyvenimo patriotizmas, jo iš Dievo meilės išplaukusi tėvynės ir savo tautiečių meilė yra daug tikresnis kelias žmogaus, tautos ir žmonijos santy-

kiams vystyti, negu ciniško tuščiavidurio liberalizmo šalininkų kova su savo susikurtais mitais.

Todėl Krupavičiui "patriotizmas tai ne filosofinė sistema, kurią žmonės vienodo inteligentiškumo ir moralinio lygio gali priimti ar atmesti. Patriotizmas tai moralinis asmens santykis su savo visuomene, tauta ir savo tėvyne. Asmens, pasiekę tam tikro moralinio lygio, to santykio atmesti negali" (Lit. Išeivija, psl. 69).

Savo ruožtu didžiajam lietuvybės kovotojui "tauta yra moralinė samprata. Priklausymas tautai yra moralinė pareiga, sąžinės klausimas" (ten pat, psl. 71). O savo kapitaliniam veikale "Kunigas Dievo ir žmonių tarnyboje", jis taria, kad "tauta — tai kalba, tradicijos ir papročiai" (psl. 156).

Visiems trims faktoriams jis teikia labai didelę reikšmę. "Gimtoji kalba yra mūsų tėvynė. Kas gina savo kalbą, vaidina tokį pat vaidmenį, kokį vaidina karys, gindamas savo tėvynę nuo priešo. Kas numarina savo kalbą savyje ir savo šeimoj, numarina ir tėvynę. Būna išimčių, bet jos labai retos. Toms išimtims reikalingos ypatingos sąlygos. Bendrą taisyklę paremia mūsų praeitis. Mūsų praeitis rodo, kad, pamiršę savo kalbą, tampa savo tėvynės priešais" (Liet. išeivija, psl. 51).

Prie lietuvių kalbos svarbumo jis grįžta daug kartų. Toje pačioje "Lietuviškoje išeivijoje", tame lietuvybės manifeste, jis toliau rašo: "Mūsų išeiviai, nepaisant kuriame krašte apsigyvena, be jokių skrupulų ir sąžinės graužimo savo gimtąją kalbą negailestingai leidžia užuomarštin. Pirmas įrodymas — nežmoniškas jos teršimas svetimybėmis.

Gražu ir naudinga mokėti daug svetimų kalbų, bet didelė gėda savo gimtosios kalbos nemokėti. Klausant daugelio mūsų išeivių kalbos, gaunamas įspūdis, kad jiems lietuvių kalba yra lyg atmatų duobė į kurią meta visokius svetimų kalbų graužtukus ir sudaro biaurų jovalą. Sunkiau savo kalbos įžeisti ir paniekinti negalima. Ir taip elgiasi ne tik tie, kurie po 40-50 metų gyvena išeivijoj, kurie apleido Lietuvos žemelę sunkiausiais laikais, kurie iš Lietuvos išvyko beraščiais ar mažamoksliais, kuriems ir Lietuva buvo tik 'krajus' ir lietuvį sunkiai skyrė nuo 'palioko'. Tiems dar galima surasti šiokio tokio pateisinimo. Bet į tuos jau nebe klystkelius, bet šunkelius pasuko ir nepriklausomo gyvenimo žiedas, triukšmingiausi urapatriotai, kurie prie kiekvieno stikliukėlio priesaikavo kraują pralieti už tėvynę ir kurie, dar angliškai lemtai neišmokę, jau savąją 'pamiršo' ir suteršė, kaip aršiausias jos priešas, nors

Lietuvoj aukštas vietas buvo užėmę ir ją valdė iš aukštų sostų, turėdami pilnus lovius gardaus ir gausaus ėdalo, savo garbei ir naudai" (psl. 51-52).

Nagrinėdamas lietuvybės, tėvynės meilės, tautinės ištikimybės temą, prelatas Krupavičius kalba apie istoriją: "Tėvynės laiko kategorija yra istorija . . . Praeitis . . . formavo tautą ir žmogų. Ji gyvena mumyse. Ji praėjo, o tačiau ji yra. Ji sukūrė charakterį, paprotį, pomėgius ir pasibiaurėjimus, bendrus idealus, gyvenimo stilių ir visą dvasinę ir medžiaginę formą, kuri yra tėvynės įsikūnijimu, kuri yra pati tėvynė" (Ten mūsų tėvynė", "Ateitis", 1962 m. Nr. 8, psl. 196).

Tiksliai, jau beveik poetiškai ir su didele meile bei įsijautimu jis kalba apie lietuvišką kraštovaizdį: "Lietuviškasis kraštovaizdis yra pradžioj lietuviškų padermių, o paskui tautos apie dviejų tūkstančių metų darbų išviršinė išraiška; kraštovaizdyje atsispindi mūsų gyvenimas, mūsų darbai, papročiai ir tikėjimas. Tai kraštovaizdis, ne tik gamta, bet ir didelis menas, gyvas mūsų minties, valios, tautinių pajautimų skulptorius, tai mūsų istorijos padaras, mūsų vargas ir mūsų lobis. Čia tikra mūsų Lietuva, čia mūsų tėvynė, mūsų didysis ir brangiausias paveldėjimas . . ." (ten pat, psl. 197).

Ir toliau: "Tėvynė Lietuva yra vienintėlė konkreti, lietuvišku krauju pulsuojanti, esanti erdvėje ir laike, telpanti net dabar pasaulio žemėlapiuose, kur ją skrodžia žydrusis Nemunėlis savo vingiais, kur lietuvis kovoja ir žūsta, kenčia ir viliasi, bent mintimis renčia šviesią ateitį savo žemelei ir su dideliais sunkumais ir pavojais moko savo jaunąją kartą mylėti Dievą ir tėvynę" (ten pat).

Krupavičius, neretai rūstokas, tiesiakalbis, realistas, tik apie Lietuvą kalbėdamas, be išimties švelnėja, jo žodžiai vis dažniau esti poetinių atspalvių, net mažybiniai. Lietuva jam jau dažnai "Lietuvėlė". Tai ne dydžio išraiška, bet meilės. Savo "Lietuviškąją išeiviją" skiria "Tau, kryžiuojamoji Lietuvėle". Toliau kalba apie "šventą tėvynės žemelę" (psl. 32), "tėvų žemelę remti" (T. Pranciškonų Metraštis, psl. 106), "Tavo darbų vaisius — pilni aruodai mielai tėvynėlei" (iš laiško Praniui Alšėnui, "Tėviškės Žiburiai", Mykolas Krupavičius laiškuose),' "už atliksimus (darbus) palieku padėkoti pačiai laisvajai Lietuvėlei (ten pat), ir t.t. Jis atsiveria poezijai. Jo kalbose ir raštuose nesunku rasti Maironio posmų (Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka, Tas ne lietuvis, kas tėvynę bailiai kaip kūdikis apleis), psalmių citatų ir kt.

Kelrodis, kuris vaikščiojo

Jau iš tų kelių citatų ir kelių įtarpų matyti, kad šviesios atminties kun. Krupavičius savo tėvynę be galo mylėjo, jos kančias labai pergyveno ir savo brolių išeivių laikyseną akylai stebėjo. Kaip matysime vėliau, jis tai darė ne kaip tylus stebėtojas, bet gyvas kritikas, kovotojas už lietuvybę, jos vertybes, lietuvių tautos teises, lietuviškąją kultūrą ir t.t. Visa, kas lietuviška sudarė Krupavičiui jo asmenybės dalį.

Schopenhaueriui buvo prikišama, kad jis visai negyvena taip, kaip savo veikaluose rašo. Šis gi atsakė: "esu kelrodis; kelrodis neturi pareigos vaikščioti". M. Krupavičius buvo kelrodis, kuris vaikščiojo. Ne iš pareigos, bet iš meilės.

Nors jis gimė tamsioje carų okupacijos gadynėje, kai dar laisvės pragiedrulių mažai tepasirodydavo, bet gimė lietuviu. Ir nors visą savo ilgą gyvenimą jis grūmėsi tiek su lietuvybę naikinančiomis įtakomis, tiek su Lietuvos tiesioginiais priešais, jo paties lietuviškumas buvo kietas kaip deimantas ir žibėjo kaip tas brangakmenis.

Pirmoji jo lietuviškumo mokytoja, kaip ir daugelio, buvo jo motina, kuri jį pradėjo mokyti skaityti, vos į penktus metus įkopusį. (Iki šiol geriausias šaltinis M. Krupavičiaus asmenybei pažinti tebėra P. Maldeikio M. K. monografija. Vienok, mums šiuo atveju norisi pasinaudoti paties kun. Krupavičiaus atsiminimais, kur jis kalba apie savo vaikystę, jaunystę ir darbą Rusijoje bei Lietuvoje iki nepriklausomybės aušros).

M. Krupavičius pagarbiai prisimena ir lietuvius mokytojus, kurie nepabūgo bausmių, bemokindami vaikus uždraustos lietuvių kalbos. Vienas tokis Krupavičiukui dar visai mažam esant buvo Kriaunių Jasaitis. Pasak Krupavičiaus: "Jasaitis vertas gero atminimo ir pagarbos, nes pačiam lietuvybės persekiojimo įkarštyje, nepaisydamas didelių skiriamų bausmių, mokydavo mus iš maldaknygių lietuviškai" (Atsiminimai, psl. 17).

Šių dienų jaunimas, tėvai ir visuomenė turėtų tai įsidėmėti — mokytojo reikšmė jaunimo tautiniame auklėjime yra be galo svarbi. Tie, kurie auklėjimą menkina ar rodo nepakankamo dėmesio mokytojams, daro didelę ir sunkiai atitaisomą klaidą. Dar daugiau klysta tie, kurių tiesioginė pareiga rūpintis švietimu, bet kurie vaikosi kitokias užgaidas, dažnai megalomaniškai tikėdami, kad be jų niekas neapsieis.

Nors laiko dulkės jau kiek aptemdė aną carų okupacijos laikotarpį, Krupavičiui jis buvo labai realus ir neužmiršta-

mas. Jis turėtų būti dažnai atmintas ir lietuvybės lengvai išsižadančios išeivijos ar bent dalies tos išeivijos.

Viename savo straipsnyje apie ateitininkijos genezę M. Krupavičius rašė: "Ko siekė tų mokyklų vadovybės, neleisdamos savo mokiniams pasireikšti savo lietuviška veikla ir neklusniuosius sunkiai už juos bausdamos? Kas rūpėjo rusų žandarams, gubernatoriams ir kitiems pareigūnams, kurie kliudė tų mokyklų mokiniams tapti sąmoningais savo tautos vaikais ir savo kultūros ugdytojais? Abiems — rusams ir lenkams bei nutautusiems lietuviams rūpėjo viena: lietuvį padaryti nelietuviu ar išlietuviu, o Lietuvą be lietuvių kalbos ir sielos. Šiame juodame ir nusikalstamame darbe Lietuvos lenkas dvarininkas, lenkas kunigas ir vienuolis, sulenkėjęs lietuvis, tiesė ranką rusų žandarui ir vienas kitą rėmė. Lietuvos nulietuvinimas abiejų buvo tikslas. Tam tikslui siekti tiems artimiems Lietuvos žudymo bendradarbiams visos priemonės tiko" (Ateitininkų organizavimosi pradžios beieškant, "Ateitis", 1961 m. vasaris, Nr. 2, psl. 71).

Atsiminimuose toliau Krupavičius rašo apie savo patyrimus mokykloje: "Tuo metu buvo uždrausta mokykloje tarpusavyje kalbėtis lietuviškai . . . Turiu pastebėti, kad mokytojas buvo lietuvis patriotas. Nežinau, ar jis skaitė draudžiamą spaudą, bet, jei ir sužinodavo ar pats pagaudavo mokinius bekalbančius lietuviškai, tai ne tik nebausdavo, bet ir nebardavo..." (ten pat, psl. 18).

M. Krupavičiaus lietuviškumas nemažėjo ir Veiverių mokytojų seminarijoje. "Inspektorius vyriausiu savo tikslu pasistatė nutautinti lietuviukus . . . Pyžov — rusų kalbos mokytojas . . . spaudė visus visomis jėgomis, o tikslas lietuvį rusu paversti . . . Likom kaip buvę lietuviai . . . Jokio pasigailėjimo nebuvo tiems, kuriuos sugaudavo su lietuviška spauda rankose. Tokių buvo taip pat nemaža" (ten pat, psl. 29).

Pavergtoje Lietuvoje parašytoje M. Krupavičiaus monografijoje (rankraštyje) apie tai rašoma: "Seminarijos vadovybė, norėdama atitraukti seminaristus nuo lietuviškos spaudos ir apskritai lietuviškumo, ėmėsi įvairiausių priemonių. Pvz. beveik kas šeštadienį rengdavo mokiniams šokius. Partneres kviesdavo iš visos apylinkės pagelžkelių nuo Kybartų iki Kauno. Rusės čia turėdavo pirmenybę. Seminarijos vadovybė, norėdama nutautinti seminaristus, o per juos ir visą tautą, su priemonėmis nesiskaitė".

Gal geriausiai apibūdino jauno seminaristo būdą, jo lie-

tuviškumą įrašas nusiųstas į vad. Mokytojų direkciją: "nepataisomas lietuvis ir įtartinas režimo priešas" (Atsiminimai, psl. 35).

Iš tikrųjų iš mokytojų seminarijos M. Krupavičius išėjo jau "nepataisomu lietuviu". Nors ir žinodamas, kad Lietuvoje jam ir jo draugams mokytojams durys į darbą uždarytos, jis vis dar viliasi. Eina į Kauno švietimo vadovybę. Deja, čia nieko "nepeša". Vietos Lietuvoje nėra. Krupavičius rašo: "Mes (M. K. ir du draugai, AJK) vienas kitą papildydami, jam pareiškėme: ...'Lietuva yra mūsų žemė, lietuvis yra jos šeimininkas. Visos vietos joje turi priklausyti tik lietuviams' ". (Ten pat, psl. 51).

Ir Lenkijoje mokytojaudamas, nes tik ten darbą gavo, jis Lietuvos ilgėjosi, ieškojo lietuvių draugų ar bent tautiečių, su kuriais galėtų bendrauti. Skaitė lietuvišką spaudą, kiek ir kur tik nugriebdavo. Skelbėsi Vilniaus laikraščiuose, kad norįs dirbti Lietuvoje. Tai darė ir kiti mokytojai lietuviai. Deja, net ir galimybėms atsiradus ne visi jie grįžo. "Daugelis vedė lenkaites ir dingo Lietuvai. Kai kurie patys, o dažniau jų vaikai buvo aštrūs Lietuvos priešai" (ten pat, psl. 74).

Nuo to meto M. Krupavičius į šeimą žiūrėjo, kaip į pagrindinį tautinio auklėjimo veiksnį. Kaip vėliau matysime, jis kalba apie šeimą su didele pagarba ir rimtimi, nes išeivijoje ją ištiko labai panašios problemos, kaip anais laikais lenkiškuose mozūruose. Jau V. Kudirkos "Varpas" skundėsi: "Girdime nuolat išmetinėjimus, kad jauni lietuviai veda lenkes, maskolkas, vokietaites ..." (žr. Varpas, 1891 m. Nr. 2).

Jaunasis Krupavičius Lenkijoje nesušilo. Pirmajam pasiūlymui atėjus, jis patraukė laimingas Lietuvon, palikęs mozūrams du savo draugus — puikuolį katiną ir ištikimąjį san bernardą.

Papilė — tai ne Penchratka ar Rutkai. Čia Lietuva. Nors okupuota ir alinama, bet savas kraštas, tėvynė. Krupavičius rašo, kad vikaro "kunigo Gudauskio sugebėjimų dėka anais laikais Papilėje anų laikų mąstu užvirė gana gyvas visuomeninis darbas ..." (Atsiminimai, psl. 83). Pagrindas buvo toks: Lietuva lietuviams, lietuvio dvasinė ir medžiaginė gerovė, lietuvio tautinė ambicija" (ten pat, psl. 86). Krupavičius čia įsijungia į lietuvišką darbą, rengia vaidinimus, važinėja po kaimus su pokalbiais ir pašnekesiais apie visokiausius reikalus, jo paties žodžiais, "nuo virtuvės ir tvarkos iki skirsty-

mosi į viensėdžius ir tautinio sąmoninimo" (ten pat, psl. 85).

Ir tiesioginėse savo pareigose jaunasis mokytojas puoselėjo lietuviškumą. "Tais metais lietuviškoji pradžios mokykla buvo gerokai sulietuvinta ta prasme, kad, pirmiau neturėjusi net lietuviškos raidės, dabar pirmus metus turėjo beveik visus dalykus lietuviškai, o aukštesniuose skyriuose kelias lietuviškas pamokas per savaitę" (ten pat, psl. 87).

Už savo ir savo brolių lietuviškumą, už tautos teises, už lietuvybės vertę kovojo ir Seinų seminarijos klierikas Krupavičius, kai, Papilėje pamokytojavęs metus ir pabandęs gauti miškininko vietą Lietuvoj (po atitinkamų studijų, kurioms buvo užsimokėjęs), jis atsiliepė į savo pašaukimą dirbti Kristaus vynuogyne. Tačiau jis neslepia, kad pasirinkime daug lėmė galėjimas dirbti kunigo darbą Lietuvoje.

Apie seminarijos lietuvybę ir savo klierikavimo laikotarpį Krupavičius rašo: "Lietuviuose lietuviškoji dvasia visuomet būdavo gyva . . . Seminarijos klierikai aktyviai dalyvavo lietuviško sąjūdžio susirinkimuose, palaikė slaptąją spaudą ir buvo tos spaudos organizavimo dalyviai . . . Lietuviškas veikimas tarpais būdavo ir atviras, o tarpais slaptas. Mano laikais, įsigalėjus Jalbžykovskiui, lietuviškoji veikla buvo slapta . . . Visa mūsų lietuviškoji veikla mano laikais koncentravosi slaptoje draugijoje, kuriai priklausė gabesni, pasireiškę savo drąsa ir kovingumu su lenkais lietuviai klierikai . . . Šitoks slaptas veikimas buvo griežtai draudžiamas, o sugavus, be abejo, griežtai baudžiamas" (ten pat, psl. 143).

Krupavičius sako, jog "man kelerius metus teko pirmininkauti". Atrodo, kad beveik visą savo seminarijos buvimo laiką jo būta lietuvių vado. Draugija gi ruošė paskaitas, nariai skaitė referatus, diskutavo įvairius klausimus, nagrinėjo savo literatūrinę kūrybą. "Draugija organizuodavo ir rengdavo leidžiamus viešus vakarėlius su tuo ar kitu vaidinimu, deklamacijom ir paskaitom. Viešiems pasirodymams rinkdavom tikrus ir tirštus patriotiškus dalykus . . ." (ten pat, psl. 148).

Apie to laiko sąlygas ir klieriko Krupavičiaus veiklą taip rašo irgi tuometinis klierikas, taigi konfratras, vėliau Vilkaviškio kunigų seminarijos rektorius, prelatas dr. Feliksas Bartkus:

"Lietuvių kalba mano laikais Seinų seminarijoje buvo einama dvejopai — oficialiai ir slaptai . . . Kogi mes per jas (oficialias pamokas, AJK) išmokome? Nieko, nič nieko! Ko negebėta, negalėta ar nenorėta padaryti per oficialiąsias lie-

tuvių kalbos pamokas, tai stengtasi atlikti per slaptąsias. Tam tikra naujai įstojusiųjų auklėtinių dalis nemokėdavo net lemtai lietuviškai rašyti. Reikėdavo tad, visų pirma, šioji spraga užpildyti. Reikėdavo, toliau, įpratinti auklėtinius raštu reikšti savo mintis. Reikėdavo taip pat juos supažindinti su buvusiais mūsų spaudos darbininkais ir jų darbais. Reikėdavo, galop, išugdyti mūsų spaudai naujų darbininkų. Tai visa būdavo daroma per slaptąsias lietuvių kalbos pamokas. Vykdavo jos seminarijos knygyno patalpose, aišku, vyresnybei nežinant. Svarbiausieji mokytojai čia buvo IV kurso auklėtinis M. Krupavičius ir V. kurso auklėtinis J. Reitelaitis. Man tose pamokose dalyvauti nereikėjo, nes atėjau į seminariją, lietuvių kalbos pakankamai mokėdamas". (Mano kelias prie altoriaus, psl. 52-53).

Panašiai rašo ir istorikas Simas Sužiedėlis M. Krupavičiaus 70 metų amžiaus sukakties proga: "Savo veiklumu ir lietuviškumu klierikas M. Krupavičius greitai krito į akį Seinų seminarijos inspektoriui Jalbžykovskiui, kuris vėliau buvo taip pat kandus lietuviams Vilniaus vyskupas. Jis sulaikinėjo M. Krupavičiaus rašinius lietuviškiems laikraščiams, atiminėjo rankraščius, vertimus, barė, kad tas vasaros atostogomis dirbo tarp savo žmonių, pravardžiuojamų 'litvomanų', kurie rūpinosi Lietuvą išjudinti ir prikelti". (Nuo aušros iki saulėlydžio, "Ateitis", 1955 m. spalis, Nr. 8, psl. 187).

Iš lietuvybės pirmųjų gretų Krupavičius jau niekuomet nepasitraukė. Petrapilio Dvasinėje Akademijoje, jau antrais studijų metais jis tapo išrinktas lietuvių draugijos pirmininku ir jai vadovavo iki ketvirto kurso. Draugija, gi, buvo visos lietuviškos veiklos centras. "Ji svarstė visus savo vidaus gyvenimo reikalus, nustatinėjo veiklos programą, reagavo į visus klausimus, kurie vienu ar kitu būdu paliesdavo lietuvių gyvenimą . . . Buvo leidžiami 'Ateities Spinduliai', kurių redakciniam kolektyve teko būti ir man . . . Akademijos studentai redagavo plačiai lietuvių visuomenei skirtą savaitraštį 'Vadą' . . . ; lietuviams parengę maldaknygę . . . Buvo išleistos dar kelios knygelės . . . (Studentai) palaikė artimus ryšius su skaitlinga Petrapilio lietuviška darbininkija ir jaunimu" (Atsiminimai, psl. 189-190).

Nuvertus caro valdžią, M. Krupavičiaus veikla savo tautiečių tarpe ir jų gerovei dar padidėjo, ypač po kunigystės šventimų. Jis dirbo Liaudies sąjungoje, liaudies universitete, šalpos srityje. Gal daugiausiai laiko ir širdies skyrė krikščio-

nims demokratams Maskvoje, Petrapilyje, Voroneže, Charkove, Šiaurės Kaukaze ir kitur. Dabar jau jo visas gyvenimas, kiekviena diena, kiekviena valanda skiriama Lietuvai, jos laisvei, lietuvybei, broliams lietuviams. Jo pasirinktas kelias leis jam sulaukti ne tik laisvos Lietuvos, bet būti vienu iš jos kūrėjų. Apie Vasario 16-ją, Nepriklausomybės šventę, jis daug vėliau sakys:

"Vasario 16-ji ilgų, kruvinų lietuvių tautos kovų su rusų caro okupacija už Lietuvos laisvę laimėjimo diena. Ji ištisos revoliucijų, sukilimų ir įvairių kitokios rūšies pasipriešinimų caro valdžiai eilės, knygnešių, didžios tautos vienybės ir pagaliau partizanų ir savanorių iškalbinga ir reikšminga liūdininkė. Vasario šešioliktoji tų lietuvių tautos kovų už savo laisvę, kalinimų, žudymų, trėmimų, kankinimų, tamsinimo ir alinimo martirologijos knygos paskutinysis lapas. Vasario šešioliktoji Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės triumfo diena. Ta didžioji diena jokiose sąlygose ir aplinkybėse negali nustoti savo vertės ir reikšmės. Mums lietuviams ji yra nemari. Ji gali keisti tik savo būdą ir kryptį, pagal gyvenimo sąlygų reikalavimą" (Vasario šešioliktoji, "Aidai", 1956 m. vasarisl Nr. 2 (88), psl. 49-50).

Gražią vinjetę apie tuometinę lietuvišką Krupavičiaus veiklą pateikia dr. Domas Jasaitis.

"1918 ir 1919 m. laikotarpy M. Krupavičius apkeliavo didelę Lietuvos dalį, kelionę pradėdamas nuo lygumų Lietuvos rytuose ir baigdamas Švėkšna Žemaičių krašte. Ir ta kelionė nebuvo savanoriškai baigta — ją nutraukė vokiečiai, Krupavičių suareštuodami.

Šios Krupavičiaus kelionės metu visuose jo aplankytuose miestuose ir miesteliuose buvo salėse, daržinėse, aikštėse šaukiami gyventojų susirinkimai — mitingai... Turbūt nė vienas lietuvis visuomenininkas ir politikas tuo lemiamu laikotarpiu nekalbėjo tiesiogiai lietuvių tautos masėms tiek kartų, neužmezgė su jomis tokių betarpių ryšių, kaip M. Krupavičius" (M. Krupavičius, visuomenininkas, politikas ir kovotojas, "Tėvynės Sargas", 1955 m. Nr. 2 (12), psl. 9).

Šio straipsnio rėmai daug per siauri bet kokiai kalbai apie šio didžio lietuvio veiklą. Prabėgomis dar keli sakiniai:

"Per šešerius kūrybingiausius Lietuvos atsikūrimo metus ant Krupavičiaus pečių gulėjo didžiųjų problemų sprendimo ir vykdymo atsakomybė. Per tą laikotarpį buvo priimta virš 90% pagrindinių įstatymų ir įsteigta valstybinių, švietimo, fi-

nansinių ir kt. institucijų. Lietuvos konstitucija, žemės reforma, eilė pagrindinių socialinių įstatymų, švietimo sistemos įstatymai — tai vis anų šešerių metų darbo vaisiai. Vaisiai darbo ir kovos, kurios priekyje stovėjo Mykolas Krupavičius. Šimtus kartų jis lipo į seimo tribūną ir iš jos vadovavo politinei kovai už krikščionišką ir demokratinę Lietuvos valstybę . . .

Antrame laisvos Lietuvos laikotarpyje kūryba sumažėjo. Demokratija merdėjo. Krupavičiaus kovų laukas susiaurėjo. Tik padidėjo kančia. Valstybininko portfelį pakeitė čia studento kepuraitė, čia vikaro ir klebono sutana . . .

Po karo išrenkamas atsikūrusio VLIKo pirmininku, per kiaurą dešimtmetį kovoja už tėvynės laisvę su okupantu ir nemoralia didžvalstybių politika" (AJK, Kovotojo portretas).

Apie jo darbus ir asmenį vėliau jo jaunieji vienminčiai, dedikuodami savo žurnalo puslapius jam, sakys:

" . . . Nežavėjo jo svetimi turtai, nedžiugino jo svetimos kultūros, nepaviliojo jo svetimi dievai . . . Priėmęs lietuvybę kaip pašaukimą ir kaip sūnišką pareigą bei privilegiją, jis nešykštėjo savo Lietuvėlei nei materialinių gėrybių, nei darbo, nei sveikatos . . . Jis buvo ir tebėra savo tėvynės sargas ir savo brolių vadas.

Jis davė Lietuvai daug nerūdijančių ir nenykstančių dovanų. Tačiau visų svarbiausiai jis atidavė tautai save, kad jaunosios kartos regėtų jame sau pavyzdį ir sektų jį". ("Jaunimo Žygiai", Nr. 4-13, 1957, psl. 2).

Lietuvybės misijonierius

Minėdamas jo penkerių metų mirties sukaktį, rašiau:

"Amerikinės išeivijos keliu Mykolas Krupavičius pradėjo eiti jau gyvenimo rudenį. Tai nebuvo septyniolikmetis Veiverių seminarijos vyriokas, bet 70 metų vyras, nusipelnęs poilsio ir ramybės. Tačiau poilsis ir ramybė tai ne Krupavičiaus stilius. Atsipalaidavęs nuo oficialių pareigų, jis grįžta į jaunystėje purentas dirvas: ne viena nutautėjusi lietuviška klebonija, mokykla, vienuolynas dreba nuo jo griežtų pabarimų. Ne vienas laikraščio redaktorius maivosi, kai Krupavičius jį vanoja už lietuvių kalbos darkymą. Ne vienas vadinamasis dypukas rausta, kai Krupavičius jam tvoja už vaikų per greitą nutautinimą. Ir taip per paskutinius 15 savo gyvenimo metų jis atsisako laurų, bet nepameta arklo iš savo rankų. Jis nepraleidžia progos kovoti už lietuvišką žodį, raštą, tradiciją. Kol kojos ne-

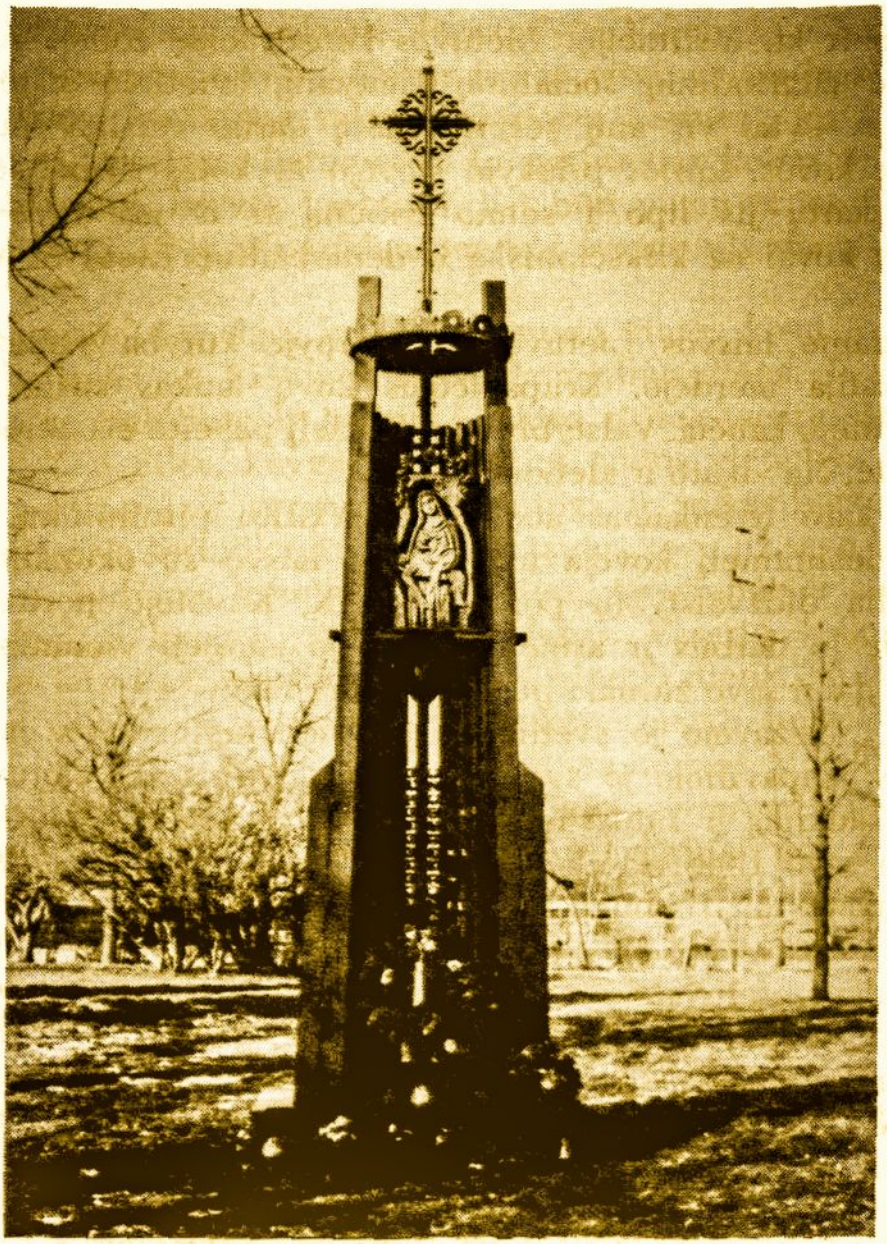

Paminklas prie prelato Mykolo Krupavičiaus kapo šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje

ša, keliauja iš parapijos į parapiją, iš kolonijos į koloniją. Kovotojus remia, jaunimą skatina, pavargstančius ir nusiminusius drąsina, nutaustančius bara" (Kovotojo portretas).

Jau minėtasis Jonas Matulionis apie jo veiklą išeivijoje, 75 m. amžiaus sukakties proga rašė:

"Dabar jis kovoja už lietuvio išeivio tautinę sielą. Jis sunkiai pergyvena, matydamas lietuvį, kelis metus pabuvusį svečioj šalyj ir jau tolstantį nuo savo tautos, nuo savo kalbos, nuo savo bendruomenės, nuo lietuviškos parapijos ir vedantį savo vaikus šunkeliais.

Jis kovojo ir kovoja už kiekvieno lietuvio išsimokslinimą, už jo susipratimą ir iškilimą kitataučių tarpe. Jis grumiasi už jo moralinį lygį, už jo dorovinį elgesį, už jo pilnutinį žmogiškumą" (Mykolas Krupavičius, "Tėvynės Sargas", Nr. 1-20, psl. 12-13).

Kitas didis lietuvis, prelatas Jonas Balkūnas, PA, šventindamas M. Krupavičiaus paminklą, gi savo pamoksle sakė: "Išeivijoje Krupavičius tapo ištvermingu ir pranašišku, ištikimybės ir pareigingumo šaukliu".

Prel. Balkūnas iš tikrųjų labai taikliai apibūdina Krupavičiaus išeivijos veiklą: skiepijimą ištikimybės lietuviškiesiems idealams ir pareigingumo laisvės kovai ugdymą.

Apie pastarąjį Mykolas Krupavičius prasmingai pasisakė savo "Žodžiuose laisvės kovotojams":

"Kietą, žūtbūtinę ir atkaklią kovą kovojame ne tik už savo tėvynės laisvę ir nepriklausomybę, kaip amžiais yra buvę, bet šiuo kartu ir už tautos gyvybę, nes mūsų rytų kaimynas nori ją visai sunaikinti, kad daugiau ji nesipainiotų jo planų vykdymo kely. Mes vieni kovos nelaimėsim. Mūsų likimas didžiausioj daly kitų rankose. Koks tad mūsų vaidmuo ir kas mums darytina? Pirmiausia, mažiausio ginklelio neprivalome duoti priešui į rankas mums pulti ir šmeižti prieš mūsų likimo lėmėjus ir pasaulį. Antra, mūsų likimo lėmėjų gerų norų ir valios mūsų atžvilgiu neprivalome savo iškrypimais sunkinti. Trečia, pagaliau ir svarbiausia mūsų gyvenimo sąlygose ir mūsų galėjimų ribose — greit ir ryžtingai nusikratyti visomis savo negerovėmis, atsižadėti savo reikalų reikaliukų, kurie mums kaip tautai negarbę daro ir yra žalingi mūsų opiausiam ir šiuo metu skaudžiausiam reikalui, mesti apsileidimą ir nepaslaugumą viešajam reikalui, kurio yra daugiau, negu galima pakęsti, ir kas labai trukdo dirbamam tėvynės išlaisvinimo ir tremtinių gerovės darbui, išeiti iš niekuo nepagrįsto susiskaldymo ir partijų nuo partijų ir grupių nuo grupių, luomų nuo luomų atsitolinimo, sudaryti idealią, doroviškai švarią, tik Lietuva, lietuvių tautos reikalais, laisve ir gerove gyvenančią, vieningą, stiprią lietuvišką šeimą, kuria stebintume savo aplinką ir keltumėm pasigėrėjimą" ("Žiburiai", 1946 m. Nr. 7).

Ištikimybė tautiniams idealams jį verčia nenuilstamai kovoti prieš nutautėjimą, pavardžių keitimą, kalbos teršimą, už vienalytes šeimas, tautines tradicijas ir papročius ir t.t.

Jau išeivijos pradžioje jis mato du svarbius uždavinius: "Lietuvybės išlaikymo srityje yra du lygiai svarbūs užda-

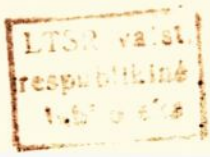

viniai — išlaikyti lietuvybę savuosiuose, savo vaikuose ir savajame jaunime, antras nemažesnės reikšmės uždavinys ir pareiga — stiprinti ir išlaikyti lietuvybę senojoje išeivijoje... Lietuviškoji mokykla ir lietuviška bažnyčia bei knyga — būtiniausios priemonės... Neleiskit kraipyti savo vaikų vardų ir pavardžių ir neleiskit pratint vaikus nuo pat pradžios kalbinti Dievą svetima kalba. Tai nutautimo pradžia. Tai ir prieš Bažnyčios norą". ("Ateitis", 1951 m. Nr. 2-23, psl. 34).

Po dešimties metų toje pačioje "Ateityje" jis grįžta prie to paties klausimo. Jo rūpestis nuoširdus ir gilus. Skundas kartus. Forma — kietoka. Kritikoj gailesčio maža.

"Neiškenčiu, šiai progai pasitaikius, iš senos liūdnos praeities tako įsukti nors trumpam į dabartį. Lietuvoj juodojo caro žandaro vietą užėmė raudonojo caro žandaras dar žiauresnis ir kruvinesnis. Atsidūrėm išeivijoj. Gyvenam laisvuose kraštuose. Džiaugiamės — bent čia be žandarų ir jų lenkiškų bendradarbių galėsim pagyventi ir savo tautinį gyvenimą laisvai ir netrukdomai tvarkyti. Kur tau! Kitokiais vardais ir rūbais anųjų darbo sekėjų ir tęsėjų ir čia kiek nori. Daugiau negu reikia. Mokyklos, kurios pastatytos lietuvių tėvų rūpesčiu ir pinigais savo vaikučių lietuviškoms sieloms apginti nuo kenksmingų lietuvybei įtakų ir gerais lietuviais išauklėti, jų mokytojai įvairių pašaukimų, rūbų ir apikaklių šiandien didžiumoj įsuko į aną rusų žandarų ir lenkiškų ponų kelius ir atlieka savo nulietuvinimo darbą už anuos liūdnos atminties savo pirmatakus. Jiems išsijuosę talkina tie tėvai, kurie leidžia savo vaikams nekliudomai sukti į kitos tautybės taką ir savo kalbos atsižadėti, o dar daugiau tie tėvai, kurie į savo pastoges įsiveda svetimą kalbą. Lygiai jiems talkina ir tie 'patriotai', kurie, matydami, jog lietuvybė pasuko mirties kelin, bailiai tarp savęs tylomis, kad kiti neišgirstų, pasikušta ir ramiai, lyg didelį lietuvybės gelbėjimo darbą atlikę, eina 'kitų darbų tvarkos punktų' svarstyti. Ir nėra kam šauktis SOS. Nėr kam imtis reikiamų sėkmingų kovos priemonių, nėr tų drąsių savanorių ir partizanų, deja, kurie atstatytų drąsiai savo krūtines tai žygiuojančiai į prapultį procesijai ir leistų jai tik per savo lavoną peržengti. Senovės linksmo būdo jaunas bernelis garsiai ir viešai išpažintį atliko: Pragėriau žirgelį ir kamanėles, pragėriau ir savo jaunas dieneles. O mes, stovėdami prie lietuvybei kasamos duobės, ne tik nerandam drąsos tokios išpažinties atlikti, bet padedam tą duobę gilinti ir drąsiai ir linksmai lyg jaukiose vestuvėse traukiam: Vai kodėl, kodėl, kodėl negerti, vai kodėl,

kodėl linksmam nebūti. Puota maro metu. Danse macabre. Raganų šokis.

'Mano siela . . . ilsėkis, valgyk, gerk, pokyliauk. O Dievas jam tarė: beproti, šią naktį bus pareikalauta iš tavęs tavo sielos. . ." (Šv. Luko evangelija 12.16-21). O paskui?" (Ateitininkų organizavimosi pradžios beieškant, "Ateitis", 1961 m. vasaris, Nr. 2, psl. 71).

Nutautėjimo nelaime jis skundėsi ir vėliau: "Lietuvio tėvynės meilė, išvykus iš savo tėvynės, pasirodė ne mūras, bet siūbuojanti nendrė, dulkė, kurią lengvai nupūtė svetimo krašto vėjelis" (Kunigas Dievo ir žmonių tarnyboje, psl. 151-152).

Nutaustantiems gi jis nepagailėjo ir šiurkštaus žodžio.

"Išeiviai, kurie galutinai nusisuka nuo Lietuvos, nusipurto visu tuo, ką iš jos yra gavę . . . Lietuvai tampa gyvais lavonais, o jų šeimos kapinynais" (Ten mūsų tėvynė, "Ateitis", 1962 m. spalis, Nr. 8, psl. 194).

Šią temą jis jau ir anksčiau narpliojo ("Lietuviškojoj išeivijoj") ir priėjo griežtų išvadų. Ten jis, pirma citavęs eilę autoritetų, taria, kad "tėvynės atsižadėjimas yra ne tik nusikaltimas tėvynei, bet ir nusikaltimas Dievui — nuodėmė".

Jam rūpi ypatingai du faktoriai: tai kalba ir šeima. Iš vienos pusės prieš juos daug kas kėsinasi. Iš antros — tik juose glūdi ir lietuvybės ateities sėklos.

"Tautinei sielai svetur išsaugoti ir gimtajai kalbai išlaikyti grynai ir nesujauktai svetimybėmis reikalinga tvirta tautiškai susipratusi ir užsigrūdinusi lietuviška šeima, kurioje viešpatautų tik lietuvių kalba. Tokia lietuviška šeima — lietuvybės stiprovė. Tautiniai mišrioji šeima, ar šeima, kuri įsileidžia į savo pastogę svetimą kalbą — lietuvybės kapas". (Vasario šešioliktoji, "Aidai", 1956 m. vasaris, Nr. 2-88, psl. 50).

"Šeima išeivijoje yra vienintėlė lietuvybės šventykla. Ji turi atstoti visus kitus veiksnius ir nugalėti visas tautinę dvasią alinančias priežastis. Jei šeima apsileis ar sąmoningai pasuks į klystkelius, lietuvybei nebepasiliks jokios atsparos, ir tautinės mirties dalgis nušienaus visa kas lietuviška be jokio sunkumo ir kliūčių" (Lietuviškoji išeivija, psl. 54).

Kitoje vietoje apie šeimos svarbą vėl rašoma:

"Turėdami vienintėlę lietuvybės stiprovę — šeimą, privalome ją saugoti kaip akies lėlytę. O tačiau jau ir lietuviškoje spaudoje pasirodo reikalavimų įsileisti į ją šalia lietuvių kalbos ir svetimąją. Šeimos uždavinys sunkus, bet jis atlikti galimas.

Tikėjimas, meilė ir valia stebūklus daro. Ypatingai kenksmingos mišrios šeimos. Mišri šeima — lietuvybei kapas". (Ten pat, psl. 55).

Pavadinęs iškrypėliais iš tautinio kelio, kurių psichika yra netvarkoj, tuos, kurie neįsileidžia spausdinto žodžio į namus, Krupavičius lygiai nesupranta ir tų "naujųjų išeivių, kurie savo noru sąmoningai atsižada savo lietuviškų pavardžių ir pasipuošia svetimomis angliškomis. Tai aiškus, iš anksto suplanuotas, pasitraukimas iš savo tautos" (ten pat, psl. 59).

"Prie tos pačios klausimų rūšies priklauso ir moterų pavardžių vyrinimas. Lietuvių kalba turi moterims ir mergaitėms kitokias pavardžių galūnes. To reikalauja ir lietuvių kalbos dvasia ir gramatikos nuostatai" (ten pat, psl. 60).

Tačiau jam nusiminimas — nuodėmė. Tad ir išeivijoje jis optimistas. "Lietuviškoji išeivija gali ir turi pasilikti lietuviškąja, nepaisant to, kad metai iš metų skirtumas tarp gyvenančių Lietuvoj ir svetimuose kraštuose didės ir, kas blogiausia ir pavojingiausia, tautiniai mišrių šeimų lietuviškasai kraujas bus atmiešiamas" (ten pat, psl. 20).

Lietuvybės išlaikyme, gynime ir puoselėjime M. Krupavičius specialią vietą skiria lietuviui kunigui. Šiai temai savo "Lietuviškoj išeivijoj" jis paskyrė visą paskutinį skyrių (Kunigo vaidmuo išeivių tautiniame gyvenime, psl. 124-139). Visą skyrių jis perkėlė ir į dviem metais (1961) vėliau išleistą "Kunigas Dievo ir žmonių tarnyboje" (žr. Kunigas išeivijoje, psl. 150-164).

Anot Krupavičiaus, "tėvynės meilė yra krikščioniškoji dorybė, tad jos sargyboje turi stovėti kunigas. Mokyti tėvynės meilės, ją stiprinti, kurstyti, kaip šventą ugnelę, valyti nuo visokių pelų, kuriais ją apnešė gyvenimo vėjai — lietuvio kunigo pareiga dvejopu titulu: kaipo lietuvio ir kaipo kunigo" (KD ir ŽT, psl. 150).

Jis tęsia, jog "tos meilės reikalauja ir prigimties ir Dievo įstatymai (psl. 151). Per keliolika puslapių jis įrodo ne tik šią tezę, bet ir kunigiško patriotizmo imperatyvą ir patriotinio apsileidimo nuodėmę. Krupavičiaus argumentai, kaip paprastai, pagrįsti ne tik logika, bet ir eile autoritetų, ir jis jų mintis ir teigimus stato vienas prie kito ir vienas ant kito kaip granito blokus tvirtam pastatui, kuris išliks amžiams. Šalia lenkų vyskupo pastoralinės teologijos specialisto Novovieiskio, jis cituoja prancūzų katalikų rašytojus Mauriac ir Bernanos, anglų — Graham Green, Pijų XII, kardinolą Piazza,

Leoną XIII, buv. šv. sosto atstovą Kanadoje arkivysk. Panico ir kt.

Išvadoje jis sako: "Popiežiai, kardinolai, vyskupai ir kiti Bažnyčios hierarchai bei teologai ir to klausimo žinovai kalba unisonu: tėvynės meilės dorybės ugdymas ir palaikymas, tautinių papročių ir tradicijų saugojimas ir gynimas, ištikus reikalui net ligi mirties, yra kiekvieno krikščionio pareiga, o kunigo ypatingu būdu. Kunigą tos pareigos saisto ir kaip tėvynės narį ir kaip kunigą. Tas pareigas įima ir kunigiškas jo pašaukimo pareigų katalogas, nes tėvynė ir tėvynės meilė yra religiniai moralinis, altorių paliečiąs klausimas" (ten pat, psl. 162).

Nemirštančio lietuvio simbolis

Mykolas Krupavičius paskutinį savo gyvenimo trečdalį praleido išeivijoje, buvo vienas iš mūsų. Dalinosi su mumis ir ankstesniais ateiviais svetinga ar mažiau svetinga būkle, vaišingu, nors ir ne savu duonos kąsniu. Kaip matėme, nebuvo šis periodas pažymėtas poilsiu, bet aktyvia veikla lietuvybės laukuose.

Įdomu, kaip jaunesnės kartos žiūrėjo ir žiūri į jo asmenį ir veiklą tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje.

Vyresniųjų širdyse Krupavičiaus portretas šviesus ir įtaka didelė — tiek pavergtoje Lietuvoje likusių, tiek išeivijoje esančių ar buvusių. Lietuvoje gyvenančių nuotaikos nesunku sužinoti iš betarpių pokalbių ir laiškų.

Jaunesnėms kartoms Krupavičius žinomas, nors Lietuvos okupantas ir jų lietuviams pakalikams jis vienas iš didžiųjų nusikaltėlių, jam gyvam esant reguliariai dergtas ir koneveiktas oficiozinėj ir specialioj spaudoj. Tačiau labai sunku tiksliai nustatyti, kiek ir kaip žinomas. Keli šaltiniai suponuoja, jog ten turimos žinios tikslios ir jo atliktieji darbai giliai vertinami. Iš pavergtoje Lietuvoje parašytos jo monografijos ryšku, kad jos nežinomasis autorius turėjo po ranka gausią išeivijos periodiką ir knygų, liečiančių prelatą. Tikriausiai ne jis vienas tokios literatūros turėjo ar prie jos priėjo. Galima spėti, kad ne vienas krašte su M. Krupavičiaus veikla taip susipažino. Pagaliau neišsenkančiu šaltiniu reikia laikyti ir sakytinę istoriją, tėvų perduodamą vaikams. Iš kitos pusės monografijos rankraštis galėjo būti labai geru šaltiniu patiems jauniesiems lietuviams su Krupavičium susipažinti, nes tikriausiai jo nuorašų tėvynėje liko.

Jau visai neįmanoma nustatyti jo asmenybės, jo minties ir atliktų darbų įtakos pavergtąjai tautai, ypač jaunajai kartai. Šiam klausimui prasmingiau panagrinėti teks palaukti gausesnės ir patikimesnės informacijos, kuri greičiausiai teatsiras, laisvėjimo procesui daug toliau pažengus.

Visai kitas reikalas su išeivija. Jos širdyse ir protuose Mykolas Krupavičius turi specialią vietą. Jau minėjome, kad vyresniųjų širdyse jo portretas šviesus ir įtaka didelė. Kaip žiūri išeivija į Krupavičių lietuvį?

"Ir dabar, kai čia lietuviai savo lietuvybės ir be jokių persekiojimų išsižada, ir čia prel. Krupavičius pasilieka mums tas pats senasis vaidyla — šauklys — krivis, šaukiąs nepasimesti svetimųjų jūroje, išlikti tauriais lietuviais, o ypač priaugančiai kartai — palikt ištikimais sūnumis ir dukromis savo daug kenčiančio krašto" (Miškininkas Vincas Žemaitis, iš sveikinimo 75 m. amžiaus sukakties proga).

"Pagaliau mes matome Jus kaip šviesųjį lietuvį. Jūs esate tarsi niekad nemirštančio lietuvio simbolis. Lietuvybė Jums nėra tik puošmena (arba kai kam tik sunkenybė), bet gyvenimas. Ne tik privilegija, bet ir pareiga. Dar daugiau — viso gyvenimo misija. Išeivijos vingiuotuose keliuose Jūs esate lietuvybės misijonierius, ir Jūsų sėjama lietuvybės sėkla ne vieno širdyje jau išdygo į gražų lietuvišką žiedą" ("Jaunimo Žygiai", 1961 m. Nr. 1-2 (24-25), psl. 2, iš sveikinimo 75 m. amžiaus sukakties proga).

"Visą gyvenimėlį beldėte į lietuvio garbę ir sąžinę, ragindami jį mylėti tėvynę, jos kalbą bei būdą ir ginti, ką protėviai gynė. Mylėdami Lietuvą, ne kartą prašnekote ir perkūnais, kad kietą širdį atgaivinti ir išjudinti" (tuolaikinis Lietuvos atstovas Vašingtone Juozas Kajeckas, 75 m. amžiaus sukakties proga).

Mykolui Krupavičiui mirus, "Ateities" žurnalas rašė, kad jis buvo "nenuilstantis lietuviškumo šauklys, kovotojas už lietuvių teises įvairiose srityse; ypatingai lietuvių kalbos teisių gynėjas ir skatintojas auklėti jaunąją kartą lietuviškoje dvasioje" (1971 m. kovas, Nr. 3, ps. 88).

"Aidai" gi mirties pranešime rašė: "Lietuviškoji išeivija" — tikras idealistinio patriotizmo manifestas. Ką prel. M. Krupavičius skelbė, tą ir vykdė, visur likdamas tautinės atsparos gyvu pavyzdžiu" (1970 m. gruodis Nr. 10, psl. 439).

"Tėviškės Žiburiai", M. Krupavičiui mirus, savo vedamajame, parašytame irgi neseniai ir nelaiku mirusio kun. Petro

Ažubalio sako, kad jis "per visą savo gyvenimą ėjo lietuviškuoju keliu", "visus tautiečius . . . jis be išimties mylėjo ir visiems dirbo".

Albinas Gražiūnas, buvęs "Tėvynės Sargo" redaktorius, savaitę prieš Prelato mirtį tuose pačiuose "Tėviškės Žiburiuose", minėdamas jo 85 m. amžiaus sukaktį, rašė:

"M. Krupavičius pasirinko dirbti savo tautai — turbūt todėl, kad tarnyba tautai apima ir integruoja į darnią visumą praktinio gyvenimo kultūrinius, moralinius bei religinius idealus ir savo apimtimi bei turiniu patraukia kiekvieną pajėgią ir idealistiškai nusiteikusią asmenybę".

"Naujienos" rašė, kad "Krupavičius buvo suaugęs su Lietuva, su jos žmonėmis, kurių reikalus jis gynė" . . . Tuometinis generalinis konsulas Petras Daužvardis, "Darbininkas" ir Lietuvos Laisvės Komitetas vadino jį "dideliu patriotu".

Ateitininkų Federacija jį vadino "nepriklausomos Lietuvos kūrėju, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėjos autorium, Lietuvos ir lietuvybės mylėtoju ir jos laisvės kovų didvyriu. Tuos titulus pagarbiai jam teikė ir LLK. Įžvalgusis Tėvas J. Venskus, S.J., rašė: "Jis buvo charizmatiškas lietuvis: lietuvybe apdovanotas žmogus. Jis nepaprastai mylėjo lietuvišką žmogų, tą paprastą kaimo žmogų ar savanorį, kuris gynė Lietuvos laisvę".

Ar Krupavičius turėjo įtakos savo gyvenamam laikui? Dabarčiai? Ateičiai? Dalinį atsakymą pateikia buvęs Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirm. Stasys Barzdukas: "a. a. M. Krupavičius reikšmingas kaip Pasaulio Lietuvių Bendruomenės kūrėjas, palikęs lietuvių išeivijos gyvenime neištrinamai įspaustus pėdsakus".

PLB iš tikrųjų yra ir bus vienas didžiųjų M. Krupavičiaus — išeivio kūrinių ir jo įtakos laidų. Tiesa, kai kurios vėlesnės ir dabartinės kai kurių vadovų išklypos ir nuokrypos jam buvo nepriimtinos anksčiau, nesiderina jos su kūrėjo dvasia ir dabar, vienok, tai nenuvertina pačios idėjos grožio, o iš kitos pusės reikia viltis, kad jos išnyks ar bus išnaikintos kaip raugės tarp kviečių . . .

Išsamesnį atsakymą pateikia kun. Pranas Garšva, kuris mato M. Krupavičių kaip "lietuvių tautos istorijos kūrėją, savo vardą įrašiusį netolimoje tautos praeityje lietaus nenuplaunamomis ir dulkių neužnešamomis raidėmis. Dvidešimtojo šimtmečio Lietuvos gyvenimo laikotarpis būtų nesuprantamas be M.

ALEKSANDRAS STULGINSKIS — IŠKILUS VALSTYBININKAS

S. RAUCKINAS

Aleksandro Stulginskio mirties dešimtmečio sukakties proga Pedagoginis Lituanistikos Institutas, prisimindamas iškilųjį velionį, išleido jo atsiminimų dalies knygą "Aleksandras Stulginskis" kurios įvade A. Stulginskį aptaria šiais žodžiais: "Prezidentas Aleksandras Stulginskis buvo išskirtinai šviesi ir tauri asmenybė. Jo gili krikščionybės meilė, bekompromisinis prisirišimas prie demokratijos principų ir visiškas atsidavimas lietuvių tautai šviečia pačiu gražiausiu pavyzdžiu dabarties ir ateities kartoms". Tokio teigiamo įvertinimo Stulginskis sulaukė užtarnautai, visas jam tekusias viešasias-valstybines pareigas atlikęs pavyzdingai gerai su nuoširdžiu pasiaukojimu ir kietu darbu. Idealizmas, pareigos supratimas, ryžtas ir nepalaužiamas nusistatymas dirbti lietuvių tautai bei svetimųjų niokojamai tėvynei, jaunam žemaičiui agronomui buvo ramsčiai, kopiant į visuomenininko - politiko - valstybininko aukštumas. Neturtingų bežemių gausios šeimos jaunuoliui nebuvo lengva išeiti į viešumą.

Aleksandras Stulginskis gimė 1885 metais Žemaitijoje, Tauragės apskrityje. Mokytis tegalėjo, tik savo vyresniųjų brolių, išvykusių į Ameriką, remiamas. Baigęs Liepojoje keturias klases, įstojo į Žemaičių Kunigų Seminariją, Kaune. Ją baigęs gavo Seminarijos vadovybės sutikimą atidėti vieneriems metams kunigo šventimus ir išvyko į Austriją, kur Insbruko universitete studijavo teologiją ir filosofiją. Neapsisprendęs kunigo pašaukimui, Stulginskis po vienerių metų išvyko į Vokietiją, įstojo į Hallės universitetą ir 1913 metais, baigęs agronomijos mokslus, grįžo į Lietuvą. Agronomo

---

Krupavičiaus arba jis būtų įgijęs visiškai skirtingą kryptį" ("Darbininkas", 1972 m. sausio 21 d.).

Tai tik kelios kelių lietuvių mintys Krupavičiaus — lietuvio tema. Jos sugestijonuoja, kiek Krupavičiaus asmenybė ir darbai yra perskrodę išeivijos sąmonę ir įsiskverbę į jos širdį. Tačiau tema dar laukia išsamesnės sklaidos, gi lietuvybė visame savo gylyje, plotyje ir grožyje — gilesnio užsiangažavimo.

profesiją pasirinko, tikėdamas galėsiąs dirbti Lietuvoje, savosios tautos švieseniam rytojui siekti. Gavęs Trakų apskr. agronomo tarnybą, Stulginskis veikiai įsijungė į lietuvių visuomeninį gyvenimą, bendradarbiavo spaudoje, redagavo Adomo Jakšto leidžiamos "Vienybės" priedą "Viensėdį", dalyvavo tuometiniame lietuvių politiniame judėjime.

1914 m. kilus Pirmajam pasauliniam karui, Stulginskis persikėlė į Vilnių, kur rado daugiau galimybių dirbti Lietuvos reikalui. Artėjant frontui Stulginskis neapleido Lietuvos. Mokėdamas vokiečių kalbą, sumaniai gynė lietuviškus reikalus prieš Vilniaus karinės vadovybės vykdomus suvaržymus. Dirbo švietimo draugijoje "Rytas", nukentėjusiems nuo karo šelpti komitete, vedė stambų daržų ūkį, kuriame išaugintais produktais maitino badaujančius lietuvius moksleivius ir prieglaudose vargstančius senelius. Leido ir pats redagavo laikraštį "Ūkininką", leido ūkininkams kalendorių, kėlė spaudoje tuo metu aktualius lietuviams klausimus.

1917 m. buvo išrinktas lietuvių krikščionių demokratų centro komiteto pirmininku, buvo komitete pirmininku rūpintis iš Rusijos grįžtančiais lietuviais, kėlė pavergtųjų tautų išlaisvinimo klausimus, dalyvavo Vilniaus lietuvių konferencijoje, buvo išrinktas į Tautos Tarybą, vėliau vad. Valstybės Tarybą. 1918 m. Vasario 16 pasirašė Lietuvos Valstybės atkūrimo aktą. Valstybės Taryboje Stulginskis buvo ypatingai aktyvus — spaudoje kėlė laisvės šūkius, žadindamas tautą kuo tinkamiau pasiruošti artėjančiam laisvam gyvenimui, kaip krikščionių demokratų iškilus politikas dirbo Lietuvos valstybės atkūrimo ir jos organizavimo pastangose, kaip agronomas puoselėjo viltis sukurti Lietuvos pažangų žemės ūkį, garantuosiantį laisvę reikštis savoje žemėje ir siekti aukštesnės visų gerovės. A. Stulginskis griežtai pasipriešino prieš Valstybės Tarybos daugumos nutarimą kviesti Urachą į Lietuvos karaliaus sostą. To nutarimo net verčiamas nepasirašė, pasilikdamas ištikimu Lietuvos demokratinės respublikos idejai, nedarydamas nuolaidų atstatomos Lietuvos valstybės pagrindiniame klausime. 1918 m. pabaigoje gręsiant pavojui iš lenkų ir bolševikų veržimosi į Lietuvą, Stulginskis energingai veikė naujai M. Sleževičiaus vyriausybei sudaryti, sutiko įeiti į koalicinę krašto gynimo vyriausybę, kurios pastangomis gręsiantis pavojus buvo pašalintas ir sudarytos sąlygos pasiruošti Steigiamojo Seimo sušaukimui.

Į Steigiamąjį Seimą A. Stulginskis buvo išrinktas Ūki-

ninkų Sąjungos atstovų sąrašu. A. Stulginskis, seimui 1920 m. gegužės mėn. 15 d. susirinkus, buvo išrinktas seimo pirmininku. Kiek vėliau priėmus laikinąją konstituciją, Stulginskiui buvo pavesta eiti ir valstybės prezidento pareigos. Tuo būdu Stulginskiui atiteko aukščiausios pareigos valstybėje — įstatymų leidimo ir administracijos srityse. Šias pareigas Stulginskis atliko rūpestingai ir be priekaištų. Pirmininkaudamas 112 seimo atstovų kolektyvui Stulginskis parodė talentą vadovauti, skirtingų pažiūrų atstovų diskusijas vesti, neiškryptant iš teisės bei teisingumo ribų. Karštesni priešingų partijų susikirtimai neišvesdavo pirmininkaujančio iš pusiausvyros. Stulginskis įsigijo seimo narių ir vyriausybės sluoksniuose pasitikėjimą ir deramą autoritetą.

Steigiamojo Seimo uždaviniu buvo paruošti ir priimti konstituciją. Jis buvo suvereninė institucija, veikusi sava atsakomybe ir autoritetu. Jo galios išplaukė iš tautos įgaliojimo visuotiniu balsavimu. Tuo metu esant nepaprastai pavojingai kraštui padėčiai, Steigiamasis seimas šalia konstitucijos paruošė ir paskelbė kitus būtinus įstatymus: žemės reformos, darbininkų reikalu, švietimo tvarkymo ir kit. Paruošus ir priėmus konstituciją, Steigiamasis seimas laikė savo uždavinį atlikęs. Nedelsiant buvo paskelbti pirmojo seimo rinkimai. 1922 m. spalio mėn. susirinkus pirmajam seimui krikščioniškasis blokas, kurį sudarė Krikščionių Demokratų partija, Ūkininkų Sąjunga ir Darbo Federacija, kaip gausiausia seime grupė, sutarė kandidatu į prezidentus siūlyti iš savojo bloko atstovų tarpo. Kad ir pradžioje nesutikdamas, A. Stulginskis, partijų vadovybių, seimo atstovų bei draugų spaudžiamas, sutiko kandidatuoti ir buvo seimo išrinktas pirmuoju konstituciniu valstybės prezidentu. Palyginti jaunas 38 metų diplomuotas agronomas Aleksandras Stulginskis buvo visais atžvilgiais tinkamai pribrendęs, gerai pasiruošęs ir per eilę metų dirbęs Valstybės Taryboje ir Steigiamajame Seime įgijęs reikiamo patyrimo valstybės bei tarptautiniuose klausimuose.

Neturint seime pastovios daugumos, prezidentui Stulginskiui teko nugalėti ne maža sunkumų. Pozicijai ir opozicijai turint po lygiai balsų, buvo sunku sudaryti pastovesnę vyriausybę. Vyko sunki diplomatinė kova su Lenkija dėl Vilniaus. Tik Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos sudarė pakilesnę nuotaiką. Partijoms nesutariant, prezidentas buvo priverstas pirmąjį seimą paleisti, neišgyvenusį nė pu-

sės metų. Antrasis seimas buvo išrinktas 1923 m. gegužės mėn. Seimo daugumą sudarė krikščioniškasis blokas. A. Stulginskis perrinktas prezidentu. Sudaryta koalicija su Valstiečiais Liaudininkais. Sušvelnėjo politinės varžybos, naujai sudaryta E. Galvanausko vyriausybė galėjo drąsiau spręsti bei tvarkyti jai tenkančius reikalus. Tačiau po metų koalicija suiro, vyriausybės vėl dažnai kaitaliojosi, užvirė kova tarp dešiniųjų ir kairiųjų partijų pasaulėžvalginiais klausimais, vedant pasitarimus su Vatikanu dėl naujų vyskupijų ir pan. Taip įsisiūbavusioje padėtyje antrasis seimas baigė savo kadenciją.

1926 m. susirinkęs trečiasis seimas prezidentu išrinko dr. Kazį Grinių, kuris, perimdamas pareigas iš A. Stulginskio, tarp kitų sentencijų, tarė: "Tamstai prezidentaujant Lietuvos žemių rinkimas yra žymiai pažengęs pirmyn. Lietuvos garbė yra pakelta viso pasaulio akyse. Praėjusių šešerių metų Lietuvos respublikos gyvenimo išdavomis daug kur galima didžiuotis". A. Stulginskis laikinai pasiliko gyventi Kaune. Tų metų gruodžio mėn. įvykęs perversmas, įsigalinčio naujojo režimo nepaisymas konstitucijos bei veikiančių įstatymų, Stulginskį giliai veikė, ir jis visa tai kėlė aikštėn. Kad to išvengtų, vyriausybė pasiūlė Stulginskiui Lietuvos pasiuntinio postą Londone. Stulginskis atsisakė iš Lietuvos išvykti. Netrukus persikėlė į Kretingos apskr. įsigytą ūkį ir jame ūkininkavo iki bolševikai okupavo Lietuvą.

1941 m. gegužės mėn. Stulginskis kartu su žmona buvo išvežti į Sibirą, pakelyje išskirti ir nugabenti į atskiras stovyklas — A. Stulginskis į Krasnojarsko sritį, Ona Matulaitytė-Stulginskienė į Komi sritį. Po penkiolikos tremties metų Stulginskiai sugrįžo į Lietuvą, gyveno Kaune, dukters dr. Aldonos Juozevičienės, gyvenančios su šeima Chicagoje, rūpestingai šelpiami bei aprūpinami. Aleksandras Stulginskis mirė 1969 metais. Palaidotas A. Panemunės kapinėse šalia anksčiau mirusios žmonos Onos Stulginskienės.

Iš trijų Nepriklausomos Lietuvos prezidentų tik Aleksandras Stulginskis ilsisi gimtosios tėvynės žemėje. Jo kapas A. Panemunėje liks ateinančioms lietuvių kartoms Nepriklausomos Lietuvos laisvės palaimos švytinčiu paminklu.

LAISVINIMO PROBLEMOS

VLADAS ŠOLIŪNAS

Suskilusios lietuviškosios visuomenės akyvaizdoje svarbu nepamiršti, kad Lietuvos laisvinimo byla buvo, yra ir turi būti tęsiama be jokių abejojimų ar svyravimų. Galima nepritarti vienos ar kitos organizacijos taktikai ar joms vadovaujančių organų žmonėms, bet galutinėje sąskaitoje šios bylos niekas už mus neves, kaip tik mes patys. Kada nuolat girdime apie nesutarimus ir atskirų veikėjų asmeniškus įžeidinėjimus, kartais yra lengviau pasitraukti iš kovos lauko, negu jame dalyvauti. Svarbu betgi neužmiršti, kad didžiausi ir garsiausi kovų laimėjimai kaip lietuvių, taip ir pasaulio istorijoje neįvyko be tarpusavio ginčų ir nesutarimų. Paskaitykime bet kurio nors karinio ar politinio didvyrio laimėtų kovų aprašymus, tai pamatysime, kad ne visi jų siekimai ir priemonės buvo visu šimtu procentų remiami. Tik kovai pasibaigus ir apvainikavus vesta kova pergalės vainiku, tų kovų vadovai buvo pripažinti tautiniais didvyriais.

Mes, kurie remiame VLIKo ir ALTo primatą Lietuvos laisvinimo kovos lauke, tikime, kad šios dvi organizacijos savo praeities nuopelnais ir ateities planų tvirtumu yra tinkamiausios šiam darbui tęsti, kol Lietuva atgaus savo nepriklausomybę; neturime ir negalime nusivilti ir iš kovos trauktis tik dėl to, kad kai kurių tremtyje sukurtų organizacijų vadovai bando įtikinti, kad mums trūksta jėgų iš ištvermės tai kovai toliau sėkmingai vesti. Jie argumentuoja, kad dauguma VLIKo ir ALTo žmonių yra pasenę ir kad tolimesnis šių dviejų organizacijų veikimas yra tik laiko klausimas, nes vadovaujančių ir joms pritariančių žmonių eilės retėja. Visa tai yra gražiai skambanti propagandinė linija, kurią dažnai pavartoja ir mūsų pavergėjai, yra labai neapgalvota ir laisvinimo darbą trukdanti blogybė, prieš kurią turi pasisakyti visa lietuviška išeivija.

VLIKo ir ALTo marintojai šios propagandinės linijos laikosi jau labai seniai, beveik nuo to laiko, kada Lietuvių Bendruomenė buvo pastatyta ant tvirtų kojų. Svarbu tad lietuviškajai visuomenei žinoti, kad per beveik keturiasdešimt VLIKo ir ALTo veiklos metų Lietuvos okupacija dar ir šiandien nėra teisiniai Amerikos ir pagrindinių Europos valstybių pripažinta. Pagrindinis šių dviejų Lietuvos laisvės

kovoje labai daug nusipelniusių institucijų siekimas ir yra išlaikyti politiniai gyvą. Tų institucijų nuopelnų akyvaizdoje sunku įsivaizduoti, kaip jau nutaustančioji lietuviška visuomenė gali tikėtis sukurti stipresnį laisvės kovų organą už tiek daug metų sėkmingai veikiančius VLIKą ir ALTą.

Pažiūrėkime, kokie vėjai pučia Lietuvių Bendruomenės veiklos baruose, kurios vadai yra įsitikinę, kad Lietuvos laisvinimo vadovybės ateitis turi būti perduota jiems ir kad jie turi visos išeivijos pritarimą ir pasitikėjimą. Kokios logikos vedami mes galime tikėtis, kad Lietuvių Bendruomenė, bus sėkmingesnė laisvinimo byloje, kada per mažiau negu trisdešimt metų ji prarado du trečdalius lituanistinių mokyklų mokinių? Mokinių telkimo akcija po tų trisdešimt mokyklų gyvavimo metų yra dar vis naujovė, ir užtruko tiek pat metų pradėti rašyti vadovėlius lietuviškai nemokantiems. Pati Bendruomenė yra suskilusi, ir jos pasitikėjimui ir demokratiškumui įrodyti pravedamų rinkimų rezultatai rodo, kiek maža žmonių jai tą pasitikėjimą pareiškia. Naujosios ir senosios kartos lietuvių skaičiuojama arti milijono, o Lietuvių Bendruomenės rinkimuose nedalyvauja nė dešimt tūkstančių. "Pasaulio Lietuvio" redaktoriai neseniai kalbėjo, kad jis netrukus bus vienintelis lietuvių informacijos organas; kai kas klausia, kiek dabartinės PLB valdybos kadencijos metų išėjo jo numerių? Atsiminkime, kad tai yra mėnesinis žurnalas, kokius pajėgia išleisti mažesnės lietuviškos organizacijos.

Dabartinės PLB vadovybės noras išeiti iš savo chartos pagrindinių uždavinių ir noras eiti į kitų laisvinimo veiksnių darbo lauką sukelia daug nesklandumų ir nesugyvenimo užsienio lietuvių tarpe. Kaip lietuviškoji išeivija gali tikėtis, kad LB propaguojama politinė komisija galės sėkmingai pakeisti VLIKo ir ALTo darbus, kada jų pačių įsteigta kultūrinė komisija nepajėgė atšvęsti nei vienerių metų sukakties?

Pavergta lietuvių tauta ir iš jos pasitraukusi išeivija turi pagrindą pasitikėti toms institucijoms, kurios savo sklandžia sisteminga ir sumania veikla pajėgia išsilaikyti be didesnių skilimų ir organizacinių pasikeitimų nuo pat okupacijos pradžios. Lietuvos pavergėjai tai gerai supranta, nes daugumas jų propagandos yra nukreipta tų dviejų veiksnių laisvinimo veiklai trukdyti ir jiems sunaikinti. Skaudu tad girdėti, kada pagrindinės laisvinimo institucijos yra niekinamos pagrindinės lietuvių tremtinių organizacijos.

VLIKo IR ALTos VEIKLA MADRIDO KONFERENCIJOS METU

M. G.

Galimumai VLIKui veikti Lietuvos laisvinimo naudai Europos Saugumo ir bendradarbiavimo konferencijose per paskutinius ketverius metus labai pagerėjo. Pirmosios konferencijos metu tik į Helsinkį nuvykusį VLIKo pirmininką dr. K.J. Valiūną suomių policija sulaikė ir pareikalavo tuojau išvykti iš Suomijos. Į Belgradą VLIKo pirmininkas dr. Kazys Bobelis vyko jau kaip JAV delegacijos nario senatoriaus R. Dole patarėjas ir informavo Lietuvos reikalu tiek sen. R. Dole, tiek ir JAV delegacijos pirmininką A. Goldbergą. Bet pavergtųjų tautų veikėjai negalėjo nei viešai demonstruoti, nei atvirai veikti įvairių valstybių delegacijų tarpe. Padėtis buvo labai pasikeitusi 1980 metais Madride vykstančios konferencijos metu, kada ten veikė stiprūs pavergtųjų tautų kovotojų branduoliai. Pvz. latviai iš anksto įkūrė savo biurą, ir Madride konferencijos metu jų buvo apie šimtą asmenų

VLIKo ir Diplomatinės Tarnybos memorandumas

Dar prieš konferenciją VLIKo pirmininkas dr. K. Bobelis pervažiavo daugumą Vakarų Europos valstybių ir įteikė jo ir Lietuvos diplomatijos šefo Stasio Lozoraičio pasirašytą memorandumą apie Sovietų Sąjungos Lietuvos pavergimą ir žmogaus ir tautos teisių paneigimą dvylikai konferencijoje dalyvausiančių valstybių vyriausybių: Italijai, Vakarų Vokietijai, Šveicarijai, Lichtenšteinui, Belgijai, Anglijai, Danijai, Prancūzijai, Ispanijai, Portugalijai, Liuksemburgui ir Vatikanui. Kitoms penkiolikai vyriausybių tas memorandumas buvo pasiųsta paštu. Memorandumą dr. K. Bobelis asmeniškai įteikė ir Europos Parlamento vicepirmininkui ir Europos Krikščionių Demokratų frakcijos pirmininkui, dr. E. Kleptch, kuris pažadėjo spalio 16 ar 17 d. Europos parlamente padaryti pareiškimą Pabaltijo valstybių reikalu Madrido suvažiavimo proga.

Kaip spalio 16 dienos ELTA pranešė, kalbamame memorandume buvo apžvelgtas 45 baltų protestas prieš Hitlerio ir Stalino paktą, didžiųjų valstybių atsisakymas pripažinti neteisėtą Sovietų Sąjungos Lietuvos, Latvijos ir Estijos anek-

savimą ir "esminių laisvių ir pagrindinių žmogaus teisių" pažeidinėjimai Lietuvoje. Laisvųjų kraštų vyriausybės memorandume prašomos "siekti Helsinkio baigminio akto įgyvendinimo" reikalaujant, kad Sovietų Sąjunga —

1) Atitrauktų iš Lietuvos visas savo karines pajėgas bei politinius, administracinius ir policijos kadrus iki 1920 metų liepos 12 d. Lietuvos - Sovietų Sąjungos taikos sutartyje atžymėtų sienų;

2) paleistų visus lietuvių tautybės politinius kalinius iš kalėjimų, koncentracijos lagerių, psichiatrinių ligoninių, vidinės tremties ir kitų nelaisvės vietų, įskaitant prievartinę karinę tarnybą Sovietų Sąjungos armijoje, ir leistų jiems grįžti į Lietuvą.

3) Nustotų oficialiai persekioti asmenis, kurie nori praktikuoti savo religiją, laikytis savo kultūrinių tradicijų ar ginti pagrindines laisves ir žmogaus teises, naudojantis tarptautinių dokumentų suteiktomis žmogaus teisėmis.

Konferencijos dalyviai taip pat prašomi "įgyvendinti tarptautinę procedūrą, kuri, Sovietų ginkluotoms pajėgoms ir kitiems kadrams pasitraukus iš Lietuvos teritorijos, įgalintų lietuvių tautą pravesti laisvus rinkimus ir atstatyti suvereniškas Lietuvos vyriausybės institucijas ir tuomi savo nepriklausomą valstybinę egzistenciją".

Veikla konferencijos metu

Kaip iš ELTOS ir kitų pranešimų matyti, į Madridą veikti konferencijoje dalyvaujančių valstybių delegacijų tarpe nuvyko VLIKo grupė, kurią sudarė jo pirmininkas dr. K. Bobelis, vicepirm. dr. Kostas Jurgėla, jo atstovas iš Argentinos Aleksandras Mičiudas, Kanados LB pirm. J. Simanavičius ir Lietuvos laisvės kovotojas-rezistentas Vladas Šakalys. Kiek vėliau nuvyko ALTos grupė — pirm. dr. Kazys Šidlauskas, kun. dr. Juozas Prunskis ir dr. Jonas Genys, Balfo pirm. Marija Rudienė ir Helsinkio nutarimų vykdymui sekti Lietuvos grupės atstovas Tomas Venclova.

Policijai leidus, lietuviai ir latviai su tautinėmis vėliavomis ir atitinkamais plakatais ir jų tautoms laisvės reikalaujančiais šūkiais demonstravo Madrido gatvėse. Buvo sugiedoti Lietuvos ir Latvijos himnai, kas sukėlė nemažą Madrido gyventojų susidomėjimą ir buvo gausiai aprašyta ispanų spaudoje ir parodyta jų televizijoje.

Dr. K. Bobelis buvo gavęs iš Amerikos ambasados VIP

(Very Important Person) pažymėjimą, su kuriuo galėjo dalyvauti konferencijoje svečio teisėmis ir turėjo daugiau progų matytis su visais JAV ir kitų valstybių delegatais ir žurnalistais. Kiti lietuviai gavo spaudos kredencialus. Bendradarbiaudami su latviais ir estais, aplankė Vatikano, Portugalijos, Didžiosios Britanijos, Vakarų Vokietijos, Olandijos, Belgijos, Graikijos, Švedijos, Kanados, Liuksemburgo, JAV ir kitų valstybių delegacijas, prašydami konferencijoje iškelti Pabaltijo tautų laisvės klausimą ar bent jį paremti, kitai delegacijai jį iškėlus. Su gautais spaudos kredencialais jie galėjo susitikti su įvairių valstybių delegatais ir pertiekė jiems anglų, vokiečių ir ispanų kalbomis paruoštą informaciją apie Lietuvos okupaciją, žmogaus teisių laužymą ir lietuvių pogrindžio spaudą. Arturas Mičiudas veikė kaip oficialus Argentinos valstybinės žinių agentūros atstovas ir kaip karinio žurnalo korespondentas, daug padėjęs Vl. Šakaliui ir kitiems lietuviams kaip vertėjas į ispanų kalbą.

Dėmesį lengvai patraukė rezistentas Vladas Šakalys, kuris dalyvavo spaudos konferencijose ir kitokiuose kontaktuose su įvairių valstybių delegatais ir žurnalistais, reikalaudamas paskelbti negaliojančia Molotovo-Ribentropo sutartį, įgyvendinti tautų apsisprendimo ir žmogaus teises, paleisti sovietų kalinamus lietuvius ir kitų teisių įgyvendinimo. Tuos pačius reikalavimus jis dar pilniau išdėstė savo atsišaukime į konferencijos delegatus, jį pavadindamas "Už tuos, kurie negali kalbėti". Atsišaukimas buvo išspausdintas konferencijai skirtame New Yorke leidžiamo žurnalo "Freedom Appeals" numeryje.

Konferencijos metu taip pat Madride veikė ir demonstravo ir kitų pavergtųjų tautų grupės su savo reikalavimais.

ELTA

"Kovoti su savo politiniais veiksniais, partijomis ir jų veikla — padėti priešui jo darbą dirbti tremtinių tarpe".

M. K r u p a v i č i u s
("Laisvėje gyvenantiems lietuviams")

Dr. Kazys Bobelis,
VLIKo pirmininkas

VYRIAUSIOJO LIETUVOS IŠLAISVINIMO KOMITETO SEIMAS

Praėjusių metų gruodžio 13 ir 14 dienomis Vliko valdybos sukviestas Toronte posėdžiavo jo seimas. Šių posėdžių atmosferai būdinga buvo tai, kad opozicija spaudos dalyje nuo VLIKo darbų kritikos yra perėjusi į jo žeminimą ir niekinimą.

Greta organizacinių ir formalių darbotvarkėje numatytų dalykų, posėdžiuose buvo išklausyti šiems laikams aktualūs

VLIKo pirmininko dr. K. Bobelio, prel. J. Balkūno, dr. D. Krivicko, dr. J. Balio, dr. K. Jurgėlos, inž. Liūto Griniaus ir kitų pranešimai, kuriuose buvo nagrinėjami VLIKo atlikti darbai, jo tolimesni uždaviniai, jo santykiai su kitomis pagrindinėmis organizacijomis ir šių laikų pasaulio politika.

Dėl jo paliestų problemų aktualumo, dr. K. Bobelio pranešimą apie paskutinių metų VLIKo veiklą, pridėję jį apibūdinančią antraštę, spausdiname ištisai.

LIETUVOS IŠLAISVINIMO SIEKIANT

VLIKo pirmininko dr. K. Bobelio pranešimas VLIKo Seimui 1980 m. gruodžio 13 d. Toronte.

Nuo pat Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto įsikūrimo 1943 metais vienas pagrindinių jo tikslų yra visų lietuviškų jėgų konsolidavimas ir koordinavimas Lietuvos nepriklausomybės atstatymo darbui, lygiagrečiai užtikrinant, kad laisvajame pasaulyje pasklidusių ir priaugančių kartų tarpe būtų išlaikyta lietuvybė, lietuviški papročiai, tradicijos, patriotinis sąmoningumas ir vieninga, tautiniai subrendusi lietuvių bendruomenė, remianti VLIKą jo politinių uždavinių ir tautinio atstovavimo vykdyme. Tai ir buvo svarbiausi, lemiantieji patriotiniai motyvai, iššaukę 1949 m. birželio 14 dieną Lietuvių Chartos paskelbimą ir vėliau privedę prie Lietuvių Bendruomenės įkūrimo: "Pasaulyje pasklidę lietuviai sudaro vieningą Pasaulio Lietuvių Bendruomenę".

VLIKas savo 1979 metų deklaracijoje pakartojo savo įsipareigojimus Lietuvai ir lietuvių tautai. Cituoju: "Lietuvių tautos įgaliotas ir viso pasaulio lietuvių remiamas, Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas su nauja energija ir pasiryžimu tęs kovą dėl Lietuvos nepriklausomybės. Lietuvių kova už tautos laisvę ir savo valstybę nesikeičia. Ji yra nuolatinė, visuotinė, besąlyginė ir vedanti į pergalę".

Šie įsipareigojimai ir uždaviniai yra nepasikeitę ir šiandieną. Priešingai, jie yra tik daugiau sustiprėję, plačiau išplėsti ir vykdomi su dar didesniu užsispyrimu ir pasiryžimu, nes juk po daugelio metų kovos jau pradeda aušti naujas rytojus: laisvės dvasia jaučiama ore, ženklai iš rytų skelbia artėjantį Sovietų žlugimą.

Dabartinė VLIKo valdyba deda visas pastangas visur, kur tik įmanoma, pristatyti, iškelti laisvajam pasauliui Lietuvos okupaciją ir joje besitęsiantį tautinį bei religinį genocidą, pabrėžiant mūsų bekompromisinę teisę į laisvą, neprikląusomą Lietuvos valstybę.

1979 metais Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto seime, Baltimorėje, buvo pristatytas Lietuvos suverenumui atstatyti veiklos planas. To užsibrėžto plano rėmuose su kai kuriais naujų tarptautinių įvykių iššauktais papildymais buvo vykdomi 1980 metų darbai. Tas planas susidėjo iš dviejų dalių:

I. Bendras Lietuvos politinės veiklos išplėtimas ir koordinavimas.

II. Tarptautinis Lietuvos interesų atstovavimas.

I. Bendras Lietuvos politinės veiklos išplėtimas ir koordinavimas

1. Atgaivinimas, sustiprinimas ir išplėtimas VLIKo atstovybių tinklo įvairiuose lietuvių gyvenamuose kraštuose ir suorganizavimas lietuvių reikalų atstovavimo kraštuose, kur nėra lietuvių.

1980 metais buvo aplankyta Pietų Amerika, ir teko asmeniškai susipažinti ir pamatyti Pietų Amerikos lietuvių organizacijas, jų veiklą, laimėjimus ir sunkumus.

Argentinoje, Brazilijoje ir Venecueloje šiuo metu jau veikia VLIKo atstovybės. Argentinoje VLIKo komiteto pirmininkas yra A. Mičiudas, Brazilijoje Jonas Valavičius, Venecueloje Henrikas Gavorskas, Urugvajuje VLIKo ryšininkas Gividas Mačanskas.

Argentinoje yra leidžiama ELTA ispanų kalba: "Noticero des los Paises Balticos". Redaktorius C. Juknevičius.

Pietų Amerikos lietuviai buvo plačiai supažindinti su VLIKo tikslais. Jie pareiškė pritarimą VLIKo darbams ir pažadėjo paramą. VLIKo pirmininkas Argentinoje A. Mičiudas dalyvavo VLIKo delegacijoje Madride ir ypatingai daug padėjo, laisvai naudodamas ispanų kalbą. Jo dėka, Lietuvos reikalai ispanų spaudoje buvo plačiai pristatyti ir paskleisti. Taip pat jis suorganizavo pabėgėlio iš Lietuvos Vlado Šakalio pristatymą ir pasikalbėjimą su ispanų žurnalistais, kurie gausiai aprašė Šakalio pabėgimo Odisėją ir taip pat dabartinę padėtį Lietuvoje.

Lankantis Pietų Amerikoje, Argentinos ir Venecuelos spau-

da aprašė VLIKą ir jo darbus Lietuvos nepriklausomybės atstatymui. Šiuo metu dauguma Pietų Amerikos kraštų yra antikomunistiniai nusistatę, ir todėl mūsų veiklai yra gana palankios sąlygos. 1981 metais vasario mėn. įvyksta VII Pietų Amerikos lietuvių kongresas, ir VLIKas yra pakviestas su paskaita apie vykdomą Lietuvos laisvinimo darbą. Taigi su Pietų Amerikos lietuviais šiuo metu turime gan gerą ir nuolatinį ryšį.

Su Kanados lietuviais VLIKas visada turėjo artimus santykius ir artimai bendradarbiavo, Europos Saugumo ir Kooperacijos Konferencijos Madride proga VLIKo memorandumas Kanados ministeriui pirmininkui P. Trudeau buvo įteiktas su KLB paremiančiu lydraščiu. Taip pat KLB pirmininkas J. Simanavičius dalyvavo VLIKo delegacijoj Madride, ir kartu nešėme Lietuvos vėliavą Madrido gatvėse. Šis seimas yra irgi gražus VLIKo ir Kanados lietuvių artimų ryšių pavyzdys.

Šiais metais buvo aplankyta 12 Europos valstybių. Kartu ten buvo aplankytos lietuvių kolonijos, jų organizacijos ir turėta pasitarimų su organizacijų vadovybėmis ir atskirais lietuvių veikėjais bei su ten reziduojančiais Diplomatinės Tarnybos atstovais.

Europoje buvo aplankytos šios valstybės: Italija, Vatikanas, Šveicarija, Lichtenšteinas, V. Vokietija, Danija, Belgija, Liuksemburgas, Anglija, Prancūzija, Portugalija ir Ispanija. Ispanija buvo aplankyta du kartus.

Apsilankymo metu buvo aplankytos užsienio reikalų ministerijos ir ten atitinkamiems politinių departamentų direktoriams ar Rytų Europos departamentų direktoriams buvo įteiktas bendras Lietuvos Diplomatinės Tarnybos ir Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto memorandumas Lietuvos reikalu ryšium su įvykstančia Europos Saugumo ir Kooperavimo Konferencija Madride. Kitom 14 ESKK dalyvių memorandumai buvo įteikti paštu. Kanadai buvo įteiktas p. Lapo su KLB lydraščiu.

Daugumoje kraštų VLIKo pareiškimai buvo priimti teigiamai, tuo parodant Lietuvos bylos supratimą ir išreiškiant simpatiją dėl Lietuvos okupacijos. VLIKo atstovo Prancūzijoj A. Venskaus dėka buvo paruoštas pasimatymas su Europos Parlamento pirmininko pavaduotoju dr. E. Klepschu, kuris taip pat yra ir Europos krikščionių demokratų frakcijos pirmininkas Europos Parlamente. Su juo labai plačiai ir atvirai buvo apkalbėti Lietuvos reikalai ir galimybės Lietuvos klau-

simo pristatymui Europos Parlamente. Jis pažadėjo savo frakcijos paramą mūsų byloje.

Kelionės metu buvo atnaujinti VLIKo ryšiai su Europos lietuviais. Išskyrus Angliją, šiek tiek Vokietiją ir Prancūziją, organizuoto lietuviško veikimo Europoje beveik nėra. Daugiausia dirbama pavienių asmenų patriotinio pasiaukojimo dėka.

Prancūzijoje yra leidžiama ELTA prancūzų kalba. Ją sumaniai redaguoja Birutė Venskuvienė. Kun. Petrošius yra suorganizavęs lietuviškas šv. mišias kartą per mėnesį. Po to turi bendrus pusryčius ir susirinkimą. Italijoj prel. V. Mincevičius leidžia ELTA italų kalba. Italijoj taip pat veikia dvi (Romoje ir Vatikane) VLIKo remiamos radijo programos į Lietuvą.

Anglijoje lietuvių organizacijų veikimas yra plačiai išsivystęs. VLIKo atstovu jau daugelį metų yra D. Britanijos Lietuvių Sąjungos pirmininkas Z. Juras. Anglijos Lietuvių Sąjungos buvau labai gražiai priimtas ir turėjau pasikalbėjimus su Sąjungos valdyba jų sodyboje, ir teko atvirai išsikalbėti Lietuvos laisvinimo ir kitais klausimais. Manchesteryje teko dalyvauti Anglijos Katalikų Bendrijos suvažiavime. Buvo malonu stebėti gausų susibūrimą ir labai patriotinį Anglijos lietuvių nusiteikimą. Anglijos Lietuvių Bendruomenė turinti nesklandumų su PLB valdyba ir anksčiau su VLIKu nebendravo. Dabar pasiūlė savo paramą ir pagalbą.

Anglijos lietuviai dalyvauja Europos Ryšio Grupėje (European liaison group), kuri yra kaip pavergtų tautų komitetas, keliantis pavergtų tautų laisvės aspiracijas. Lietuvių atstovas yra Z. Juras. Man teko dalyvauti viename to komiteto posėdyje. Atstovų pareiškimai ir diskusijos paliko labai teigiamą jų darbų įspūdį.

Anglijoje aplankiau Lietuvos atstovą p. Balicką su ponia ir gan plačiai išsikalbėjom įvairiais klausimais. Jis su savo lydraščiu įteikė Diplomatinės Tarnybos ir VLIKo memorandumą Anglijos užsienio reikalų ministerijai.

Romoje aplankiau prel. L. Tulabą, Vatikane prel. A. Bačkį ir prel. V. Mincevičių (VLIKo atstovą ir ELTos italų kalba redaktorių). Su jais visais aptariau artimesnio bendradarbiavimo ir Lietuvos reikalų Vatikane stiprinimą.

Per Vatikano radiją kalbėjau į Lietuvą apie VLIKo darbus, mano kelionės tikslą Europoje, Madrido konferenciją, artėjantį VLIKo seimą, pasimatymą su popiežium Jonu Pau-

lium II ir jam įteiktą Lietuvos vardu memorandumą ryšium su artėjančia Madrido konferencija. Vatikano radijo programoje dirba prel. Jatulis, kun. Kazlauskas, Kazys Lozoraitis ir viena lietuvė, komunikacijos inžinierė.

Romoje teko praleisti vakarą su p. Žemaičiu ir p. Žemaitiene. Jie pažadėjo VLIKui paramą, kada tik bus reikalinga.

Apskritai visuose kraštuose VLIKui simpatijos buvo labai šiltos; charakteringa, kad labai daug kur buvau klausiamas, kodėl Bendruomenė kliudo VLIKui dirbti ir jį šmeižia.

2. Koordinacija Lietuvos politinės bylos tarp pasaulio lietuviškų institucijų ir organizacijų yra gan gerai sutvarkyta, ir yra glaudūs ryšiai tarp atskirų kraštų ir VLIKo valdybos.

Mes turime VLIKo atstovus ar atstovybes jau beveik visuose kraštuose, kur yra lietuvių gyvenama. Su jų pagalba organizuota sisteminga Lietuvos bylos koordinacija, ir nesikryžiuojantieji veiksmai yra daug pozityviau atliekami. Niekur nebuvo VLIKo atstovybės atnaujintos ar naujai įkurtos, prieš tai nepasitarus su tuose kraštuose veikiančiomis lietuvių organizacijomis. Visur gavome jų pilną pritarimą ir pagalbą, todėl griežtai atmetame PLB pirmininko ir kitų priekabių ieškotojų tuo klausimu pareiškimus.

Ryšiai su kraštų VLIKo atstovybėmis ir su kraštų lietuvių organizacijomis politinei veiklai bus plečiami ir toliau. 1981 metais yra numatyta sutvarkyti VLIKo atstovavimą Australijoje.

Ypatingai artimai VLIKas bendradarbiauja bei kooperuoja su Lietuvos Diplomatine Tarnyba, ALTa, BALFu ir Šaulių Sąjunga.

3. VLIKo pastangos ir moralinė atsakomybė išlyginti tarporganizacinius santykius:

VLIKas, kaip legali lietuvių tautos atstovybė, Lietuvių Chartos autorius ir Lietuvių Bendruomenės kūrėjas, turi moralinę ir teisinę atsakomybę žiūrėti, kad lietuvių ir lietuvių organizacijų tarpe būtų sugyvenimas ir bendradarbiavimas, idant mūsų veikla būtų našesnė. Malonu konstatuoti, kad, išskyrus JAV, tarporganizaciniai santykiai kitų kraštų pagrindinių lietuviškų organizacijų yra geri. Mažų lokalinio pobūdžio neaiškumų pasitaiko, bet tai nėra esminiai reiškiniai, liečiantieji viso krašto lietuvių veiklą. Tai yra greičiau vidiniai organizacijų kompetencijos ir uždavinių neaiškumai. VLIKas

visada bandė visus neaiškumus lyginti ir balansuoti, gi LB visur bandė primesti savo autoritetą, norėdama paneigti ten veikiančias organizacijas. Geriausias to pavyzdys yra Anglija, kur veikė Didžiosios Britanijos Lietuvių Sąjunga, kuri visą laiką artimai bendradarbiavo su VLIKu, ir jos pirmininkas p. Juras yra jau daugelį metų VLIKo atstovas. Barzdukas ir Nainys įkūrė Anglijos LB, visai nesiskaitydami su jau egzistuojančia Didžiosios Britanijos Lietuvių Sąjunga bei jos istorija, bandė ją likviduoti. Kada tai nepavyko, nes Sąjunga turėjo daugumos Anglijos lietuvių pritarimą, dėl man nežinomų priežasčių p. Kamantas susipyko su ALB vadovybe, paskelbė, kad ji uždaryta, ir pranešė, kad nuo 1980 metų liepos 1 dienos Didžiosios Britanijos Lietuvių Sąjunga formaliai ststovauja Anglijos lietuviams PLB šeimoje. Skamba labai gražiai ir sveikintina, kad PLB pagaliau susiprato. Bet kodėl to reikėjo siekti daugiau kaip dešimtį metų?! Ir kiek per tuos metus buvo bereikalingai ginčytasi?

Ar nepanašiai yra PLB vadovybės elgiamasi JAV, Argentinoje, Brazilijoje ir kitur ir net su VLIKo valdyba! Mes sveikiname Didžiosios Britanijos Lietuvių Sąjungą už parodytą toleranciją ir supratimą lietuviškų reikalų reikšmės, nekreipiant dėmesio į jai praeityje padarytą žalą.

JAV-se jau keletas metų yra didelė trintis tarp Amerikos Lietuvių Tarybos ir JAV LB. Ji paliečia ne tik tas organizacijas, jų kultūrinę ir politinę veiklą, bet taip pat iššaukia net žiaurų antagonizmą lietuvio prieš lietuvį.

Gerbiami Ponai, ar kam patinka ar nepatinka, Amerikoje yra neginčijamas faktas, kurio negaliu praleisti, kad čia yra dvi Lietuvių Bendruomenės, tarp savęs kovojančios ne tik organizaciniai ir lietuviškoje veikloje, bet ir net JAV teismuose. Aš nenoriu čia nagrinėti priežasčių, dėl ko taip yra ir kas yra kaltas, o tik noriu atkreipti Jūsų dėmesį, kad tai yra tautinė gėda, kad sunkiai uždirbti ir suaukoti lietuvių pinigai yra mėtomi teismo išlaidoms. Dr. Valiūnas ir dr. Bobelis yra pasiūlę keletą kartų tarpininkauti, bet ponų Kamanto, Nainio ir Gečio šie siūlymai buvo atmesti... Mūsų visų pareiga tą nenormalią padėtį kaip galima greičiau likviduoti. VLIKas yra visada pasiruošęs tarpininkauti ir dėti visas pastangas, kad ši užpūliavusi žaizda mūsų tarpe būtų užgydyta.

Su apgailestavimu turiu konstatuoti, kad ir pati VLIKo valdyba ir VLIKo taryba turi bendradarbiavimo su PLB

valdyba problemų, daugiausia su jos pirmininku p. Kamantu, kuris viską apverčia aukštyn kojom ir labai greitai pristato lietuvių visuomenei įvykius taip, kaip jam galėtų būti naudingiau, visai nepaisydamas faktinės tikrovės.

Keletas pavyzdžių:

1. Pono Kamanto užgavimas VLIKo ir jo tuometinio pirmininko dr. Valiūno Kanadoje PLD banketo metu 1978 metais.

2. Straipsniai 1979-80 metais "Pasaulio Lietuvyje".

3. Pono Kamanto ir pono Gurecko neteisingi pareiškimai, liečiantieji 1979 metų rugsėjo 29 dienos VLIKo posėdį, iš kurio buvo išprašytas ponas Gureckas.

4. Pono Kamanto tendencingai iškraipytas santykių su VLIKu aprašymas Europos LB suvažiavimui 1980 metų rugpiūčio mėn. (p. 13-15).

5. Pono Kamanto ir pono Gečio atsisakymas įeiti į IX Amerikos Lietuvių Kongreso Clevelande garbės komitetą. (Jie, matyti, solidarizavo su prezidentu Carteriu, kuris irgi atsisakė įeiti, nors vėliau atsiuntė sveikinimą; o šie ir to nepadarė).

6. LB atsisakymas dalyvauti veiksnių konferencijoje New Yorke 1980 m. pasiruošiant Madrido konferencijai. (Pagaliau kaip PLB ir JAV LB galėjo dalyvauti Lietuvos laisvinimo konferencijoj, kuomet jų vadovų p. Kamanto ir p. Gečio dukterys tuo laiku buvo komunistinio okupanto vaišinamos mūsų pavergtoje tėvynėje, švęsdamos kartu su okupantu 40 metų Lietuvos pavergimo šventę).

7. Pono Kamanto informacija JAV ir Kanados LB Tarybos sesijoms 1980 m. lapkričio 5 d. (p. 14, 15, 16 ir kiti).

(Apie šią informaciją labai charakteringai yra pasakyta "Dirvoje" 1980 m. lapkričio 27 d.: "Šiuo kartu reikia užbaigti, pastebint, kad tas raportas iš tikro yra biurokratinis šedevras. Kur kas nusičiaudėjo — kreditas priklauso tik PLB"; aš dar noriu pridėti, kad propagandiniams tikslams daug žinių yra sufalsifikuota).

8. Pagaliau p. Gečio straipsnis "Darbininke" 1980 m. 5 d. "VLIKo Seimui Toronte susirenkant". Paskaičius šį ir panašius straipsnius, kyla mintis, kam šių straipsnių autoriai tarnauja ir ko jie siekia: — Maskvos laimėjimo ar Lietuvos nepriklausomybės atstatymo?

Čia tik keletas pavyzdžių apie PLB skelbiamą "norą" ir pastangas bendradarbiauti su Vyriausiu Lietuvos Išlaisvi-

nimo Komitetu; o jų yra ir dar daugiau, kurių VLIKas niekada neskelbė ir dėl kurių nėjo į polemiką. Kada sąmoningai nenorima sugyventi, priežasčių visada galima sudaryti — teisingu ir neteisingu keliu. Daugelis lietuvių nežino tikrų tų nesutarimų priežasčių, nes iki šiol jie buvo informuojami tik vienašališkai.

Nežiūrint esamų sunkumų, VLIKas ir ateityje dės visas pastangas, kad tik lietuvių organizacijų tarpe būtų atstatyta vieninga, vienų kitus gerbianti ir vienų kitus remianti dvasia. To reikalauja mūsų kenčianti tauta. Tai yra VLIKo pareiga ir atsakomybė, nežiūrint, kokias kliūtis teks sutikti. To siekdami, mes prašome visų lietuvių pagalbos.

Kaip jau minėjau, labai artimai bendradarbiaujame su Lietuvos Diplomatine Tarnyba. Pagrindiniai sprendimai daromi kartu. Rugsėjo mėnesyje turėjau progą aplankyti min. St. Lozoraitį ir aptarti Lietuvos laisvinimo veiklą. Dažnai palaikomi ryšiai telefonu. Buvo priimtas bendras memorandumas Madrido konferencijos dalyviams, atstovaujantis Lietuvos interesams. Aptarta Diplomatinės Tarnybos tęstinumas, Garbės Konsulatų įsteigimas ir t.t. Turėjau labai produktyvius, plačius pasikalbėjimus su Lietuvos atstovais — dr. Geručiu Šveicarijoje ir Jurgiu Baltrušaičiu Prancūzijoje. Tai yra plačios galvosenos vyrai, dideli mūsų Diplomatinės Tarnybos stulpai.

Vlikas kartu su Diplomatine Tarnyba ir Amerikos Lietuvių Taryba remia JAV paskelbtą ir kitų Vakarų valstybių remiamą Maskvos olimpiados ir ekonominį bei turistinį Sovietų Sąjungos boikotą 1980 metais ir skatino lietuvius prie to prisidėti, šiais metais nevažiuojant į Lietuvą; bet PLB vienu mėnesiu vėliau išėjo su skirtingu pareiškimu ir įnešė naują, nereikalingą nesusipratimą. VLIKas tuo klausimu padarė Vakarų valstybių vyriausybėms pareiškimą, remdamas prez. Carterio poziciją ir ragindamas Vakarų valstybes prie to prisidėti.

Mūsų duomenimis, lietuviai pritardami reagavo į VLIKo atsišaukimą ir šiais metais kelionės į okupuotą Lietuvą buvo sumažėjusios apie 60%, palyginti su 1979 metais. Aišku, visiems neįmanoma įtikti.

II. Tarptautinis Lietuvos interesų atstovavimas

1. Europos tautų parlamentas.

Atstatytas ryšys su Europos Tautų parlamentu per dr.

E. Klepschą. Su juo turėtas pasimatymas Briuselyje.

2. Helsinkio Galutinis Aktas (Europos Saugumo ir Kooperavimo Konferencija Madride).

Šiais metais daug laiko, energijos ir lėšų buvo panaudota, pasiruošiant Madrido konferencijai, prasidėjusiai lapkričio 11 d. ir dar tebesitęsiančiai. Šios konferencijos tikslas yra peržiūrėti Helsinkio galutinio akto principus ir patikrinti, ar visos juos pasirašiusios (35) valstybės juos vykdo.

Veiksnių konferencijoje New Yorke, kuri buvo šaukta, VLIKui susitarus su Lietuvos Diplomatine Tarnyba, dalyvaujant visiems veiksniams, išskyrus Lietuvių Bendruomenę, kuri, nors ir buvo kviesta, atsisakė dalyvauti, 1980 m. birželio 21 d. buvo priimti planai, kaip Lietuvos byla Madride turėtų būti atstovaujama. Veiksnių konferencija gerai pavyko, buvo gausi ir pozityvi savo nutarimais. Rugsėjo - spalio mėnesiuose visoms Vakarų valstybėms (27) buvo įteiktas bendras Diplomatinės Tarnybos ir VLIKo paruoštas memorandumas. Jis buvo parašytas anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis. VLIKo delegacija atvyko į Madridą lapkričio 8-9 dienomis. Ji susidėjo iš dr. K. Jurgėlos, Marijos Rudienės (BALFo pirmininkės), dr. J. Genio (ALTos atstovo), Vlado Šakalio (pabėgusio iš Lietuvos rezistento), Arturo Mičiudo (VLIKo atstovybės pirmininko Argentinoje) ir dr. K. Bobelio. Vėliau prie delegacijos prisidėjo KLB pirmininkas, ALTos pirmininkas dr. K. Šidlauskas ir ALTos informacijos direktorius kun. dr. J. Prunskis. Delegacijos nariai įvairiais būdais teikė informacijų ir literatūrą apie padėtį Lietuvoj, lankė konferencijos posėdžius, vieni, kaip gavę spaudos kredencialus, kiti, gavę svečių kredencialus, lankė įvairių valstybių delegacijas, supažindindami jas su mūsų siekimais atatatyti Lietuvos nepriklausomybę ir įrodinėdami, kad ši konferencija yra teisėtas forumas, kurioje gali būti iškeltas Pabaltijo valstybių nepriklausomybės klausimas. Buvo daug naudotasi JAV Kongreso priimta rezoliucija 200, kurioje siūloma JAV prezidentui iškelti Pabaltijo valstybių nepriklausomybės klausimą šioje konferencijoje.

Lapkričio 11 dieną Madride, Puerta Moros aikštėje, įvyko pabaltiečių demonstracija, kurioje buvo reikalaujama laisvės Pabaltijo valstybėms. Dalyvavo 150 latvių, 1 estas ir 8 lietuviai: J. Simanavičius (Kanada), K. Jurgėla, J. Genys, K. Bobelis (JAV), V. Šakalys (Lietuva), V. Vilčinskas (Anglija), A. Mičiudas (Argentina) ir B. Jurkšas (Ispanija) — sudarę

VLIKo delegaciją. Demonstracijai pasibaigus, visi nužygiavo gatvėmis iki Puerta del Sol aikštės, kur reikėjo išsiskirstyti. Demonstracija gerai pavyko. Kitą rytą visi Madrido laikraščiai ją aprašė ir įdėjo daug fotografijų. Visas Madridas sužinojo, kad Pabaltijo valstybės tebėra pavergtos. Gavome nepaprastai daug propagandinės reklamos mūsų reikalui iškelti. Visur pabrėžėme, kad Europoje negali būti taikos ir ramybės, kol Pabaltijo valstybės yra Sovietų Sąjungos pavergtos. Gaila, kad ankstyvesnis VLIKo siūlymas organizuoti didelę lietuvių ekskursiją ir padaryti didelio masto Lietuvos laisvės demonstraciją Madride, LB nepritarus, praktiškai nebuvo įvykdytas ir dr. Ambrozaičio spaudoje ("Draugas" 1980 m. spalio 17 d.) išjuoktas. O vis dėlto mes galėjome Madride pravesti didingą Lietuvos laisvės manifestacinę demonstraciją, ir būtų buvę daug naudingiau Lietuvai, suruošiant ekskursiją į Madridą konferencijos metu, negu kad ruošiant ekskursiją į Karibų salas. Šiuo metu Karibų salose vyksta PLB suorganizuota ekskursija, kur šimtai tūkstančių dolerių bus išmesta veltui. O kodėl PLB vadovai nebandė tą pačią ekskursiją pereitą mėnesį surengti į Madridą?

Lapkričio 11 d. jau atrodė, kad konferencija neįvyks, nes nuo rugsėjo 8 dienos iki tol nebuvo susitarta dėl darbotvarkės. Penkiolika minučių prieš vidurnaktį pirmininkaujantis vengras sustabdė laikrodį 2 ar 3 valandas ir tada sutarė, kad konferencija bus atidaryta be darbotvarkės. Tada paleido laikrodį ir pro forma atidarė konferenciją. Pagaliau po keturių dienų, lapkričio 15 dieną, sutarė, kad iki gruodžio 18 d. svarstys žmogaus teisių, šeimų sujungimo, bendradarbiavimo ir panašius klausimus, o po Naujų Metų (1081 m. sausio 29 d.) ekonominius ir karinius klausimus. Taigi šiaip taip konferencija prasidėjo, nes Sovietų Sąjungos blefavimas iki paskutinės minutės buvo iškeltas į viešumą. Vakarai yra pagirtini, nes šį kartą atlaikė sovietų spaudimą ir jų nepabūgo. Tai atnešė Vakarams bent moralinį laimėjimą. Gruodžio 5 dieną JAV delegacija iškėlė religinį persekiojimą okupuotoje Lietuvoje ir apie Katalikų Kronikos suėmimus.

Konferencija tebevyksta. Vakarai vis dar laikosi ir kelia sovietų ir jų satelitų nusikaltimus prieš žmoniją. Reikia tikėtis, kad bus iškeltas ir Pabaltijo klausimas. Ar tai įvyks, parodys artima ateitis. Madride buvo artimai bendradarbiauta su pabaltiečiais per Pasaulinę Pabaltiečių Santalką

(World Baltic Conference), ir viską organizavome sutartinai, ruošdami demonstracijas, pareiškimus ir kt. Malonu buvo matyti, kad ispanų spauda negailėjo informacijų Pabaltijo klausimu ir laikėsi teigiamai.

Teko susitikti su R. Česoniu, kuris yra JAV visuomeninės delagacijos narys. Santykiai buvo geri ir korektiški. Jis kooperavo su VLIKo delegacija.

Dar peranksti įvertinti Madrido konferencijos reikšmę ir jos įtaką mūsų laisvės bylai. Be to, ji dar nepasibaigė, tačiau jau aišku, kad nuo Belgrado iki Madrido yra padaryta didelė pažanga ir Lietuvos vardas vis plačiau skamba tarptautinėje plotmėje. Šiandien visi supranta ir mato, kad Helsinkio aktas yra didelis Sovietų Sąjungos diplomatiniai politinis pralaimėjimas tarptautinėje arenoje. Jie šiandien prieš visą pasaulį viešai pasirodė kaip smurto ir nesantaikos nešėjai, nes visų 35 pasirašiusių valstybių akivaizdoje laužo tai, ką viešai pasižadėjo vykdyti. Mes tai iš anksto žinojome, mums tai nebuvo ir nėra naujiena, bet daug Vakarų valstybių tikėjo, kad su jais dar galima susitarti.

Neseniai iš okupuotos Lietuvos pabėgęs Vladas Šakalys, atvežęs VLIKui naujus tautos įgaliojimus, labai aiškiai pabrėžė, kad su Sovietų Sąjunga niekas niekada negalės jokio susitarimo pasiekti. Jie daro susitarimus tik kitiems apgauti. VLIKas, ALTas ir BALFas artimai bendradarbiavo Šakalio atvežimo į Ameriką reikalu, jam paruošiant spaudos konferencijas lietuviams ir amerikiečiams ir taip pat sudarant galimumus aplankyti kolonijas ir nuvykti į Madridą. Madride jis padarė daug naudingų pareiškimų.

Iš paskutinių duomenų jau aiškiai matyti, kad Madride susitarimo nebus. Vakarų ir Rytų ideologinė kova, vykusi iki šiol užkulisiuose ir slaptuose posėdžiuose, išėjo į viešumą. Visas pasaulis pamatė, koks yra dideliai dramatinis skirtumas tarp Vakarų atdarų demokratinių ir Rytų uždarų diktatūrinių sistemų. Sovietai nori paneigti ir atmesti žmogaus teisių nagrinėjimo reikšmę, nes jie gerai supranta ir mato, kad tai veda prie jų sistemos sugriuvimo.

1975 metais pasirašytas Helsinkio aktas pasidarė didžiausia diplomatinė jėga pasaulyje, su kuria pamažu žygiuojama į sovietų imperijos sunaikinimą. Kremliaus išminčiai labai gerai pastebėjo, kad jie, pasirašydami Helsinkio aktą, padarė didelę politinę klaidą. Jai užtušuoti jie pradėjo skelbti nebūtų dalykų: kad būk tai sienų klausimas yra išspręstas,

būk tai jų okupuotos teritorijos yra jiems pripažintos ir t.t. Vakarų valstybės paneigė visus tuos sovietų melus, o JAV ir Kanada priėmė net specialią rezoliuciją, liečiančią Pabaltijo valstybes. Tik gaila, kad kai kurie mūsų rašeivos persiėmė sovietų propagandos melu, sumaišė mūsų visuomenę ir dar bando įkalbėti, kad Helsinkio aktas yra išdavimas. Tai tik nesusipratusių kalba. Gerbiami ponai, jei Europoje įvyks bent kokie teritoriniai pakeitimai be karo veiksmų, tai įvyks, išeinant iš Helsinkio akto. O jei Europoje kils karas, tai jis bus irgi Helsinkio akto išdava. Jis atidarė duris ir įleido šviesos į pavergtų žmonių namus ir sujudino juos iš priespaudos naujai kovai dėl laisvės, kuri jau pradeda nesustabdomai plėstis.

Disidentų religiniai ir tautiniai judėjimai Ukrainoje, Rusijoj, Lietuvoj, Armenijoj ir kitur, čekoslovakų 77 Chartos paskelbimas, įvykiai Lenkijoje, Vakarų valstybių reakcija prieš Sovietų Sąjungą dėl Afganistano invazijos ne tik Vakarų valstybėse, bet ir rusų satelitinėse valstybėse ir Jugoslavijoj, Rumunijos ministerio pirmininko pareiškimas, kad Sovietų Sąjunga neturi teisės kištis į Lenkijos vidaus reikalus ir Vakarų valstybių komunistų Sovietų Sąjungos pasmerkimas dėl žmogaus teisių laužymo — tai vis Helsinkio akto rezultatai.

Sovietų Sąjunga šiandien sėdi Madride kaltinamųjų suole. Ją kaltina visi — draugai ir priešai už jos veiksmus. Pavergtų tautų atstovų, įskaitant ir lietuvius, yra daug atlikta ir pasidarbuota, paruošiant šį kaltinamąjį aktą Sovietų Sąjungai. Bet ji yra dar nenubausta. Mes turime nesustoti, o dirbti toliau, skelbdami pasauliui vis naujus ir naujus Sovietų Sąjungos nusikaltimus Lietuvai, lietuvių tautai ir žmonijai, kol ji savo agresijoje bus galutinai sunaikinta.

Paskutiniai tarptautiniai įvykiai Afganistane, Irane-Irake, Lenkijoje, prez. Reagano laimėjimas — beveik šuoliais veda prie aštraus konflikto su imperialistine sovietų ekspansija. Nėra abejonės, kad sovietai žino ir supranta, koks didelis pavojus jiems gresia iš vidaus dėl politinio ir ekonominio nepasitenkinimo ir iš užsienio, jei JAV apsiginkluos, kaip kad Reaganas skelbia. Komunistinė sistema negali konkuruoti su JAV technika ir jos produktyvumu. Jei šiandien Sovietų Sąjunga yra militariniai pranašesnė už JAV (kuo aš netikiu, nors ir yra taip skelbiama), tai po kelių metų svarstyklės tikrai nukryps jų nenaudai.

Išvada yra ta, kad Kremliaus vadai šiandien stovi prieš didelę jų egzistencinę dilemą: (1) ar daryti invaziją į Lenkiją ir tuo galutinai nustatyti visą laisvąjį pasaulį prieš jų grobuonišką politiką, sulaužant paskutinius jų dar likusius pažadus ir susilaukti didelio ekonominio, techninio, moralinio boikoto ir jų izoliavimo iš tarptautinių pasitarimų ir gal net savo vidinio skilimo, o gal net ir Vakarų militarinės reakcijos ar sukilimo satelitiniuose okupuotuose kraštuose, kas gali net privesti prie Trečiojo pasaulinio karo, (2) ar bandyti ir toliau blefuoti, apgaudinėjant Vakarų pasaulį, galvojant, kad kol kas įvairiais pažadais jie gali daugiau laimėti, o jėgą panaudoti vėliau, nes jie dabar dar nėra užtektinai stiprūs. Šis kelias atneštų jiems Vakarų valstybių apsileidimą, panaikinimą esamo ekonominio, techninio ir moralinio boikoto ir sudarytų jiems galimybę ekonominiai šiek tiek atsigauti; bet viskas tai būtų tik laikinai, nes Sovietų Sąjungoje ir jų satelituose prasidėjęs laisvės troškimo judėjimas nebūtų sustabdytas; jis būtų tik kuriam laikui sulėtintas prieš komunistinę diktatūros sistemą, kol po kiek laiko ir vėl galėtų, panašiai kaip dabar Lenkijoje, kur nors iš naujo iškilti. O iškiltų dar stipriau negu dabar, nes ir pavergtieji, ir Vakarų valstybės pamatytų, kad sovietų grasinimų jau nėra ko taip bijoti, nes, jei jie nesutvarko Lenkijos darbininkų, tai, matyti, jie nėra jau tokie galingi, kaip kad jie bando rodytis. Gi per tą laiką JAV ir Europos valstybių karinis pajėgumas būtų jau kiek sustiprėjęs, įskaitant ir Kinijos apsiginklavimo faktorių, kad Sovietų Sąjunga prieš Vakarų valstybes jau negalėtų laimėti.

Jei Sovietų Sąjunga yra tikrai kariškai pranašesnė, tai ji pasirinktų tik pirmąjį kelią, nes, tik šiuo keliu eidama, ji gal gali tikėtis laikinio laimėjimo už didelę kainą, bet eventualiai neišvengiamo žiauraus žlugimo.

Pasirinkus antrąjį kelią, ji pati pripažintų savo nepajėgumą, irgi vedantį į žlugimą, bet gal netokį žiaurų ir barbarišką.

Nėra abejonės, kad sovietų imperijos griuvimas yra neišvengiamas — tik yra laiko klausimas, kaip greitai jis įvyks. Tik mes turime būti pasiruošę visiems netikėtumams.

Šia proga noriu padėkoti visai lietuvių visuomenei, organizacijoms ir pavieniams asmenims už didelę finansinę ir moralinę paramą VLIKui. Be jų pagalbos mes negalėtume atlikti tai, kas yra atliekama.

Dėkoju savo kolegoms VLIKo taryboje ir valdyboje už malonų bendradarbiavimą.

Dėkoju VLIKą sudarančioms organizacijoms už išreikštą pasitikėjimą ir paramą.

Visiškai neabejoju, kad visi, vieningai eidami, jau greitai pasieksime mūsų didįjį tikslą — Laisvą Nepriklausomą Lietuvą!

ELTA

REZOLIUCIJOS

VLIKo seimas savo rezoliucijose sveikina pavergtuosius ir laisvojo pasaulio lietuvius, džiaugiasi VLIKo valdybos atliktais darbais ir sumaniu Lietuvos reikalų atstovavimu, dėkoja valdybos pirmininkui dr. K. Bobeliui ir visiems valdybos nariams už su pasiaukojimu atliktus darbus; dėkoja Tautos Fondui, ypač Kanados Tautos Fondui, už lėšų telkimą laisvinimo darbui; dėkoja spaudai ir radijo tarnyboms už atliktų darbų pristatymą visuomenei; smerkia Sovietų Sąjungą už Afganistano okupavimą; siūlo valdybai ieškoti būdų išlyginti santykiams su PLB valdyba; prašo valdybą ir tarybą išplėsti VLIKo informacinę tarnybą. Dėkoja Toronto Seimo rengimo komitetui už seimo suorganizavimą ir dvasiškijai už religinių pareigų atlikimą. Seimas kviečia visus lietuvius dar stipriau ir energingiau remti VLIKo, kaip vyriausios Lietuvos laisvinimo vadovybės, visame pasaulyje vedamą Lietuvos laisvinimo darbą.

— — — — —

Tarp daugelio kitų pranešimų, Kanados Tautos Fondo pirmininkas A. Firavičius seimui įteikė 45,000 dolerių čekį, primindamas, kad jau eilė metų, kaip kanadiečiai savo metines aukas didina. Bet ir jų eilės jau retėja.

ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOJIMAS IR RĖMIMAS

DR. GUENTER WETZEL

Referatas, skaitytas Europos Krikščionių Demokratų Unijos kongrese Lisabonoje 1980 m. birželio 25 d.

Penktame tarptautiniame kolokviume apie Europos žmogaus teisių konvenciją Frankfurte, Povilo bažnyčioje, šių metų balandžio mėnesy Vakarų Vokietijos prezidentas prof. Karolius Carstenas pasakė, kad kolokviumas yra ženklas tikro sutarimo, kuris vyrauja tarp Europos demokratijų. Tą sutarimą mes turime ugdyti ir toliau išplėtoti.

Iš tikrųjų Europos žmogaus teisių konvencija, kuri įsigaliojo 1953 metais, ir šiandieną tebėra vienintėlė. Tik Europos Tarybos nariams — valstybėms pavyko sukurti tinkamą procedūrą, kuri garantuoja ir anttautinių teisių įgyvendinimą, lygiai kaip ir Jungtinių Tautų 1948 metų deklaracijos dėsnius Vakarų Europai, kaip teisinį įpareigojimą. Europinės komisijos žmogaus teisėms teismo sukūrimas ir individualių skundų priėmimas iš konvencijos padarė žmonėms prieinamą priemonę. Kai kuriose Vakarų Europos valstybėse, kurios nors ir nevisus konvencijos elementus yra priėmę, norima atsižvelgti į konkrečius konvencijos nuostatus ir savo vidaus plotmėje.

Apie 9.000 skundų, kuriuos žmogaus teisių komisija apsvarstė per paskutinius 26-rius savo veikimo metus, ir apie 40 Europos teismų sprendimų rodo, kokiu mastu Europos demokratija atsižvelgia į žmogaus teises. Teismas yra pasmerkęs teismų skiriamas plakimo bausmes ir jų vartojamus apklausinėjimo metodus, kaip nusikaltimus prieš konvencijos 3-jį straipsnį Sunday Times atvejuje prieš spaudos laisvės pažeidimą ir pasmerkė Federalinę Vokietijos respubliką dėl ilgo teismo proceso užtęsimo ryšium su vieno gydytojo aprobavimu ir kitame sprendime pageidavo, kad baudžiamosiose bylose vertėjas būtų parūpintas nemokamai. Tie visi teismo sprendimai rodo, kad jie yra išimtys, kurios patvirtina taisyklę, būtent, valdžios norą respektuoti žmogaus teises.

Vakarų Europos valstybėse nepriklausomi teisėjai nuspren-

LKDA atstovas tarptautiniams ryšiams Europos Krikščionių Demokratų Unijos kongrese Lisabonoje (1980.VI.24) su Vokietijos delegacijos nariais. Iš dešinės į kairę: inž. A. Venskus, Helmut Sauer, Bundestago narys, ir kiti CDU Egzekutyvo pareigūnai.

džia, ar teroristinius smurtininkus gali būti reikalinga patalpinti atskiruose bausmės vykdymo izoliatoriuose, kadangi tokie smurtininkai save laiko tarsi kariaujančiais ir visur nori agituoti. Taip pat nepriklausomi teisėjai nusprendžia ir tai, ar priklausančiųjų konstitucijai priešiškoms partijoms asmenų laikymasis savo nusistatymo tarnyboje nereiškia draudimo jam dirbti profesinį darbą.

Konvencijų organai padėjo žmonėms jų teisių reikalu ir padarė svarbų įnašą, išvystant tautines teises. Štrasburgo proceso objektyvymas sukėlė jiems dalyvaujančių valstybių organų respektą. Tai yra konvencijos ir jos organų, kurie rado pripažinimą toli už Vakarų Europos sienų, praktinio veikimo įrodymas. To konstatavimas mums nekliudo žmogaus teisių apsaugą dar tobuliau išplėtoti ir dar nuosekliau suderinti atitinkamų įstatymų pritaikymą.

Šešios iš dešimties konvencijoje dalyvaujančių Europos Tarybos valstybių dar neprisidėjo prie individualių skundų ir dvi prie žmogaus teisių teismo. Mes turime ir tas valstybes paskatinti padaryti ir šį paskutinį žingsnį.

II

Deja, europinių žmogaus teisių konvencijos narių — valstybių apžvalga dar neparodo žmogaus teisių išplitimo pasaulyje. Bet vis tiek Vakarų demokratijose, nežiūrint visų trūkumų ir klaidų, žmogaus teisių apsauga įgyvendinta, kaip dar niekada nebuvo istorijoje.

Bet mes kasdien esame liudininkai žmogaus teisių pažeidimo daugelyje kraštų pasaulyje. Mus slegiančiai ir skaudžiai veikia matant, kaip didėja žmogaus teisių pažeidimai. Nežiūrint žodinio prie žmogaus teisių principų prisipažinimo, dar daugelio pasaulio valstybių elementariausios individualaus žmogaus teisės kojomis sutrypiamos. Tarp iškilmingų išpažinimų ir tarptautinių įsipareigojimų iš vienos pusės ir tų parodymų vykdymo iš antros pusės yra didelė spraga. Atidarant 5-jį kolokviumą, Frankfurto vyresnysis burmistras Valteris Wallmanas Povilo bažnyčioje pasakė, kad reikia prisibijoti, kad dvidešimtasis šimtmetis pasiliks kaip šimtmetis, kuriame žmonės labiausiai paniekina žmones.

Žmonių teisės, už kurias mes pirmiausia esame dėkingi prancūzų švietimui ir anglų-amerikiečių valstybinei filosofijai, kad 18-me ir 19-me šimtmetyje, nežiūrint ir kai kurių nuosmūkių, galiojo, nors jos ir nebuvo įrašytos į konstitu-

cijas. Tame laikotarpyje valstybininkai, filosofai ir rašytojai tik savo įsitikinimo jėga pajėgė anas kur nors paneigtas žmonių teises atitaisyti.

Burke'o kova prieš jo tautiečių žiaurumus Indijoje, Schillerio kunigaikščių kaltinimas už prekiavimą žmonėmis ir Wilberforso viso gyvenimo veikla, skirta vergams išlaisvinti — yra šviesūs įsitikinimo jėgos ir pasisekimo pavyzdžiai žmonių, kuriems žmogaus teisės buvo jų atsakingo veikimo ir meniškosios kūrybos dalis.

Yra drąsių vyrų, kaip Solženicynas ir Sacharovas arba tik neseniai dėl savo įsitikinimų miręs arkivyskupas Romero, kurių kovą dėl žmonių teisių yra sujungta su jų pačių asmeniniu likimu. Bet kas gali tvirtinti, kad jų veikimas vėliau taps pasaulio įsitikinimu? Deja, yra priežasčių prileisti, kad Gulag Archipelago šiandien mažiau veikia, kaip Burke'o Warren Hastingo kaltinimas. Jei šiandien yra valstybių ir režimų, kuriuose yra išsipildžiusi Orwellio fantazija ir kuriuose Dostojevskio Didysis Inkvizitorius pradėjo savo viešpatavimą, tai tas dar nekyla iš žmogiškosios prigimties, o yra tik visuomenės ir žmogaus vaizdas, ant kurio kuriasi totalistinės valstybės. Totalistiškai individą integruojant į bendruomenę, individualinė laisvė nepasikeičia į kolektyvinę, o tik laisvė visiškai dingsta.

Žmonių bėgimo daugumas tolimose pasaulio dalyse rodo žmogaus teisių pažeidimo neribotumą. Tokie žmonių pavadinimai kaip "boat-people", taikomi vietnamiečiams, arba "skeleto-people", kaip pavadinami pabėgėliai iš Etiopijos ir kitų kraštų, atskleidžia žmonių teisių pažeidimo išdavas.

Baisus kambodiečių tautos likimas yra sukrečiantis, kaip lygiai sukrečia pasaulį milijonų žmonių mirtis Kambodijoje, įvykdyta nusikaltėliško režimo, kurį pasaulis stebi, nieko nedarydamas. Pabėgėlių skaičius iš Etiopijos siekia 1,6 milijono, iš Angolos 800.000, iš kitų juodųjų afrikiečių valstybių 3 milijonai, iš Kubos 1 milijonas, iš Afganistano 800.000 ir t.t.

Prie politinio persekiojimo pasaulyje prisideda badas. Apie vieną bilijoną žmonių Azijoje, Afrikoje ir Lotynų Amerikoje maitinasi nepakankamai: iš jų 450 milijonų pastoviai vegetuoja prie mirties ribos. Stipriau negu tie skaičiai mus veikia filmų paveikslai išbadėjusių vaikų su prašančiomis arba užgęsusiomis akimis, kas aiškiai parodo problemos didumą. Čia negali likti nepaminėta, kad komunistinės valsty-

bės niekuo neprisidėjo badui sumažinti. Jie yra tie, kurie savo įsiveržimais į kitus kraštus arba paremdami revoliucinius sąjūdžius yra sukėlę pabėgėlių skurdą.

Čia negalima nė apytikriai pilnai atvaizduoti daugelyje pasaulio vietų asmeninio integralumo pažeidimų diktatūrose: Pietų Amerikoje, rasinės diskriminacijos Afrikoje, politinių kalinių Persijoje ir taip vadinamo islamiško teismo savavališkų sprendimų. Europos krikščionys demokratai yra nuolat kėlę į pasaulio viešumą režimų nusikaltimus Etiopijoje ir Angoloje. Jie yra kreipęsi dėl žmogaus teisių pažeidimų į Čilę, Argentiną, Urugvajų, Nicaragua ir kitas Lotynų Amerikos valstybes, veikdami jų valdžias. Europos krikščionys demokratai nuolat atskleidžia, slaptus nužudymus, laisvo nuomonės pareiškimo ir religijos praktikavimo priespaudą ir kitus žmogaus teisių pažeidimus. Čilėje opozicijos žmonių suėmimai dar nėra pasibaigę. Apie daugelio be žinios dingusių likimą nėra žinių. Ir Argentinoje didelis kankintų ir be žinios dingusių kalinių skaičius rodo, kad tikro pagerėjimo nėra. Žmogaus teisių pažeidimas Urugvajuje buvo Amerikos Valstybių Organizacijos suvažiavime įspūdingai patvirtintas. Europos Liaudies partija savo griežtoje rezoliucijoje apkaltino Urugvajų pilietinių ir politinių laisvių varžymu ir krikščioniškosios partijos išskyrimu iš bet kokios politinės veiklos. Nicaragua ir El Salvadore ir naujosios valdžios uždaro į kalėjimus jiems nepatinkamus opozicijos žmones. Visų tų kraštų galingieji turi žinoti, kad krikščionys demokratai nepalaužiamai laikosi su priespaudoje esančiais savo draugais.

Atvaizduoti įvykiai gali būti pavyzdžiu ir daugelio kitų žmogaus teisių pažeidimų. Čia negalima įvykių vertinti vienašališkai. Kas, kaip Kinijos premjeras Hua Guafengas, lankydamasis Japonijoje, kalba apie Pietų Korėją, tam turėtų būti nurodyta ir šiaurinė Korėja, ir jis turėtų leisti paklausti, kaip, tarp kita ko, yra su laisvo nuomonės pareiškimo teise jo paties didžiajame krašte.

Artėjant antrajai Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo konferencijai Madride, susidaro proga šiandien ypatingai grįžti į Europos situaciją.

III

Konstitucijų nuostatai, teisių principai, deklaracijos ir iškilmingi proklamavimai, kurie liečia žmonių teises, nuo Antrojo pasaulinio karo laikų nėra nauji. Turime 1945 metų spalio 24 dienos chartą ir 1948 metų gruodžio 10 dienos Bendrą-

jį Žmogaus Teisių Pareiškimą, kuriame, pvz. 13-me straipsnyje aiškiai pasakyta: "Kiekvienas turi teisę išvykti iš gyvenamo krašto, įskaitant ir savąjį, ir vėl į savo kraštą sugrįžti", arba 19-tas straipsnis: "Kiekvienas turi teisę į nuomonės ir nuomonių pareiškimo laisvę. Ta teisė apima netrukdomą nuomonių laisvę, neatsižvelgiant į valstybių ribas, informacijas ir minčių lobį, pasinaudoti visų rūšių priemonėmis joms priimti ir toliau perduoti". Mes turime ir Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferencijos Baigiamąjį aktą Helsinkyje 1975 m. rugpiūčio 1 dienos, kuriame 7-tas principas taip skamba: "Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių srityje dalyvaujančios valstybės veiks sutinkamai su Jungtinių Tautų charta ir Bendruoju Žmogaus Teisių Pareiškimu. Jos savo įsipareigojimus įvykdys, kaip jie yra išdėstyti tarptautiniuose išaiškinimuose ir susitarimuose šioje srityje, kiek tai juos riša, taip pat ir tarptautinėse konvencijose apie žmonių teises".

Tai yra daug reikalaujantys ir politiškai svarbūs išaiškinimai, ir nereikia savęs apgaudinėti su teisiniu nuo jų nepriklausomumu.

Nuo 1976 metų abiems tarptautinėms sutartims — 1) apie pilietines ir politines teises ir 2) apie ūkines, socialines ir kultūrines teises — kovai dėl žmogaus teisių išsiskleidimo duota nauja teisinė kokybė. Abiejose tose sutartyse žmonių teisės dabar yra iš pagrindų, visuotinai ir pagal tarptautinę teisę privalomai sureguliuotos. Abi sutartys galioja jau ketverius metus, o liečiančios pilietines ir politines teises galioja nuo 1976 m. kovo 23 d.

Buvo reikalinga 35-kių valstybių ratifikavimo, kad sutartis galėtų įsigalioti. Valstybės pagal sutarties 40-tą straipsnį apie pilietines ir politines teises savo krašte turėjo pranešti Žmogaus Teisių Komitetui. Bet dauguma valstybių, jų tarpe visos Rytų Europos valstybės nenori subordinuotis 41-jam straipsniui. Jos vengia pripažinti Patikrinimo Komisijos kompetenciją tuo atveju, kada viena susitariančiųjų valstybių iškelia, kad kita sutartį pasirašiusiųjų valstybių nevykdo savo iš sutarties kylančių įsipareigojimų. Tuo būdu komitetas gali tik atėjusius pranešimus diskutuoti, bet negali nieko nutarti. Tai sudaro progą paklausti, kaip šiandien reikia vertinti Helsinkio baigiamojo akto ir abiejų tarptautinių sutarčių rezultatus? Padėčiai Europoje padaryti aiškesne leiskite

man kaip pavyzdžius suminėti Sovietų Sąjungą ir Demokratinę Vokietijos Respubliką.

Sovietų Sąjunga, pagal visas informacijas, neatsisakė laisvų nuomonių pareiškimo priespaudos. Režimo kritikai yra persekiojami, įmetami į kalėjimus, prievarta atiduodami į psichiatrines įstaigas arba ištremiami. Tuo būdu atomo fiziko ir Nobelio taikos premijos gavėjo Andriejaus Sacharovo ištrėmimas į Gorkį nėra tik vienkartinė įbauginanti bausmė. Priemonės prieš jį yra, palyginti, santūrios, nes jį pasaulis pažįsta. Nuo Baigiamojo akto pasirašymo yra būdinga priespauda žmonių, pasisakančių už žmonių teises, kurie įsakmiai remiasi Helsinkiu. Nuolatiniai tarptautiniai pripažintų minimalinių objektyvaus proceso reikalaujančių dėsnių pažeidimai būdingai pasirodo procesais prieš taip vadinamą Helsinkio grupę. Uždedamos bausmės siekia tarp 8 ir 15 metų kalinimo. Tebevartojamas ir politinių kalinių uždarymas psichiatrinėse institucijose, nors tos priemonės yra pasaulio viešumos griežčiausiai pasmerktos. KGB viršininkas ir politbiuro narys Jurij Andropovas režimo kritikus ir žmonių teisių šalininkus yra pavadinęs "nusikaltėliais". Sovietų Sąjungos saugumo organai ir ateityje stabdysią išdavikų nusikaltėlišką veiklą.

Religijos laisvė, kaip ir anksčiau, negarantuojama. Pagal SSSR baudžiamųjų įstatymų 142-rą straipsnį yra baudžiamas turėjimas vaikams religinių pamokų taip vadinamoje organizuotoje formoje.

Sovietų Sąjungos įsiveržimas į Afganistaną, per kurį buvo išplėšta nepriklausomybė afganų tautai, priklauso prie sunkiausių ir įžūliausių žmogaus teisių pažeidimų paskutiniais laikais.

Pažeisdama Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferencijos Baigiamojo akto 7-jį principą ir tarptautinės sutarties, liečiančios pilietines ir politines teises (12-to straipsnio antroji pastraipa), Vokiečių Demokratinė Respublika atėmė gyventojams teisę laisvai išvykti iš jos teritorijos. Tam tikslui ir po Helsinkio yra ir toliau tobulinama nežmoniškiausia valstybės sienų sistema, kokią tik pasaulis žino. Neperlipama metalinių grotų tvora dabar yra 1.300 kilometrų ilgumo; padėta 900.000 minų; anų niekšiškų žudymo automatų — savaime šaudančių ginklų, vadinamų SM 70, skaičius siekia 39.300. Potvarkis vartoti pilnai automatinius šaunamuosius ginklus prieš bandančius pabėgti pagal bendrą

šaudyti paliepimą ir toliau reikalauja aukų. Suvaržydama žmones savo valstybės ribose, VDR valdžia atima žmonėms galimumą formuoti savo gyvenimą pagal savo norą. Tas nevaržomo kilnojimosi teisės atėmimas yra ypatingai sunkus, nes jis taikomas vienos tautos žmonėms ir sukelia daugybę kančių.

Pagal tarptautinės sutarties apie pilietines ir politines teises 12-to straipsnio 2-rą pastraipą, kiekvienas yra laisvas išvykti iš kiekvieno krašto, įskaitant ir savąjį. To reikalavo ir Jungtinių Tautų Žmonių Teisių Konvencijos 13-tas straipsnis. Jau ketveri metai VDR valdžia turi pareigą tą konvencijos straipsnį vykdyti. Bet ji begėdiškai pažeidžia tą pareigą. Jei taip vadinamas ordre public (12 str. 3 pastraipa), būtent leistinas laisvo kilnojimosi suvaržymas viešojo saugumo ir tvarkos pagrindu padarytas taisykle, tai ir sutarties 12 tas straipsnis apverčiamas kojomis aukštyn — laisvo kilnojimosi teisė tikrovėje iš viso paneigiama.

Politinių kalinių skaičius Vokietijos Demokratinėje Respublikoje siekia daugiau kaip keturis tūkstančius. 1979 m. sausio 8 d. buvo praplėsta politinių baudimų teisė. Pagal VDR baudžiamosios teisės 220 str. bus baudžiamas kiekvienas, kas viešai niekins valstybinę tvarką, valstybės organus, jų veikimą ar jų vartojamas priemones. Su tokiu baudimo nuostatu ir su taip vadinamu "priešvalstybiniu kurstymu" kiekvienas laisvas savo nuomonės pareiškimas kritikos prasme yra valstybės baudžiamas.

Šiais metais, įsigalėjus tarptautinei sutarčiai apie pilietines ir politines teises, sutartį pasirašiusios valstybės buvo įpareigotos atsiųsti pranešimus apie priemones, kurias jie pritaikė toms teisėms įgyvendinti, ir apie jų pasiektą pažangą (sutarties 40 str.). Savo 1979 m. sausio mėn. pranešime Sov. S-ga apie minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę pagal sutarties 18 str. tvirtino, kad tos teisės Sovietų Sąjungoje yra garantuotos 1918 m. lapkričio 18 d. dekretu ir SSSR konstitucijos 52-ru paragrafu. Ten toliau tvirtinama, kad valstybės ir Bažnyčios atskyrimas yra Sovietų Sąjungoje garantuotas ir kad nėra jokių valstybės ir jos organų įsikišimo į religinius junginius bei jų veikimą. Laisvo nuomonės pareiškimo klausimu pagal sutarties 19 str. Sovietų Sąjunga nurodė į savo konstitucijos 50 str. VDR savo pranešime Žmogaus Teisių Komitetui apie žmonių kilnojimosi teisę pagal sutarties 12 str. nurodė savo konstitucijos 32 str., ku-

riuo esanti garantuojama laisvo judėjimo teisė. Sieną pereinančių judėjimo klausimu VDR nurodė, kad įvažiavimas ir išvažiavimas, kaip ir muito bei devizų formalumai yra sutvarkyti pagal tarptautinės teisės principus ir tarptautinius papročius. VDR taip pat padarė tai, tarsi nebūtų mūro, metalo grotų tvoros, minų, žudomų automatų ir įsakymų šaudyti.

Pranešimo visiems žinomos neteisybės, mano supratimu, žodiniame pranešimo apsvarstyme komitete turėtų būti griežčiau atmestos. Protokolai apie tai nurodo, kad Vakarų Europos valstybių pasikalbėjimuose kalbami pranešimai buvo labai aštriai kritikuojami.

Prieš reikalavimą paisyti žmogaus teisių Rytų Europos valstybės gynėsi, tvirtindamos, kad tai būtų brovimasis į jų vidaus reikalus ir pažeistų įtampos atpalaidavimo politiką. Abu tie dalykai čia keliami neteisingai. Sutartį pasirašiusios valstybės yra viena kitoms įsipareigojusios tarptautine teise. Priminimas išpildyti savo pareigas nėra joks įsikišimas ir jokia agresija. Priminimas kaip tik ves į taiką. Priminimas laikytis žmogaus teisių gali būti komunistinėse valstybėse nepageidaujamas, bet jis nėra priešingas tautų teisei. Tarptautinės teisės tekstai kalba vienaprasmiška kalba. Abi sutartys apsaugo individualias teises. Jos remiasi tuo, kad tos teisės yra žmonėms įgimtos ir neperleidžiamos, valstybei privalomos, jos yra aukščiau valstybės. Europos Saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos Baigiamojo akto VII skyriaus principo žodinio aptarimo pagrinde yra idėja, kad individualios teisės kyla iš žmogaus vidinės didybės, ir jos yra esminės jo laisvam ir pilnam išsiskleidimui. Jose nėra jokios vietos marksistiniam-leninistiniam supratimui, pagal kurį piliečio teisės yra tik reliatyvus valstybės teisės išpildymas, kas reiškia, kad piliečiui jos yra garantuojamos tik kaip kolektyvo nariui jo visuomeninių funkcijų išpildymui. Nėra vietos supratimui, kad visuomenės interesai iš principo yra aukštesnio rango, ypač kai komunistinė partija reikalauja sau absoliutaus žinojimo ir visuomenės vadovavimo monopolio. Abiejų tarptautinių sutarčių tekstai kalba vienaprasmiška kalba, kurios negalima iškreipti ideologiškai nuspalvintomis sąvokomis.

Tarptautiniuose junginiuose komunistų partijų atstovai bandė teisių klausimą išaiškinti kaip skirtą skatinti visuomeniškai politiniams pakitimams. Jie aiškina, kad Vakarų valstybės bando vis daugiau ir daugiau susiaurinti žmogaus

teises į buržuazines atskiro žmogaus laisvės teises, jų saugumo klausimą pastatant prieš valstybę. Pasak jų, Vakarų valstybių pajungtos, jos kyla iš žmogaus teisių koncepcijos, kuri atitinga senajai buržuazinei schemai. Tik tokia žmogaus teisių koncepcija esanti teisinga, kurioje bus nugalėtas atskiram žmogui ir jo nuosavybei apribojimas. Ji ateisianti ir socialinio reisingumo prasme, nugalint ūkinę sistemą ir sukuriant naują tarptautinę ekonominę tvarką. Tai esanti žmogaus teisių įgyvendinimo strategija.

Istoriniai faktai kalba kita kalba. Tikėjimas, kuriuo marksistai remia žmogaus teisių iškovojimą, pasirodė netikras. Kur tik komunistai viešpatauja, visi jų reikalavimai yra prieš žmogaus teises.

Pasaulyje badas, ūkinė padėtis pietuose stato mums didelius uždavinius. Ūkinė padėtis daugelyje Trečiojo Pasaulio kraštų, priešingai žmonių teisių klausimui, remiasi ne kitados buvusių valdžių nesirūpinimu žmonių reikalais, o priklauso nuo daugelio dabartinių faktorių, jų tarpe nuo žmonių auklėjimo padėties, nuo per didelio gimimų skaičiaus, nuo klimatinių sąlygų ir blogo ūkininkavimo. Vienoje konferencijoje girdėjau vieno delegato pareiškimą: "Kokia nauda iš laisvo nuomonių pasikeitimo teisės, jeigu badaujama". Tokia alternatyva yra neteisinga. Ūkinės, socialinės ir kultūrinės teisės kyla drauge su politinėmis teisėmis. Politinių teisių svarbumo paneigimas padarytų apgaulingą ir kovą dėl žmogaus teisių. Aiškiausiai tai yra pasakęs Sacharovas: "Asmens laisvės teisės tikrovėje yra sąlyga atskiro žmogaus socialinių ir ekonominių teisių įgyvendinimui ir pasitikėjimui bei saugumui tarpvalstybiniuose santykiuose". "Reikia turėti *politines* teises savo valstybėje, kuri turi garantuoti ekonomines ir socialines teises savo piliečiams", sako Sacharovas. Visa tai galioja ir susivienijimų ir streiko teisei. Be tų teisių negali būti jokio socialinių ir ekonominių problemų sprendimo. Kova dėl žmogaus teisių paisymo neturi leistis nukreipiama nuo pagrindinių teisių sutvirtinimo, pildymo ir naudojimo.

IV

Helsinkio baigiamojo akto tikslų išaiškinimas ir įpareigojimai turi iš abiejų sutarčių politiškai išreikalauti daugiau negu lig šiol. Buvo klaida pirmoje Helsinkio konferencijos išdavų patikrinimo konferencijoje Belgrade derybose

neišlaikyti savo nusistatymo dėl nepakankamo VII principo paisymo. 1978 m. kovo 3 d. Belgrado baigiamasis aiškinimas, kuriame nė žodžiu nebuvo paminėtas žmogaus teisių klausimas, lyginant su Helsinkiu, buvo užgaulus žingsnis atgal. Tuo pasidarė aiškus komunistinių valstybių nenoras laikytis įsipareigojimų. Po to pasidarė nebeatpažįstami tolimesni Vakarų Europos valstybių priminimai Helsinkio nutarimų išpildymo reikalu.

Jau minėtame 5-me kolokviume Frankfurte vienas diskusijų dalyvis pasakė, kad Rytų Europos valstybės visai neturėtų pasirašyti tarptautinių sutarčių, nes jos negali išpildyti pareigų. Ta pati mintis pasikartojojo viešose diskusijose, taip pat tvirtinant, kad komunistinės valstybės negali būti jų uždaviniui įpareigotos. Taip pasakė Federalinės Vokietijos Respublikos valstybės reikalų vedėjas socialdemokratas Egonas Bahras, kad šaudymo paliepimo sustabdymas prie vidinės vokiečių sienos negali būti derybų dalyku, kadangi tai paliečia tai, kas VDR yra savaime suprantama. Bet Rytų Europos valstybės sutartį pasirašė. Jos tuo sukėlė tam tikrą efektą ir gavo atpildą pvz. Helsinkio Baigiamojo akto 1-me krepšyje. Jei komunistinės valstybės vaidina kaip žmogaus teisių saugotojos ar net kovotojos, jos turi būti paragintos laikytis įpareigojimų. Tuo iš nieko nereikalaujama tuojau pildyti maksimalinius reikalavimus. Bet jos turi būti pastatytos prieš alternatyvą: arba savo režime garantuoti palaipsniui daugiau laisvės, arba parodyti savo sistemą kaip žmonėms priešišką.

XX Europos krikščionių demokratų kongresas Berlyne savo 1978 m. birželio 7 dienos atsisveikinimo rezoliucijoje yra pareiškęs, kad baigiamųjų aktų, konvencijų ir sutarčių pasirašymas pasirodo kaip melas, jei nėra rimto tikslo garantuoti laisvės, kada vietoje jos yra nežmoniški užtvarų įrengimai prie komunistinės valstybės sienos kaip pastovus laisvo judėjimo teisės paneigimo simbolis. Derybos dėl tokių sutarčių pasirodo tik kaip propaganda arba tik kaip priemonė gauti daugiau nuolaidų kitose politinėse arba ūkinėse sutartyse.

Kadangi formalios žmogaus teisių garantijos negaunama tarptautinėmis sutartimis, reikalinga sukurti veiksmingą ir išsamią teisių apsaugos sistemą kaip tautiniuose, taip ir tarptautiniuose rėmuose. Tik čia pasirodo pasirašančių valstybių valios rimtumas. Todėl reikia pasveikinti Pasaulio Krikščio-

nių Demokratų Unijos ir įvairių vyriausybių reikalavimą paskirti Jungtinėse Tautose aukštąjį žmonių teisėms komisarą. Sovietų ambasadoriaus Jungtinėse Tautose Olego Trojanovskio pareiškimas, kad žmogaus teisių įgyvendinimas nėra Jungtinių Tautų organizacijos reikalas, yra apgaulingas ir pažymėtinas.

Prisimenu Berlyne po visos eilės institucinių sprendimų mūsų pasiūlytą reikalavimą geriau garantuoti žmogaus teisių įgyvendinimą, jas jungiant vieną su kita. Europos Krikščionių Demokratų Unija pasiūlė įsteigti tarptautinį teismą žmogaus teisėms arba bent, mažiausia, žmogaus teisių senatą prie tarptautinio teismo, kuris turi išspręsti kurios nors valstybės arba komiteto pareiškimus pagal piliečių sutarties 28 str. Be to, mes apeliavome į tarptautinę sutartį pasirašiusias valstybes pasiduoti sutarties 41-me straipsnyje numatytai kontrolei. Be tų institucinių sprendimų, sutartis pasilieka materialine teise, neturinčia įvykdymo galimumų. Jei kas nors ir įsipareigoja, bet ginasi nuo jų įgyvendinimo, turi sutikti su priekaištu, kad jie apgaudinėja pasaulio viešumą ir savo valstybės piliečius.

Mūsų uždavinys yra suteikti tam reikalavimui galimybę būti išgirstam. Reikia dokumentuoti nuolatinį neatkreipimą dėmesio į žmogaus teises sutartį pasirašiusiose valstybėse. Laisvų kraštų vyriausybės, kurioms mūsų nariai-partijos turi įtaką, turi politinių ir ūkinių priemonių, kurios gali būti įjungtos kovoje, įgyvendinant žmogaus teises.

Tarptautinėse derybose reikia be klaidingai suprantamo atsižvelgimo į tariamą derybų partnerio jautrumą aiškiai padaryti neatskiriamą ryšį tarp humanitarinės srities pažangos ir ūkinių bei politinių santykių.

Politiniuose nesutarimuose lemiamas yra mobilizavimas viešumos žmogaus teisėms garantuoti ir skatinti visoje Europoje. Mes turime rūpintis, kad Vakarų ir Rytų Europoje gyventojai būtų supažindinti su Helsinkio baigiamojo akto postulatais ir vyriausybių tarptautiniai rišančiomis pareigomis iš abiejų tarptautinių sutarčių. Sovietų Sąjunga jau painformavo, kad suplanuotoje antroje Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo konferencijoje Madride šių metų lapkričio mėnesyje nusiginklavimo klausimas turi būti vyraujanti tema. Sutartį pasirašiusių valstybių vyriausybės turi nuspręsti, ar toji tema iš viso turi būti svarstoma Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo padarinių įvertinimo konferencijoje.

Madride Rytų Europos valstybės neturėtų būti atleistos nuo VII principo ir Helsinkio 3-jo krepšio apsvarstymo. Priešingai deryboms Belgrade, žmogaus teisių įpareigojimo nesilaikymas turėtų būti pateiktas apsvarstyti ir pasiūlyti toliau vedantieji nutarimai. Įtempimo atpalaidavimo politikos žmogiškosios dimensijos neturėtų būti nustelbtos saugumo, politinių ir ūkinių aspektų. Po Madrido turėtų sekti ypatingų tautinių ir tarptautinių teisės apsaugos sistemų sukūrimas su teise individualiems skundams. Be to, reikėtų kalbėti apie įgyvendinimą tautinių mažumų teises į laisvą kultūrinį išsiskleidimą ir jų kalbų vartojimą auklėjime ir pamaldose.

Kompetetingas Pasaulio Krikščionių Demokratų Unijos komitetas savo posėdyje Vienoje 1980 m. kovo 28 d. reikalavo sustiprinti parlamentarinę Krikščionių Demokratų Partijų iniciatyvą ir laimėti viešąją nuomonę kovoje dėl žmogaus teisių apsaugojimo. Žmogaus teisių klausimas turi stipriau įsigalėti gyventojų, ypač jaunimo, sąmonėje. Krikščioniškosios partijos turėtų savo kraštuose rūpintis tuo, kad svorio centras būtų nukeltas į jaunimo žmogaus teisių auklėjimą. Atitinkamos 1974 metų UNESCO rekomendacijos dar nėra švietime įvykdytos. Turi būti pažadintas jaunimo nusiteikimas asmeniškai angažuotis už tas teises, kurios turi būti padarytos žmogaus politinio auklėjimo branduoliu.

V

Kovoje dėl žmogaus teisių apsaugos yra reikalingas bendradarbiavimas su kitomis demokratinėmis partijomis arba apskritai, arba sporadiškai atskiruose klausimuose. Bendradarbiauti siūlosi ir organizacijos, kurios tam uždaviniui yra specialiai užsiangažavusios, pvz. Amnesty International. Bet mes dėl to bendradarbiavimo negalime savęs suvaržyti. Bendradarbiavimas su demokratiniais socialistais tikslu nugalėti diktatūras iš principo yra galimas, bet praranda bet kokią politinę vertę, jei tarptautinis socializmas žmonių teisių klausimu de facto dengia komunistinius kraštus. 14-jo Socialistinio Internacionalo kongreso eiga 1978 m. lapkričio pradžioje Vankuveryje tam yra įspūdingas patvirtinimas. Žmogaus teisių pažeidimai Pietų Afrikoje ir Lotynų Amerikoje buvo griežtai pasmerkti; bet nebuvo kalbos apie neapskaičiuojamus žmogaus teisių pažeidimus komunistiniuose režimuose. Tik kai kurie Vengrijos, Čekoslovakijos ir Estijos egzilinių so-

cialdemokratų partijų kalbėtojai vaidino išsiskiriančią rolę. Nei Socialistinio Internacionalo prezidento tame susirinkime rekomenduotas jėgos pavartojimas, nei vienašališkumas, vertinant žmogaus teisių pažeidimus ir juos svarstant, negali būti mūsų politika. O bendras žmogaus teisių klausimo suredukavimas Rytų Europos valstybių atžvilgiu į "žmoniškąjį palengvinimą" yra dalinė kapituliacija.

Būdingas yra Socialistų Internacionalo prezidento pareiškimas, kad santykiai tarp Rytų ir Vakarų neturi būti bereikalingai apsunkinti dirbtinai užvestais ginčais apie žmogaus teises.

Aš nesu prieš tylias derybas, kur jos yra vietoje. Bet vien tik slaptoji diplomatija niekada negali pasiekti žmogaus teisių įgyvendinimo. Tam reikalui viešoji nuomonė yra aštrus kardas. Jis bus nukaltas viešais, garbingais ir energingais žmogaus teisių išvystymo reikalavimais. Gerų santykių politika negali ir neturi būti krikščionių demokratų politika. Europos Krikščionių Demokratų Unija ir jai priklausančios partijos turi atstovauti nusistatymui nekliudomai veikti pagal savo principus ir be nuolaidų socialistų idėjoms.

Popiežius Jonas Paulius II Jungtinių Tautų visumos posėdyje pasakė: "Žmonių teisių pažeidimas yra karas prieš žmones".

Tiesioginė praeitis neatnešė mums pagerinimų, o įvyko priešingai. Kovoje dėl žmogaus teisių prieš mus iškyla didžiulis kalnas. Tai neturi mums atimti drąsos.

Mes turime labai aktyviai dirbti, kad užlygintume spragą tarp teisės normų ir tikrovės. Mes turime pakelti balsą, jei kur žmonės yra prispausti ir jiems yra išplėštos pagrindinės teisės, nežiūrint kur tai vyksta. Jei mes to nedarytume, viešuma prarastų tikėjimą galimumu įgyvendinti žmogaus teises. Tada būtų teisingi tie, kurie, nežiūrint žmogaus teisių deklaracijos dėl dabartinės padėties nežmoniškumo ir žiaurumo, žmogaus teises laiko iš buržuazinio liberalizmo pažangos tikėjimo kilusia utopija.

Vertė M. G.

SIŪLO NUSIGRĘŽTI NUO AMERIKOS

J. VARNAS

Kai kuriems LB sluoksniams ruošiantis perimti politinę Lietuvos laisvinimo veiklą ir ruošiant LB Politinei Komisijai dirvą, per paskutinių keletą metų buvo stiprinama opozicija seniesiems Lietuvos laisvinimo veiksniams. Kai kurioje spaudoje, susirinkimuose ir privačiuose pokalbiuose netrūko stiprių prieš VLIKą ir ALTą pasisakymų, kuriuos buvo galima suprasti ir išaiškinti tik kaip norą tuos veiksnius kompromituoti. Prie priekaištų VLIKui ir ALTai iškyla nepasitenkinimai ir Amerikos valdžios politika, Ameriką kaltinant, kad ji, nežiūrint jos iškilių asmenų lietuvių raminimų, iš tikrųjų Lietuvos neišlaisvins ir kad jie savo raminimais tik siekią rinkimuose gauti lietuvių balsus. Todėl ir kritiškuose pasisakymuose VLIKo ir ALTo veiklos atžvilgiu kaip vienas jų veiklos trūkumas dažnai akcentuojamas, tai, kad ji daugiausia remiasi JAV politika. Daug kartų atpažinome kai kurių laikraščių vedamuosiuose jau ne tiek kritiką, o tiesiog norą suniekinti Amerikos politiką, kaip Lietuvai nenaudingą, o tiesiog žalingą. Netrūko priekaištų, kad Amerikos valdžia nesirūpina Lietuvos išlaisvinimu ir kad ji jos neišlaisvins. Turint galvoje, kad priekaištai Amerikai pagausėjo su priekaištais mūsų laisvinimo veiklai, ir permatant visų tų priekaištų tikslą, piršosi išvada, kad mūsų gyvenime mušama Amerika, kad skaudėtų VLIKui ir ALTui. Priekaištai, kad Amerika Lietuvą parduoda, turėjo sugriauti visų lietuvių išeivių pasitikėjimą Amerikos politika ir kartu sugriauti laisvinimo veiksnių politinės veiklos pagrindą. Ir juo didesni buvo tie priekaištai Amerikos politikai, juo daugiau jie turėjo sukrėsti esamas laisvinimo institucijas, kurios nebuvo linkę nusigręžti nuo Amerikos, nesiliovė pabrėžę Amerikos bolševikinės Lietuvos okupacijos nepripažinimo svarbą ir savo veiklai atramos ir toliau ieškojo Amerikos politinėse institucijose.

Kritiškiau į tuos visus priekaištus žiūrint, tenka atsiriboti nuo pigaus, kiek demagogiško ir mažiau informuotiems sluoksniams skiriamo prileidimo, kad Amerika turi mus išlaisvinti ir kad ji mūsų neišlaisvins. Visi gerai suprantame, kad nei Amerika, nei kas kitas Lietuvos neišlaisvins. Lietuviai, susidarius sąlygoms, turės patys išsilaisvinti, pasinaudodami palankesne politine situacija ir demokratinių politi-

nių jėgų pagalba, kuri mums dabar ir ateityje bus labai reikalinga. Tam reikalinga turėti amerikiečių ir kitų demokratinių jėgų pasitikėjimą.

Atitinkamos JAV įstaigos žino lietuvių išeivių tendencijas ir jas atstovaujančias institucijas, žino, kieno siekimai bei veikla geriau atitinka amerikiečių politiką ir gal būt nevisiems vienodai pasitiki. Galima prileisti, kad kai kas nejaučia amerikiečių pasitikėjimo jų politine veikla, iš ko kyla jiems noras pasakyti savo žodį pasaulio galingiesiems, kaip tai buvo padaryta paskutiniosios dainų šventės metu nors ir nelabai viešai.

Didžiausias triukšmas toje istorijoje buvo sukeltas Helsinkio konferencijos metu. Nors toje konferencijoje dalyvavo beveik visos Europos valstybės, bet dėl joje pasiektų sutarimų mūsų spaudoje daugelyje straipsnių buvo apkaltinta beveik tik viena Amerika, alegoriškai nusakant, kad ji pardavė Lietuvą sovietams už pinigus ("gražius"). Labai buvo kaltintas ir VLIKas, kad jis nepasmerkė Amerikos, o ir toliau savo veikloje seka jos politika. Smerkiant tokią VLIKo politikos liniją, kai kurioje spaudoje buvo primygtinai nurodoma, kad lietuviams reikia keisti savo politiką: reikią atsisakyti iš amerikiečių laukiamos laisvinimo pagalbos ir reikią orientuotis į Europos politinius centrus, stengtis su jais suartėti ir reikale pasinaudoti jų pagalba.

Ilgai užsitęsusi tuo klausimu polemika VLIKo neįtikino, jo nepaveikė: jis savo politinės veiklos kurso nepakeitė. Tik VLIKo pirmininkas ne viena proga yra viešai pareiškęs, kad laikraščiuose Helsinkio susitarimų ir Amerikos politikos kritika nesiderina su Lietuvos išlaisvinimo siekiais, o atitinka Maskvos tų sutarimų motyvavimą ir interpretaciją ir jos interesus. VLIKas ir toliau laikosi nusistatymo, kad Lietuvai reikia ieškoti draugų ir paramos jos išsilaisvinimo kovoje visame laisvajame pasaulyje, tik jokiu būdu nekeisti santykių su didžiosios galybės institucijomis, nes Amerika ir ateityje išliks didžioji galybė ir savo įtaka pralenks visas laisvojo pasaulio valstybes bei jų vadus.

Nesutikdama su įtaigojimais, kad reikia mūsų politinės veiklos centrą iš Amerikos perkelti į Europą, mūsų išeivių dauguma nenuvertina Amerikos ir nemano, kad Lietuvos laisvinimo kovoje būtų prasminga atsisakyti jos paramos. Bet kartu sutinkame, kad ir Europa turės didelę įtaką ateities jos ribose iškylančių svarbių klausimų sprendimui. Būdami

geografiškai, istoriškai ir apskritai kultūriškai artimesni lietuviams negu JAV politikos vairuotojai, Europos valstybių politikai, be abejo, turės įtaką ateities Lietuvos reikalų sprendimui. Taigi iš Europos valstybių politikų mes tikimės reikale pagalbos ir paramos, nors ir netaip jos klausimą suprasdami, kaip jį įtaigojo VLIKo kritikai.

Tačiau padėtis ir Europoje kinta. Europos valstybių nusiteikimas Pabaltijo valstybių okupacijos atžvilgiu yra jau pakitęs. Pasirodo, kad po keturių dešimtmečių Sovietų Sąjungos Pabaltijo valdymo jau nebe visi Vakarų Europos politikai prisimena tų kraštų okupacijos jungą nešančius žmones ir nebepagalvoja apie Pabaltijo kraštų padėties pakeitimą. Daug kur pakito politika. Užaugo nauja politikų karta, kuri susigyveno su esama, nors ir neteisinga padėtimi.

Sovietų Sąjunga yra pasaulyje didžioji galybė. Vidutinio didumo Europos valstybės vengia kelti jai nepatogius klausimus. Be to, daugelis jų turi jiems naudingus prekybinius ryšius su Sovietų Sąjunga ir vengia visko, kas tiems ryšiams galėtų pakenkti. Nuo Antrojo pasaulinio karo laikų politikoje sumažėjo idealizmas, visi daugiau žiūri savo praktinių reikalų. Sovietų Sąjungai vis labiau įsigalint ir įvairių kraštų politikams ir jų vedamai politikai bekintant, pavergtųjų tautų traktavimas darosi abejingesnis. Dėl to pavergtosios tautos mažiau besulaukia jų palankumo. VLIKo pirmininkas dr. K. Bobelis, besilankydamas įvairiose Europos sostinėse, kur jis buvo nuvykęs įteikti VLIKo ir Diplomatinės tarnybos paruošto memorandumo prieš Madrido konferenciją, daug kur pasigedo mūsų reikalui palankumo ir jo supratimo. Kai kur jo įteikiamus memorandumus aukšti pareigūnai priėmė ir pasižadėjo jį remti tik po ilgesnio pasikalbėjimo. Apskritai pavergtųjų pabaltiečių padėtimi Europoje nerodoma didesnio susidomėjimo, ir ne visur lengva ja ką sudominti. Palankiai memorandumą priėmė daugiau tik atskiri aukšti pareigūnai, tačiau VLIKo pirmininkas pasigedo pavergtoms Pabaltijo tautoms palankios politikos, kokią galėjome rasti Adenauerio ir De Gasperi laikais ir dar ilgesnį laiką po jų. Dabar daug kas yra pakitę. Per tris ir pusę dešimtmečio pasikeitė ir pati visuomenė Vakarų Europos valstybėse, išsilygino ir jos nuotaikos Sovietų Sąjungos atžvilgiu. Sovietų Sąjungai kariškai stiprėjant, o JAV nestiprėjant, mažiau bepasitikima ir galimais ateities įvykiais, kurie galėtų pakeisti pavergtųjų tautų padėtį. Todėl ir Pabaltijo išlaisvinimo

atžvilgiu nuotaikos daug kur nėra džiuginančios. "Mums palankių ir mūsų reikalus suprantančių sluoksnių Vokietijoje nėra daug, ir tie užimti savo rūpesčiais" (Dr. Jono Norkaičio 1980 m. gegužės 15 d. laiškas LKDS Centro Komitetui).

Nuotaikų apie Sov. S-gą pasikeitimą paliudija ir Vokiečių katalikų žinių agentūros redaktorė Dithield Treffert savo atsakymuose į "Tėviškės Žiburių" redaktoriaus klausimus ("Tėv. Žib.", 1980 m. lapkričio 6 d.). Pasak jos, kai Vokietijoje krašto vyriausybę perėmė SPD ir FDP koalicija, joks vokiečių laikraštis nenori žinoti apie rusų brutalius pavergtųjų tikinčiųjų persekiojimus, išskyrus tik katalikišką Wuerzburge išeinanti "Deutsche Tagespost".

Palankumą pavergtiems pabaltiečiams Europoje mažina ir komunistinių įtakų sustiprėjimas. O šios laikosi, kai kur ir didėja, ką matome, iš Sov. S-gos imperializmo plitimo, kurio metodai visur jaučiami. Europoje mūsų reikalų supratimo ir eventualiai paramos daugiau galėjome tikėtis, kol jos svarbiausių valstybių politika buvo krikščionių demokratų partijų rankose. Bet politika ilgai vienose rankose neišsilaiko. Išskyrus tokius režimus, kur valdančiųjų politika remiasi jėga, valdžioje esančios partijos kartas nuo karto pasikeičia, užleisdamos savo vietą opozicijai. Kinta laikai, kinta ir žmonių nuotaikos bei reikalavimai, kurių bet kuri ilgai išlikusi valdžioje partija pradeda nebepatenkinti. Tuo pasinaudoja komunistai, kurie moka daug ką pažadėti ir kai ką laimi. Taip vyksta ir Vakarų Europoje, kur pokario laikais jų įtaka yra padidėjusi. Prancūzijoje rinkimuose juos paremia apie ketvirtadalis balsuotojų, o Italijoje jiems savo balsus atiduoda net iki trečdalio visų balsuotojų.

Komunizmo pavojui užmaskuoti atsirado eurokomunizmo pavadinimas. Juo besimaskuodami, Vakarų Europos komunistai nori sudaryti įspūdį ir tuo vakariečius įtikinti, kad jie jau nebeseka rusiškuoju ir žiauria diktatūra besiremiančiu komunizmu ir ateityje prisitaikys prie Europos demokratinių reikalavimų ir nebesieks ten įvesti proletariato diktatūros, siekdami laimėjimų ir savo sistemos įgyvendinimo demokratinių rinkimų keliu.

Kas Vakaruose arčiau stebi komunistų partijų veikimą, tie įspėja, kad skleidžiamas eurokomunizmo prasimanymas yra tik vienas komunistinės propagandos metodų. Eurokomunizmo pavadinimas nereiškia naujos komunistinės doktrinos, o tik naują propagandos apgavystę. Ir eurokomunizmas,

panašiai kaip ir maskvinio komunizmo partijos, siekia sugriauti Vakarų visuomenės sistemą ir išardyti jos demokratinę struktūrą. Eurokomunizmo tikslai yra tie patys, kaip ir visų kitų kraštų komunistų — sukolektyvinti gamybos priemones ir su proletarinių klasių pagalba išplėsti savo neribotą jėgą. Nauju pavadinimu komunizmas braunasi į aukštąsias mokyklas ir siekia į savo įtaką paimti ne tik darbininkus, bet ir intelektualus bei jaunuomenę, o kai kur ir dvasiškijos dalį.

Mažai su komunizmu besusidurdami, lietuviai išeiviai Amerikoje lyg ir pradeda pamiršti, kad jis yra didžiausias jų tautos priešas, kuris Europoje mažina pavergtųjų pabaltiečių atjautimą ir su kurio įtakomis reikia visur kovoti.

Komunizmo pavojų mūsų tautos išsilaisvinimo kovai Europoje padidina kai kur socialistų nevengimas drauge su jais veikti. Kai kur, pvz. Vokietijoje, darosi beveik nebeaiški riba tarp radikaliųjų socialistų ir komunistų. Europos parlamente kai kurie socialistai, ypač jaunesnieji, dažnai balsuoja su komunistais. Buvęs Vakarų Vokietijos kancleris ir Tarptautinio Socialistų Internacionalo pirmininkas W. Brandtas, kuris kartais matosi su italų komunistų vadu Berlingeriu, rusams įsiveržus į Afganistaną, smerkia ne rusų tos laisvos valstybės užpuolimą, o JAV to įsiveržimo pasmerkimą.

Nežiūrint Europoje veikiančios Bendrosios Rinkos organizacijos, Nato, ir Štrasburge veikiančio Europos Parlamento, Vakarų Europa nėra vieninga. Skirtingi politiniai, kariniai ir ekonominiai reikalai kenkia jų vieningumui. Ir šiuo metu Vakarų Vokietijos kancleris veda kiek skirtingą Rytų politiką, gerindamas santykius su Sov. S-ga. Anglijoje darbiečių vadu buvo paskutiniais laikais išrinktas labai radikalus socialistas, kuris siekia Anglijoje radikalių pakeitimų. Nežinia, kaip, jam vadovaujant darbiečiams, gali pasikeisti Anglijos santykiai su Vakarų Europos valstybėmis, su Amerika ir su Sovietų Sąjunga. Jis yra pasisakęs už Anglijos atitraukimą nuo laisvojo pasaulio valstybių ir už jos santykių gerinimą su Sov. S-ga.

Visa tai rodo, kad šiuo metu Vakarų Europoje yra padėtis, kuri negali būti pagrindine baze visų Lietuvos laisvinimo pastangų ir kuri lietuviams leistų patiems nutolti nuo JAV paramos. Viešus ta kryptimi siūlymus reikia laikyti politiškai nepateisinamais ir gal net nesubrendusiais. Tarpvalstybinėje politikoje viešai apie tokius reikalus nekalbama, nors ir būtų apie tai galvojama.

Mes nesame tokioje padėtyje, kurioje su JAV kalbėtume kaip lygūs su lygiais. Lietuvių išeivių laisvinimo institucijos nėra lygūs nepriklausomoms valstybėms partneriai, ir grasinimais bei piktais priekaištais niekas nieko nelaimės. Kuriais nors nepagrįstais priekaištais laisvoms valstybėms galima tik pakenkti Lietuvos laisvinimo reikalui. Nežiūrint, kokios galima sulaukti iš didžiosios pasaulio galybės lietuviams paramos ar pagalbos, laisvės siekiantiems laisvo demokratinio krašto artimumas bus visada reikalingas. Nors Lietuva nevisada sulaukė iš JAV jai reikalingos pagalbos ir nevisada ji buvo tokia, kokios gal buvo laukiama, bet lietuviai praeityje Amerikos pagalba pasinaudojo daug, pvz. lietuvių pabėgėlių priėmimas ir kt.

Kalbant apie kitos valstybės pagalbą, negalima būti naiviems ir tikėtis to, kas galėtų būti priešinga tos valstybės interesams ir jos vedamai politikai. Kiekviena valstybė turi savo politiką, atitinkančią jos pagrindinius reikalus ir siekimus. Mūsų politinės veiklos uždavinys yra parodyti, kad mūsų politiniai siekimai atitinka ir JAV reikalus. Jokia valstybė, jei tik jos interesai to nereikalauja, dėl kitų nekariauja. Todėl nėra pagrindo laukti, kad kiti eitų kariauti už mus, kad tik mūsų kraštą išlaisvintų ir duotų mums nepriklausomybę. To galima tikėtis tik tuo atveju, jei ji, mums padėdama, kartu sieks ir savo interesų. Todėl netenka savo išlaisvinimo siekimų jungti tik su kai kurios nors vienos valstybės galima gauti pagalba. Išsilaisvinti turės patys lietuviai, Siekiant tautos išlaisvinimo ir norint tam reikalui kitų paramos, reikia tuos savo siekimus taip planuoti, kad būtų galima laukti pagalbos iš visur, iš kur tik jos galima tikėtis. Todėl reikia laikyti neapgalvotu tokį laisvinimo kovai siūlymą, kuriuo patariama nebepaisyti santykių palaikymo su galingiausio laisvojo krašto įstaigomis tik todėl, kad atrodo, kad būtų geriau santykius gerinti su Vakarų Europos politinėmis institucijomis. Tokį norą pasirinkti kai kurių valstybių paramą ir palankumą, atmetant kitų mums mažiau patinkančių palankumą, vargu ar galima laikyti racionaliu.

NEKALTUMO PREZUMPCIJA TEISME IR GYVENIME

P. STRAVINSKAS

Nekaltumo prezumpcija teisminėje kalboje vadiname kaltinamojo laikymą nekaltu tol, kol jis įsiteisėjusiu teismo sprendimu nebus pripažintas kaltu. Paprastai gyvenime kiekvienas žmogus laikomas nekaltu, kol aiškiai neįrodyta jo kaltė.

Spręsdami baudžiamąsias bylas, teisėjai ir laikosi tos nekaltumo prezumpcijos. Neaiškumai, abejojimai, visuomet taikomi kaltinamojo naudai. Nesant pakankamai kaltinamojo kaltės įrodymų, jis turi būti išteisintas. Tą sako ir teisėjų patarlė: "Geriau dešimt kaltų išteisinti, negu vieną nekaltą nuteisti".

Man esant dar antro kurso teisių fakulteto studentu, teko porą metų sekretoriauti Vyriausiojo Tribunolo teisiamuosiuose posėdžiuose, daugiausia baudžiamosiose apeliacinėse bylose, kuriose pirmininkaudavo pats Vyr. Tribunolo teisėjas, žymusis Lietuvos teisininkas prof. Mykolas Roemeris, kurio rekomendacija ir aš buvau paskirtas pirmiausia Vyr. Tribunolo kanceliarininku, o vėliau sekretoriaus padėjėju, posėdžių sekretorium. Be manęs, buvo dar keli tokie pat posėdžių sekretoriai, irgi jauni teisininkai studentai.

Išnagrinėję viešajame posėdyje bylas, teisėjai eidavo į savo pasitarimų kambarį sprendimų daryti. Paprastai visų koleginių teismų teisėjų pasitarimai būna slapti. Teisėjai tariasi ir daro sprendimus uždaromis durimis. Niekam nevalia įžengti į jų pasitarimų kambarį, kaip į konkliavą... Bet Vyriausio Tribunolo teisiamųjų posėdžių sekretoriai turėjo tą privilegiją, kad jiems būdavo leidžiama, net pirmininkaujančiųjų patariama, būti kartu su bylą sprendžiančiais teisėjais, klausytis jų patarimų, diskusijų ir ginčų bylų esmės ir teisės klausimais. Prof. Roemeris man sakydavo, kad teisėjų pasitarimų kambaryje, kada mūsų jau nebebus, gal pats spręsi jame mūsų vietoje. To darbo studentui reikia jau iš anksto mokytis...

Būdamas teisėjų pasitarimų kambaryje posėdžių pertraukų metu, sekdamas juose teisėjų, žymiųjų mūsų teisininkų, pasitarimus, daug ko iš jų pasimokiau. Vėliau, jau būdamas pats tiek apylinkės, tiek ir apygardos teismo teisėju, dažnai prisimindavau Vyriausiojo Tribunolo teisėjų pasitarimus ir bylų

sprendimus: ramiai, neskubant, atsidėjus baudžiamosiose bylose visuomet laikantis žmogaus nekaltumo prezumpcijos.

Pasimokydavau ir iš Vyr. Tribunole paaiškėjusių teismo klaidų, kurių kelias čia nurodysius konkrečiau.[1]

1. Apygardos teismas nuteisia sunkiųjų darbų kalėjimu motiną už labai žiaurų savo suaugusio sūnaus nužudymą, jam miegant suskaldant kirviu jo galvą. Vyr. Tribunolas ją išteisina.

2. Apygardos teismas nuteisė sūnų už savo tėvo nužudymą, peršaunant jį per langą, vieną tamsią rudens naktį sėdintį prie stalo. Vyr. Tribunolas jį išteisino.

3. Apygardos teismas irgi sunkiųjų darbų kalėjimu nuteisia vieno stambaus ūkininko sūnų už ginklu peršovimą į galvą to ūkio tarnaitės. Nors byla apygardos teismui, rodos, buvo visai aiški, nes kaltinamasis kaltu prisipažino, bet Vyr. Tribunole teismo metu jis pradėjo kliedėti, pasakoti nesąmones. Vyr. Tribunolas pakvietė tris psichiatrus jo proto ekspertizei padaryti. Jis rastas psichiškai nenormalus ir dėl to nepakaltinamas. Vyr. Tribunolas toje byloje panaikino visą teismo atliktą darbą ir jį, kaip nesveikaprotį, perdavė psichiatrinei ligoninei.

4. Apygardos teismas nuteisia sunkiųjų darbų kalėjimu vieną mokesčių inspektorių, kaip plėšikų gaujos vadą, padariusį eilę plėšimų Latvijoje ir Lietuvoje. Vyr. Tribunolas jį, išlaikytą kalėjime net devynis mėnesius iki teismo, pripažįsta nekaltu ir išteisina.

5. Apygardos teismas nuteisia už plėšimą du asmenis sunkiųjų darbų kalėjimu, bet Vyr. Tribunole, sprendžiant jų bylą apeliacine tvarka, iš vieno liudininko parodymų kyla įtarimas, kad tą plėšimą, atliktą dviejų asmenų, papildė kiti du asmenys. Dėl to Vyr. Tribunolas bylą sustabdo ir paveda prokuratūrai per jos žinioje esančius tardymo organus išaiškinti tos naujos bylos aplinkybes. Paaiškėja, kad plėšimą įvykdė ne tie apygardos teismo nuteistieji, o Vyr. Tribunole apklausto liudininko nurodyti asmenys. Prokuratūra ir aniems asmenims iškelia baudžiamąją bylą dėl to paties plėšimo, dėl kurio to paties teismo buvo nuteisti pirmos bylos kaltinamieji.

Apygardos teismas, kuris už plėšimą pripažinęs du asmenis kaltais ir jau nubaudęs, už tą patį plėšimą nubaudžia ir antros bylos kaltinamuosius. Bet ir tie apeliacine tvarka skundžiasi Vyr. Tribunolui, prašydami juos išteisint.

Ir taip Vyr. Tribunole atsiduria dvi baudžiamosios bylos, kuriose už plėšimą, padarytą tiktai dviejų asmenų, tas pats teismas yra nubaudęs jau keturis asmenis.

Vyr. Tribunolas sujungia tas abi bylas ir sprendžia jas kartu. Pirmosios bylos kaltinamuosius randa nekaltus ir išteisina, o antrųjų dviejų apeliacijas atmeta. Tai būta aiškiausios teismo klaidos. Kiek pirmosios bylos kaltinamiesiems padaryta skriaudos, ypač kad jie apie 10 mėnesių buvo išlaikyti sunkiųjų darbų kalėjime iki teismo!

Tai tik kelios tokios bylos iš man prisimenamos teisminės praktikos. Tos mano prisimenamos teismo klaidos mane, dar visai jauną teisininką, tik studentą, padarė visam gyvenimui atsargiu kaltinti žmogų, neturint jo kaltės aiškiausių, jokios abejonės nekeliančių, įrodymų.

Tos nekaltumo prezumpcijos aš laikausi ir kasdieniniame gyvenime, kalbėdamas apie žmones, ypač apie juos rašydamas spaudoje.

Ne be to, kad ir man, rodos, jau net perdaug atsargiam, sprendžiant bylas, pasitaikė teismo klaidų tiek apylinkės teisme, sprendžiant jas vienam, tiek ir apygardos teisme, sprendžiant teisėjų kolegijoje.[2]

Pasitaiko tų nesiskaitymų su žmogaus nekaltumo prezumpcija ir šiaip mūsų kasdieniniame gyvenime ir mūsų viešoje veikloje, ypač spaudoje. Žiūrėk, net ir žymūs mūsų visuomenės veikėjai, aukojantieji savo darbą ir lėšas viešajam reikalui — Lietuvos laisvinimui ir kitiems dideliems tikslams — be jokios jų kaltės įrodymų, nesilaikant žmogaus nekaltumo prezumpcijos, niekinami, šmeižiami, skelbiant apie juos net ir aiškiai žinomą netiesą, darant jiems didžiausią moralinę skriaudą. Faktų tiek daug, kad jų visų čia neišskaičiuosi, o jei nurodysi tik kelis, kitus palikdamas nutylėtus, tai būsi apkaltintas šališkumu . . .

Todėl, keldamas aikštėn tą blogį, kalbu tik apskritai, neliesdamas konkrečiai asmenų. Kviečiu visus būti geros ir garbingos širdies, kuri viena gali suvaldyti į nepagrįstus kitų kaltinimus ir šmeižtus linkusį liežuvį . . .

Pastabos:

1. Čia nurodomų baudžiamųjų bylų, nors ir labai savo aplinkybėmis įdomių, plačiau išdėstyti negaliu, nes to man neleidžia šio straipsnio rėmai.

2. Savo paties padarytas teismo klaidas aš aprašysiu savo atsiminimų knygoje.

ATRASTI VAILOKAITĮ

VYT. BAGDANAVIČIUS

Įvadas į kun. Juozo Vailokaičio kalbą, pasakytą Steigiamajame Seime 1921 m.

Ši kalba tiek savo turiniu, tiek savo forma yra vienas iš brangių lietuvių tautos valstybinės sąmonės liudininkų, ir dėl to verta, kad ji būtų mūsų pačių atrasta ir studijuojama. Ji yra kartu ir įkvėpianti kalba, pasakyta tokiu valstybinio gyvenimo momentu, kada daugelio Lietuvos žmonių nuotaika buvo žemai nupuolusi.

Ji buvo pasakyta 1921 m. vasario 4 dieną, vos keletai dienų praėjus po to, kai Santarvė Paryžiuje pripažino Latvijos ir Estijos nepriklausomybę *de jure*, o Lietuvos pripažinimą atidėjo. Ką sako Vailokaitis, esant šitokiai situacijai Lietuvos Steigiamojo Seimo atstovams?

Jis jiems sako, kad čia yra ne kritinio momento, o tik sunkios nuotaikos arba blogo ūpo momentas. Bet mums svarbiau yra pastebėti, kaip Vailokaitis pagrindžia šią savo pažiūrą. Ir tas pagrindimas yra įdomus ir formos atžvilgiu. Palikęs nuošaly blogą ūpą lietuviškoje visuomenėje, jis, kaip geras žurnalistas, kontrapunkto keliu, sako, kad blogos nuotaikos Lietuvos atžvilgiu esama kitose valstybėse, ir kelia klausimą, ar jų blogos nuotaikos gali nulemti Lietuvos valstybinį gyvenimą Ir jo atsakymas yra toks: "Aš nesu linkęs manyti, kad Lietuvos buvimas ar nebuvimas yra kokios nors simpatijos ar antipatijos mums dalykas; aš nesu linkęs manyti, kad mes esame dėl to nepriklausomi. Įsižiūrėjus į Lietuvos valstybės esamą būklę, jam atrodo, kad mūsų blogai nuotaikai pagrindo nėra. Žinoma, už tai jis susilaukia plojimų.

Įvertinęs karinių pajėgų uždavinį, apginant nepriklausomybę, jis nemano, kad vien karinės pajėgos mus galėtų išlaikyti. Kas tad mus laiko? "Mus laiko realistiniai kitų valstybių reikalai". Praplėsdamas šią savo mintį, jis apžvelgia didžiųjų valstybių politinę ir ekonominę būklę, kuri sudaro padėtį mums išsilaikyti. Analizuodamas Santarvės valstybių požiūrį į Lietuvą, jis pastebi, kad Amerikai Lietuvos reikalai nerūpi. Jai rūpi Japonijos kilimas, prieš kurią jai yra reikalinga stipri Rusija. Priešingai, Europos Santarvei ligi šiol Lietuva buvo labai reikalinga, kaip užtvara nuo komunistinės bangos. Tačiau dabar

situacija keičiasi. Anglai pirmieji suprato, kad komunizmą reikės nugalėti ne ginklu, o "ekonominėm sąlygom,kultūriniais keliais". Anglai dėl to pradėjo derybas su rusais, ir jų laikysena Pabaltijo valstybių atžvilgiu pasikeitė.

Grįždamas prie paties opiojo dienos klausimo, būtent, kad Santarvė, pripažindama Latviją ir Estiją, nepripažino Lietuvos, Vailokaitis padaro tokį akibrokštą: "Lietuvos padėtis yra tokia, kad labai natūralu, kad jos dar nepripažino (de jure). Ir tai yra įvykę dėl to, kad Lietuvos būklė yra glaudžiai susijusi su Lenkija. Analizuodamas Lenkijos būklę, kalbėtojas neturi abejonių dėl jos politinio išsilaikymo, tačiau jam netokia šviesi atrodo Lenkijos ekonominė padėtis. Jai reikia Klaipėdos uosto, kaip išėjimo jūron. Į Dancigo priklausymą Lenkijai jis žiūri tik kaip į laikinį dalyką. Kalbėdamas apie Klaipėdą, jis mano, kad su vokiečiais dėl jos mums nebus problemos, nes šis kraštas nėra vokiškas etniškai, o ūkiškai jis jai nėra reikalingas. Prancūzai šiandien Klaėpėdą laiko lenkams. Lenkai savo ruožtu deda visas pastangas, kad ne tik Klaipėdos uostas, bet ir visa Lietuva tektų vienaip ar kitaip jiems.

Tačiau šios būklės Vailokaitis nelaiko pastovia. Du svarbūs veiksniai liečia būsimas Lietuvos sienas: Rusija ir Vokietija šiandien yra be balso. O tada, kai šie du veiksniai turės balsus, Lietuvos valstybei pavojus bus realus. Niekada nebuvo tokio momento, kad Rusija būtų Lietuvos atsisakiusi. Dėl to jis sako, kad šiandien vienaip ar kitaip nustatyta mūsų valstybinė buklė netolimoje ateityje turės būti peržiūrėta.

Grįždamas prie esamos būklės, Vailokaitis mano, kad Prancūzai netrukus pakeis savo politiką Rusijos atžvilgiu, kaip tai padarė Anglai, o tuo pačiu jų nusistatymas pasikeis ir Lietuvos atžvilgiu. Dėl to dabar į savo ateitį mes galime ramiai žiūrėti. Galimas dalykas, kad tada iškils tikrojo Lietuvos neutraliteto sudarymo klausimas. "Tada mes galime tikėtis santykių su Lenkija paržiūrėjimo".

Tuo tarpu šiandien lenkai mums sudaro blogos nuotaikos sąlygas, kad žmonės, kurie gyvena ūpu, nusimintų. Į lenkų įvykdytą karinį Lietuvos apsupimą Vailokaitis žiūri taip pat realistinės politikos akimis. Jis mano, kad tai padaryta tam, kad Rusija neturėtų galimybės tiesioginiu būdu gelbėti Lietuvos. (Nors gal svarbesnė šio apsupimo priežastis buvo senas unijinis Lenkijos nusistatymas, kad Lietuva priklauso Lenkijai ir kad anksčiau ar vėliau taip ir turės būti) Į Vilniaus klausimą, kaip labai reikšmingą lietuviškajai visuomenei, Vailokaitis, kaip

ekonomistas, žiūri blaiviai. "Jeigu mes žiūrėsime ekonominiu atžvilgiu, tai Vilnius nėra mums taip reikalingas, kaip jis mums reikalingas tautiniu atžvilgiu, mūsų tautos sveikatos atžvilgiu". Lenkijos politiniai paėjimai daromi tam, kad Lietuva nusimintų. Vailokaitis tačiau nebuvo nuotaikos valdoma žmogus. Lietuvos politiką Lenkijos atžvilgiu jis suima į šitokį sakinį: "Tiktai paprasti kaimyniniai santykiai, o ne ypatingai prieteliški mums yra leistini. Prie tų paprastų kaimyninių santykių mes einame ir eisime".

Toliau Vailokaitis leidžiasi svarstyti, kokios nuolaidos esamose sąlygose santykiuose su lenkais yra leistinos. Jų čia galime nenagrinėti, nes jos yra grynai ano meto situacijos laikinės problemos. Vieną dalyką tačiau verta paminėti, tai Vailokaičio atsakymą į lenkų priekaištą, kad Lietuvos žemės reforma yra daroma, kerštaujant lenkams. Tokią jų pažiūrą griežtai atmeta. Žemės reformą jis grindžia socialiniu požiūriu. Kadangi valstybių gyvenimas priklauso nuo gerų ekonominių ir socialinių santykių jose, tai ir į žemės reformą Vailokaitis žiūri kaip į Lietuvos valstybės pagrindą. Žemės reforma, pasak jo, yra "be galo reikalingas socialinio klausimo sprendimas".

Šios Vailokaičio kalbos išvados siandieną jau yra paliūdytos istorinės raidos. Daug kas, ką Vailokaitis sakė, šiandien yra jau įvykę faktai. Amerikos interesai išvedė ją į karą su Japonija. Naują Lietuvos likimo fazę sudarė Rusų ir Vokiečių susitarimas. Dancigo klausimo nerealumą patvirtino Antrojo pasaulinio karo pradžia. Vailokaičio lauktas Lietuvos neutralumas Antrojo pasaulinio karo metu pats pasidarė įvykusiu faktu, teisiškai apsaugojusiu jos nepriklausomybę, ko nebūtų įvykę, jei Lietuva būtų pasidavusi nuotaikų vadovaujama, nors tą neutralumą daug kas mūsų tada tautininkams prikišo kaip silpnybę.

Gaila, kad mūsų literatūros chrestomatijos tenkinasi tik tokiais literatūros pavyzdžiais, kurie yra atsieti nuo politinės tikrovės. Romos kultūra šiuo atžvilgiu buvo vispusiškesnė. Ji, šalia Virgilijaus ir Ovidijaus, mokyklosna įvedė ir Cicero kalbų studijas. Ir tai pasidarė toks pastovus Vakarų kultūros bruožas, kad ir mes net po dviejų tūkstančių metų turėjome kalti į savo galvas Cicero "Quam diu Catalina abutere patientiam nostram? (Kaip ilgai, Katalina, tu išnaudosi mūsų kantrybę?) 'bet kaip tik dėl tos kalbos studijų romėniško valstybingu-

mo sąmonė buvo išlaikyta ir tada, kai pačios Romos valstybės jau nebebuvo.

Kreipdami dėmesį į Steigiamojo Seimo kalbų vertę, mes turime prieš akis ne vien Vailokaičio kalbas. Tame seime buvo pasakyta ir daugiau kalbų, kuriomis susidomės ateinančios lietuvių kartos. Kliūtis, kuri atsirado patekti toms kalboms į literatūros chrestomatijas, yra vien politinė. Tiesa, kad lietuviškos visuomenės paskutinio nepriklausomybės dešimtmečio nusikreipimas nuo seimų institucijos suvaidino šiuo reikalu lemiantį vaidmenį. Tačiau šiam užmiršimui įvykdyti pagelbėjo ir Vakarų Europos literatūrinės teorijos, kurios stengėsi iš literatūrinių studijų kiek galint pašalinti turinį, pasiliekant tik prie formos. Ir šios nuotaikos labai stipriai užvaldė ir lietuviškus literatūrinius sluoksnius. Skirtumo išryškinimas tarp "Gehalt" (turinio) ir "Gestalt" (formos) buvo pastūmėtas taip toli, kad literatūrinio kūrinio turinys pasidarė visiškai bereikšmis literatūros vertinime. Tai, žinoma, yra nelaimingas perdėjimas, iš kurio kada nors reikės gelbėtis, nes forma be turinio liaujasi buvusi būtimi, kuri gali sužadinti pasigėrėjimą.

Kalbama Vailokaičio kalba, esant tautai grėsmės būklėje, yra vertybė ne tik savo forma, bet ir turiniu. Ji yra kreipimasis į tautą, žadinantis saugumo sąmonę. Jeigu ši kalba būtų pasakyta žmoguas, turinčio tūkstantmetę valstybinę sąmonę, ją reikėtų laikyti gera šios sąmonės reprezentante. Bet jei jos sakytojas yra kilęs iš lietuviško kaimo, ją reikia sutikti su nuostaba.

Ši kalba yra vertinga ne dėl to, kad Vailokaitis joje pasako kietų kritiškų žodžių Lenkijos tolaikinės politikos atžvilgiu, nors tie žodžiai buvo patvirtinti sekusių įvykių, o tos politikos padarinius lenkų visuomenė gyvena ligi šiol, greičiausiai dar anų jų nelaimingų apsisprendimų reikšmės pilnai neįvertindama. Taip pvz. Vailokaičio pastabos, padarytos kitoje kalboje ryšium su lenkų pravestu balsavimu Vilniaus krašte šiandien yra pasidariusios tarptautine politine realybe. Ji yra skaudi lenkų tautai. Vailokaitis ją šitaip apibūdino: Lietuvai padarytas "skausmas (yra) be galo gilus ir, be abejonės, tas skausmas padarys tarp lenkų ir lietuvių tokią sieną, kurią patiems lenkams bus sunku išgriauti". Šiandien ne vienas lenkas norėtų, kad tos sienos nebūtų. Tačiau, kaip minėjome, į Vailokaitį netenka žiūrėti kaip į lenkiškumo priešą. Jis tokiu nebuvo. Jis buvo tik tikslus politinės realybės svarstytojas. Lenkams Lietuvoje jis buvo linkęs anuo metu duoti daugiau privile-

gijų, negu mums šiandien atrodo teisinga. Tačiau ano meto sąlygomis tai atrodė tikslinga.

Kuo tad Vailokaičio kalba yra vertinga? Ji yra vertinga tvirtybės dorybės žadinimu tautoje tokiame laikotarpyje, kada daugeliui buvo sunku būti labai tvirtiems. Ir kai tvirtybės žadinimas yra padaromas ne šūkių būdu, o lokišku esamos politinės būklės analizavimu, tai tokia kalba pasidaro grožinio pasigėrėjimo objektu. Tuo pačiu ji darosi priimtina klausytojams. Pasidarydama priimtina klausytojams, ji tampa politiniu vieksniu. Į šią kalbą tad tenka žiūrėti, kaip į lietuvių tautos valstybinės dvasios paminklą. Ji darytų garbę ilgametei valstybinei tradicijai. Tačiau, kadangi ji buvo pasakyta valstybėje, kuri buvo naujagimio būklėje, ją reikia priimti su didesniu dėmesiu.

LAISVĖS KOVOTOJAS PRIVERSTINĖJE EMIGRACIJOJE

P. MIŠKINIS

Rezistentas Vladas Šakalys, gimęs 1942 m. Vilniuje ir ten baigęs gimnaziją, už antirusiškų atsišaukimų gaminimą, jų dauginimą ir platinimą, antirusiškų šūkių rašinėjimą, už sovietinių vėliavų draskymą ir lietuviškų vėliavų iškėlimą ir kitokią patriotinę veiklą pateko į sovietinio saugumo rankas, dar būdamas 13-14 metų. Tris kartus teistas už antisovietinę veiklą, daugiau kaip 15 metų praleido Vladimiro kalėjime, Mordavijos ir Archangelsko priverčiamojo darbo stovyklose. Kaltinimai — antisovietinė propaganda ir priklausymas antisovietinėms organizacijoms. Paskutinį kartą iš kalėjimo išėjo 1978 m. birželio 1 d. Bet vėl buvo ilgai tardomas už 45 pabaltiečių Molotovo-Ribentropo sutartį smerkiančio memorandumo pasirašymą (V. Šakalys buvo vienas to memorandumo paruošėjų). Iš tardymo pamatė, kad jį vėl greitai suims, ir šiuo kartu jam grėsė būti nuteistam 15 metų kalėti. Nors ir būdamas nusistatęs iš Lietuvos nesitraukti ir kovoti dėl jos laisvės, bet, matydamas, kad jis toliau jau nebegalės tęsti savo rezistencinės veiklos, jis 1980 m. birželio pradžioje pabėgo į Vakarus. Po labai sunkios,

tris savaites užsitęsusios kelionės per Kareliją ir menkai teapgyventą Suomijos šiaurę — dienomis ir naktimis pėsčias, besislapstydamas su didžiausiais sunkumais per pelkėtus miškus, ežerus ir upes — jis pasiekė Švediją. Iš čia rugpiūčio pabaigoje jis atvyko į JAV. Jam pasiekus Švediją, apie jį pradėjo rašyti prancūzų laikraščiai.

Atvykęs į Washingtoną, jis pradėjo daryti savo pranešimus Vyriausiam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui ir spaudos atstovams apie savo atvykimą ir apie padėtį okupuotoje Lietuvoje.

Vladas Šakalys labai aktyviai ir su dideliu pasiryžimu bei drąsa vykdo savo, kaip rezistento, uždavinį kovoti prieš sovietinį Lietuvos pavergėją, skleisdamas tiesą apie pavergtųjų tautų kenčiamą priespaudą ir patriotų lietuvių persekiojimą. Jis dalyvauja ir kalba visur — įvairių lietuvių organizacijų susirinkimuose bei konferencijose, nušviesdamas tikrąją padėtį Lietuvoje, apie kurią daug išeivių jau nebeturi supratimo, jau patikėdami okupanto propagandai, skelbiančiai, kad gyvenimas Sovietų Sąjungoje, kartu ir Lietuvoje, yra visiškai pasikeitęs, ir pradeda bendradarbiauti su okupanto tarnais.

Bet kaip rezistentas kovotojas Vladas Šakalys nesitenkina tik lietuvių išeivių informavimu apie okupanto įvestą priespaudą Lietuvoje ir skatinimu išeivių patriotinio nusiteikimo. Savo kovą prieš sovietus jis plečia, kiekviena proga informuodamas kitų tautų bei valstybių politikus. Tik apsigyvenęs Amerikoje, Kanados lietuvių padedamas, jis turėjo pasikalbėjimus su Kanados užsienio reikalų ministerio pavaduotoju ir kitais aukštais tos ministerijos pareigūnais ir su Kanados parlamento trijų pagrindinių partijų vadais ir kitais svarbiais asmenimis. Amnesty International ir didelių laikraščių atstovais. Pasikalbėjimuose su žymiais politikais jis pasirodė savo geru susipažinimu su šio meto politinėmis problemomis, kurios liečia Lietuvą ir lietuvius, ir savo orientavimusi tarptautinėje politikoje. Apie Sovietų Sąjungą Vl. Šakalys mano, kad ji patenka vis į didesnę krizę ir kad ji ilgai neišsilaikys, nors negalima nustatyti, kaip ilgai ji dar galės laikytis.

Kaip neseniai iš Sovietų Sąjungos atvykęs lietuvis rezistentas, Vl. Šakalys greitai sudomina kitataučius politikus ir žurnalistus, taikliai juos informuodamas Lietuvą giliai liečiančiais klausimais. Nuvykęs į Madridą, į kur buvo susirinkę beveik visų Europos valstybių delegacijos į Europos

Saugumo ir Bendradarbiavimo konferenciją, jis su VLIKo ir ALTto vadais aplankė svarbiausių valstybių delegacijų vadovus ar jų pavaduotojus ir dalyvavo spaudos konferencijose. Kalbėdamas apie teisių apsaugą, jis visur pabrėžė, kad pagrindinė teisė yra tautų teisė, kurios nepaisant, negalima apsaugoti ir žmogaus teisių. Rusai niekada nepagerbs žmogaus teisių, kol jie neatsisakys kolonializmo.

Ispanų televizijoje Šakalys kalbėjo apie Molotovo-Ribentropo susitarimą, kuris buvo pagrindinė Antrojo pasaulinio karo priežastis. Visi prie to karo sukėlimo prisidėję kaltininkai yra nubausti, tik vieni rusai liko nenubausti. Vokiečiams jis prikišo, kad jie, nepasmerkdami to susitarimo, tyliai jį palaiko.

Kitoje spaudos konferencijoje Šakalys pabrėžė, kad Europos saugumas yra neįmanomas be tautų laisvės. Molotovo-Ribentropo susitarimas — svarbiausias tautų pavergimo pagrindas — dar ligi šiol neprarado savo juridinės galios.

Jungtinių Tautų politikams jis priminė, kad jos imasi laisvinti buvusias kolonijas, bet nepaiso pavergimo buvusių Tautų Sąjungos narių, — buvusių nepriklausomų valstybių, kaip Lietuva. Mes gi nekalti, kad mes ne negrai. Keista dviguba moralė. Didžiausias šiuo metu kolonializmo židinys yra Rytų Europoje, ir iš šios kolonializmo sistemos kyla didžiausias karo pavojus pasaulyje.

Vertindami Vlado Šakalio tokią reikšmingą veiklos išeivijoje pradžią, suprantame, kad jis ateityje duos didelį įnašą į Lietuvos laisvinimo veiklą. Jis pats labai vertina VLIKo politinę kovą ir jo pastangas sujungtomis jėgomis padėti pavergtai tautai. Jo nuomone, nuo 1945 metų į užsienį išsikėlęs VLIKas nuolat atstovavo Lietuvos pogrindį, tęsdamas kovą už Lietuvos valstybingumą, ir toliau turi laikytis to kelio.

"Žodžio laisvė yra labai nedviprasmiška ir aiškiai suprantama sąvoka. Ji glūdi visų laisvių pamate, ir visos laisvės be žodžio laisvės nustoja būti laisvėmis aplamai".

Vladas Šakalys

SUKAKTYS

ADOMAS VILIUŠIS SUKAKTUVININKAS

Adomas Viliušis

Adomas Viliušis yra "Tėvynės Sargo" leidėjų kolektyvo (centro Komiteto) narys, ant kurio gula visa to žurnalo leidimo našta.

Tik neseniai jam sukako 60 metų, nes jis yra gimęs 1920 metais gruodžio 24 dieną Kybartuose. Ten baigė komercinę gimnaziją. Pradėjo studijuoti veterinariją, bet karui prasidėjus 1941 m. buvo sužeistas ir išvyko į Vokietiją. Vokietijoje studijavo UNRRos universitete ekonominius mokslus. 1958 metais Čikagoje baigė transportacijos mokyklą ir toje srityje dirbo, iki dėl sveikatos sąlygų išėjo į pensiją.

Kaip visuomenininkas A. Viliušis daugiausia dirbo ateitininkuose ir krikščionių demokratų veikloje. Vadovavo moksleivių ateitininkų sąjungai, dirbo studentų ateitininkų sąjungoje, pirmininkavo sendraugių skyriui. Daug metų dalyvauja ir krikščionių demokratų veikloje ir yra LKDS centro komiteto sekretorius, kuris skiria daug energijos Sąjungos veiklai: redaguoja ir leidžia LKDS biuletenį, rūpinasi Sąjungos leidinių išleidimu ir visais praktiniais Tėvynės Sargo leidimo reikalais.

Tėvynės Sargo redakcija linki p. A. Viliušiui geros sveikatos bei energijos ir su tokiu pat pasiaukojimu tęsti jo idealistinę veiklą.

P. M.

JIE MUS PALIKO

STASYS LUŠYS

Gruodžio 17-tą dieną Bostone su šiuo pasauliu atsiskyrė visuomenininkas ir politikas, vienas pagrindinių VLIKo kūrėjų, Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos centro valdybos vicepirmininkas, šio žurnalo bendradarbis Stasys Lušys.

St. Lušys buvo gimęs 1903 m. rugpiūčio 31 d. Vaišnorių kaime, Šiaulių apskrityje. 1925 m. baigė Šiaulių gimnaziją. 1930 m. baigė Vytauto D. Universiteto teisių fakulteto ekonomijos skyrių. Kaip ekonomistas tarnavo Žemės Banke. 1941 m. buvo laikinosios vyriausybės paskirtas Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmų pirmininku. Tose pareigose išbuvo iki pasitraukė iš Lietuvos 1944 m.

Abiejų okupacijų metu buvo pogrindžio-rezistencijos veikėjas. 1943 m. buvo rezistencinės Lietuvos Tarybos jam pavesta tartis su tokiu pat rezistenciniu Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu dėl vieningo Lietuvos laisvinimo kovos organo sudarymo. Po ilgai užtrukusių pasitarimų jam pavyko derybas privesti prie sėkmingos pabaigos, ir abiejų kalbamų rezistencinių vienetų atstovų sutarimu buvo sukurtas Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas. Ilgą laiką jame ėjo įvairias pareigas.

Vokietijoje 1945-46 m. buvo LTS centro valdyboje, 1947-1948 vadovavo Regensburgo apygardai. 1948 m. atvyko į Ameriką. 1949-52 m. buvo vietinės Lietuvių Sąjungos Bostono apylinkės pirmininkas. Buvo vienas Bostono lituanistinės mokyklos steigėjų, nuo 1954 m. buvo Balfo reikalų vedėjas Brooklyne.

Kaip visuomenininkas daugiausia veikė ateitininkuose. 1926-27 buvo moksleivių ateitininkų sąjungos pirmininkas. 1927-29 Lietuvos universiteto studentų ateitininkų sąjungos pirmininkas, vėliau pirmininkavo įvairiems ateitininkų sendraugių skyriams. 1950-59 Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos centro valdybos vicepirmininkas. Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unijos kongrese 1953 m. išrinktas tarybos nariu ir vykdomojo komiteto vicepirmininku. Per eilę metų iki mirties buvo Lietuvių Krikščionių Demokratų Są-

jungos centro valdybos vicepirmininkas.

Bendradarbiavo daugelyje laikraščių, jų tarpe ir Tėvynės Sarge.

Stasys Lušys buvo šviesaus proto, gilios inteligencijos ir kilnių nusiteikimų asmenybė.

P. M.

DR. JONAS GRINIUS

Lapkričio 10 d. Muenchene mirė rašytojas, literatūros kritikas ir visuomenininkas dr. Jonas Grinius. Buvo gimęs 1902 m. vasario 21 d. Giminėnų kaime, Joniškio vls., Šiaulių aps.

Gimnaziją baigė Šiauliuose, prancūzų kalbą, literatūrą, estetiką ir meno istoriją studijavo Lietuvos universiteto teologijos-filosofijos fakultete, kurį baigė 1926 m. Studijas gilino Grenoblio ir Paryžiaus universitetuose. 1929 m. Lietuvos universitete gavo daktaro laipsnį.

1929-40 m. teologijos-filosofijos fakultete docento teisėmis dėstė literatūrą, estetiką ir meno istoriją. 1940-41 m. Kauno universiteto statybos fakultete vyr. dėstytojo teisėmis dėstė meno istoriją ir prancūzų kalbą. 1941-44 docentas ir VDU senato sekretorius. 1944 m. liepos 31 d. pasitraukė į Vokietiją. 1948-50 Schwaebisch Gmuendo lietuvių gimnazijos mokytojas ir paskutinysis direktorius.

Aktyvus ateitininkų, pavasarininkų ir katalikų vyrų organizacijų narys, ėjęs jų centro valdybose svarbias pareigas. 1930-49 Ateitininkų Federacijos tarybos narys, Katalikų Mokslo Akademijos narys, Lietuvių Rašytojų Draugijos narys ir aktyvus kelių kitų kultūrinių ir visuomeninių organizacijų veikėjas. Skaitė daug viešų paskaitų meno, literatūros ir politikos klausimais. Buvo Ateities, Pavasario, Židinio, XX-jo Amžiaus ir Aidų redaktorius arba redakcijos narys. Bendradarbiavo daugelyje laikraščių ir žurnalų ir Lietuvių Enciklopedijoje.

Išspausdinta: Sąžinė, O.V. Milašius poetas, Putino lyrika, Grožis ir menas, Vilniaus meno paminklai, Brazdžionio poezijos kritiški metmens, Varpai, Stella Maris (Aiduose), Gulbės Giesmė (Aiduose), Žiurkių kamera ir Visuotinė Literatūra (drauge su J. Ambrazevičium ir A. Vaičiulaičiu).

K. B.

PRELATAS PRANCIŠKUS JURAS

Po sunkios ligos Putname, Conn., Day-Kimbal ligoninėje 1980 m. lapkričio 21 d. mirė prel. Pranciškus Juras. Velionis buvo gimęs 1891 m. birželio 16 d. Bridų kaime, Šiaulių parapijoje. Baigęs Sutkūnų pr. mokyklą, kurį laiką dirbo, o 1911 m. baigė Šiaulių gimnazijoje 4 klases. Atvykęs į JAV, su pertraukomis (dėl ligos) studijavo Cottonsville, Md., kolegijoje. Studijas su pertraukomis tęsė De Paul universitete, Čikagoje, Kenrick seminarijoje, St. Louis, ir Brighton seminarijoje, Mass. Kunigu įšventintas 1922 birželio 18 d. Pastoracinį darbą — vikaro ir klebono — dirbo Laurence, Mass., lietuvių parapijoje. 1951 m. ko 22 d. buvo Šv. Tėvo pakeltas į prelatus, o vėliau gavo ir protonotaro titulą.

Daug rašė į lietuvių laikraščius, dirbo Vyčių organizacijoje — buvo jos centro valdybos pirmininku, o vėliau išrinktas jos garbės nariu. Daugelyje kitų lietuvių organizacijų ėjo įvairias pareigas, buvo trijų organizacijų ir Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos garbės narys.

Prel. Pr. Juras savo lėšomis išleido arti 40 labai svarbių veikalų, kaip Naujojo Testamento II dalį, St. Šalkauskio Ateitininkų ideologija, A. Maceinos 5 filosofinės knygos, Maironio, Aisčio, F. Kiršos, A. Vaičiulaičio ir kitų poezijos bei beletristikos kūriniai ir daug kitų svarbių įvairaus turinio knygų.

Greta knygų leidimo, rūpindamasis kultūrinio palikimo rinkimu, prel. Pr. Juras rinko įvairius istorinės vertės kultūrinius paminklus ir tuo būdu sukūrė Alkos muziejų ir jam savo lėšomis Putname pastatė atskirą namą. Vėliau, jo surinktam kultūriniam turtui — knygoms, periodiniams leidiniams, žymių dailininkų paveikslams ir liaudies dirbiniams — į muziejų nebetelpant, jis su dideliu susirūpinimu organizavo ir vykdė Alkos muziejaus praplėtimą bei padidinimą.

Alka — tai prel. Juro 50 metų idealistinių pastangų bei darbų vaisius, kuriam jis išleido dideles savo sutaupytų pinigų sumas ir kuriam jis daug metų su pasiaukojimu dirbo, siekdamas išgelbėti įvairių sričių kultūrinę kūrybą nuo sunykimo. Artėjant senatvei, Alką jis atidavė administruoti bei globoti Liet. Katalikų Mokslo Akademijai.

K. B.

IGNAS MALĖNAS

Gruodžio 18 d. Clevelande mirė Ignas Malėnas, vienas lietuvių veikliausių pedagogų, pirmaujantis metodikų specialistas Lietuvoje.

Gimęs 1900 m. vasario 14 d. Jackonių kaime, Ūdrijos vls. Alytaus apskr., mokėsi Saulės mokytojų seminarijoje ir Voronežo lietuvių gimnazijoje. Baigė mokytojų seminariją Leipcige, lankė Leipcigo universiteto psichologijos institutą. 1929 m. baigė Lietuvos Universiteto teologijos-filosofijos fakultete pedagogikos-psichologijos mokslus. 1932-33 gilino psichologijos studijas Hamburgo universitete. 1923-24 švietimo ministerijos pradžios mokyklų vizitatorius, 1925-39 Saulės mokytojų seminarijos mokytojas, 1925-32 Simano Daukanto mokytojų seminarijos mokytojas, 1933-40 M. Pečkauskaitės gimnazijos mokytojas, 1935-38 direktorius. 1935-40 teologijos-filosofijos fakulteto asistentas ir vyr. asistentas. 1941-44 Vytauto D. Universiteto filosofijos fakulteto adjunktas ir pedagogikos katedros vedėjas; pedagoginio parengimo ir aukštesniojo mokslo departamentų direktorius.

Leido Lietuvos Mokyklą, bendradarbiavo daugelyje žurnalų bei laikraščių. Rašė ir grožinės literatūros kūrinėlių. Parašė keliolika lietuvių kalbos, aplinkos pažinimo ir istorijos vadovėlių, daugumą vienas, o kai kuriuos bendradarbiaudamas su kitais pedagogais. Jo parašyti vadovėliai buvo plačiai vartojami mokyklose ir pakartotinai spausdinami. Vienas jų buvo išleistas net 14 kartų.

Vokiečių okupacijos metais, eidamas vidurinių mokyklų departamento direktoriaus pareigas, su dideliu ryžtu ir drąsa gynė lietuvių mokyklas nuo vokiečių užmačių jas likviduoti.

Pasitraukęs į Vokietiją, 1945-49 m. buvo Regensburgo-Scheinfeldo gimnazijos direktorius. 1947-49 lietuvių švietimo ir kultūros įgaliotinis JAV zonai ir ėjo kitas pareigas. Atvykęs į JAV, apsigyveno Clevelande; ruošė lituanistinių mokyklų programas. Nuo 1955 m. rudens buvo JAV LB centro valdybos narys švietimo reikalams.

Tai buvo didelės energijos ir didelių nuopelnų švietėjas ir kultūrininkas. Tik anksti ištikusi liga išjungė jį ilgam laikui — iki mirties — nuo švietimo ir kultūrinės veiklos.

P. M.

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS

Lietuvių išeivių politinės veiklos prasmė

Iš pavergtos Lietuvos atvykęs rezistentas Vladas Šakalys Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavime 1980 m. lapkričio 18 d. Čikagoje savo kalboje pabrėžė didelę Amerikos lietuvių veiklos reikšmę Lietuvos laisvės kovoje. Be išeivijos moralinės ir materialinės pagalbos nebūtų buvę pasipriešinimo ar kovos sąjūdžių tėvynėje.

Helsinkio nutarimų vykdymui sekti lietuvių grupės likimas

Lietuvių grupė yra persekiojama, ir jos veikimas sutrukdomas. Grupės steigėjai — kun. Karolis Garuckas mirė, rašytoja Ona Lukauskaitė-Poškienė dažnai tardoma ir čekistų grasinama, Eitanas Finkelšteinas atleistas iš darbo ir nuolat sekamas, rašytojui Tomui Venclovai, išvykusiam į užsienį, atimta pilietybė, ir jis jau negalės grįžti į Lietuvą, o Viktoras Petkus, kuris jau anksčiau buvo nuteistas ir atkalėjo 15 metų, vėl nuteistas kalėti 15 metų. Į jo vietą į grupę įsijungęs Balys Gajauskas nuteistas kalėti 15 metų, o Algirdas Statkevičius uždarytas į psichiatrinę ligoninę. Neteko laisvės ir grupės narys Vytautas Skuodis. Bet grupė dar veikia. Ukrainos, Gruzijos ir armenijos Helsinkio grupės buvo sunaikintos.

Lietuvoje pogrindis stiprėja

Lietuvos pogrindyje išeina apie 15 leidinių, kurie veda nuolatinę ir atkaklią kovą prieš rusifikaciją, Lietuvos naikinimą ir okupacinę priespaudą. Apie juos telkiasi didelis drąsių, daugiausia jaunų, kovotojų būrys. Rusų bolševikinės valdžios persekiojamas, jis nemažėja, o, atrodo, didėja. Iškyla naujos stiprios asmenybės, nauji vadai, kurie supranta pavergėjo silpnybes, numato tautos ateitį ir gerai besiorientuoja tarptautinėje politikoje. Kaip iš pogrindinės spaudos matome, jie atvirai kovoja prieš nekaltų žmonių suiminėjimus ir reikalauja paleisti suimtuosius ir nekaltai nuteistuosius.

Kolaborantai Lietuvoje

Į Tėviškės Žiburių klausimą —

— Ar išeivijos lietuviai, kurie lankosi Lietuvoje, prisideda daugiau prie okupacinės valdžios įtvirtinimo, ar re-

zistencijos sustiprinimo? — rezistentas Šakalys taip atsakė:

— "Tie, kurie lankosi ne LTSR bendradarbiavimo rėmuose, prisideda bent prie mūsų žmonių nuotaikos pakėlimo. Kiti, kurie bendrauja su sovietine administracija, prisideda šiek tiek prie jos įtvirtinimo. Tokie ryšiai tarnauja sovietams, siekiantiems susilpninti patriotinę lietuvių išeivijos veiklą. Sudaromas įspūdis, kad tokiu būdu galima daugiau laimėti. Juk vergvaldžiui naudinga pasakyti: "Palaukit, ką nors gausite". Tokiu būdu išlošiamas laikas ir laimimas pavergtųjų nuolankumas. Kol vergas tikisi ir tyli, susidaro naudinga situacija pavergėjui. Lietuvos pavergėjai ir jų kolaborantai nėra Lietuva, ir nereikia jų tokiais laikyti. Jei sovietai leidžiasi į bendravimą, reiškia jis jiems naudingas. Jeigu sovietams rūpėtų lietuvybės išlaikymas, jie rūpintųsi ne išeivija, o Sibiro lietuviais arba čia pat esančiais Gudijoje tautiečiais. Jie sako, kad rūpinasi, bet aš abejoju.

Sakoma, kad Maskvos kolaborantai kai ką laimi lietuviškumui. Tuo gali tikėti tiktai tie, kurie yra menkai informuoti. Aš tuo netikiu, nes kolaborantai yra tik Maskvos tarnai, o ne šeimininkai. Jie daro tai, kas reikalinga Kremliui, o ne Lietuvai".

(Tėviškės Žiburiai, 1980 m. 42 nr.)

Sovietų grėsmė

"Sovietai detantę laiko ne politiniu mechanizmu, kad galėtų bendrauti su kapitalistiniu pasauliu, bet kaip priemonę pasiekti jų pagrindinį tikslą pertvarkyti pasaulį pagal jų schemą be atominio karo".

(Dr. D. Krivickas, iš "Draugo" 1980.IX.15)

"Komunizmo prieblanda"

Tokia antrašte gruodžio 22 d. U.S. News & World Report išspausdintame straipsnyje prileidžiama, kad komunizmo ekonominė-politinė sistema yra giliai sukrėsta nepasisekimų, kurių anksčiau bolševikai nenumatė. Visi komunistų valdomi kraštai su 1,4 bilijono žmonių, įskaitant ir Sovietų Sąjungą, grumiasi su ekonomiškais sunkumais ir maža teturi vilties pagerinti savo gyvenimo lygį. Kur tik naujai įsigali komunizmas, visur labai pasunkėja gyvenimas, o nuo komunizmo atsipalaidavimas jį ekonomiškai pagerina. Išsivystantieji kraštai jau nebežiūri į komunistinius kraštus, įskaitant ir So-

vietų Sąjungą, kaip į sektinus ekonominius pavyzdžius.

Menkėja komunizmo ideologinis patrauklumas, o jo vietoje visur stiprėja tautiškumas. Iš Sovietų Sąjungos emigravęs žurnalistas Markas Popovskis yra rašęs, kad vienintelė Sovietų Sąjungoje vieta, kurioje dar laikosi komunistinė ideologija, yra Marksizmo-Leninizmo institutas, kurio uždavinys yra pateisinti Kremliaus priimtą politiką. Yra nuomonių, kad Maskva vis labiau ir labiau pasidarys brutalia jėga, ir ji ateityje nebebus didžiosios ideologijos nešėja. Per 60 metų Sovietų Sąjunga ne tik nesukūrė Lenino skelbtos neklasinės ir nevalstybinės visuomenės, bet ir pati įklimpo į gilias ekonomines ir socialines problemas.

Bet, nežiūrint prileidimo, kad Sovietų Sąjunga pergyvena vis didėjančią krizę, ji ir toliau sudaro pavojų pasauliui. Kremliaus ekonominių ir politinių nusivylimų išgyvenimai gali jį vesti vis į didesnį pasitikėjimą savo militarine jėga, besivaržant su JAV dėl įtakų pasaulyje.

Lietuviai krikščionys demokratai Venecueloje

Venecuelą šiuo metu valdo krikščionių demokratų partija, kurią vietiniai vadina COPEI ir kuri yra viena stipriausių krikščionių demokratų partijų visoje Pietų Amerikoje. Lietuvos bylos reikalui jie yra gana palankūs, tik juos reikia informuoti, aprūpinant atitinkamai leidiniais ispanų kalba.

Venecueloje yra apie dešimtį lietuvių krikščionių demokratų ir dalis jiems simpatizuojančio jaunimo, kuris ateityje taip pat bus įtrauktas į krikščionių demokratų veiklą. Venecuelos lietuviai krikščionys demokratai pageidauja ir įtaigoja, kad ir kituose kraštuose būtų galima daugiau lietuviško jaunimo įtraukti į krikščionių demokratų eiles.

Visų Venecueloje gyvenančių bendraminčių vardu Juozas Kukanauza sveikino Čikagoje įvykusią LKDS konferenciją, linkėdamas, kad lietuviai krikščionys demokratai nepavargtų, dirbdami Sąjungos ir tėvynės labui. "Mintyse konferencijos metu būsime su Jumis", išreiškė konferencijai linkėjimus Juozas Kukanauza.

"Naujoji Viltis", Nr. 13, rašo:

Kai anuomet VLIKas buvo pasidaręs labai veiklus kovoje su mūsų diplomatine tarnyba, tai geriau būtų buvę tokios veiklos išvengti. Dabar VLIKo santykiai su diplomatine tarnyba

yra visai korektiški. Jei Bendruomenė ryšininko pretekstu atsiunčia į VLIKo posėdžius provokatorių, tai joks susitarimas ir bendradarbiavimas neįmanomas".

"Akiratininkai, frontininkai ir politikuoją vienuoliai labai nemėgsta VLIKo pirmininko dr. K. Bobelio, priskirdami jam visokiausių nuodėmių, kaip geri santykiai su "reorgais" ir pan. Iš tikrųjų jis yra labai atsidėjęs VLIKo darbui. Nuo bal. 24 iki geg. 14 d. jis keliavo VLIKo reikalais po Pietų Ameriką ir pats apmokėjo visas išlaidas. Paskum visą mėnesį (nuo rug. 10 iki spalio 10 d.) praleido keliaudamas po Europos sostines, įteikdamas Helsinkio aktą pasirašiusioms vyriausybėms memorandumą, pasirašytą kartu su Diplomatijos šefu dėl Madrido konferencijos, į kurią jis išvyko lapkr. 7 d. Tegul tie, kurie kalba ir rašo apie jo neveiklumą, paskaičiuoja jau vien tai, kiek jis turėjo nuostolių nedirbdamas per visą tą laiką savo profesijoje. Visi ką nors veikią politikos srityje žino, kad tos kelionės nėra tik turistiniai malonumai".

V. Šakalio imigracijos byla

Š. m. vasario 4 d. Vladas Šakalys, lydimas inž. L. Griniaus, dalyvavo imigracijos-natūralizacijos apklausinėjime, siekdamas azilio teisių JAV-se. Palankaus sprendimo jo imigracijos prašymui reikia tikėtis kelių mėnesių bėgyje. Grįžęs iš Ispanijos, V. Šakalys rūpinosi savo atsiminimų ruošimu ir darė pranešimus kai kuriose lietuvių bendruomenėse. 1981 m. sausio 31 d. jis dalyvavo Amnesty International susirinkime Washingtone, kur buvo pristatytas drauge su Tomu Venclova ir rusų disidentais. Iki bus išspręsta jo imigracijos byla, V. Šakalio galimybės lankytis už JAV ribų tebėra ribotos.

E L T A

"VLIKas yra autentiškas visos tautos politinės valios reiškėjas, jai pačiai negalint — jos suvereniteto vykdymui esant laikinai sutrukdytam. Tokia savo prigimtimi VLIKas prisistatė tautai ir tokį tauta jį priėmė" — Prel. J. Balkūnas (LKDS biuletenis)

●

KRITIŠKAI VERTINANT

ALEKSANDRO STULGINSKIO ATSIMINIMAI

P. MALDEIKIS

Pedagoginio Lituanistikos Instituto vadovybė, išleidusi A. Stulginskio atsiminimus, jų autorių pristato kaip išimtinai šviesią ir taurią asmenybę, epochinį asmenį, demokratinės kartos ąžuolą, kuris vienintelis iš Lietuvos respublikos prezidentų kentėjo su tauta žiaurių okupantų rankose, buvo ištremtas į Sibirą ir po penkiolikos metų grįžo į tėvynę ir čia mirė kaip tautos kankinys.

A. Stulginskį, kaip asmenį, politiką ir valstybininką atsiminimų tomo įžangoje pristato ir kun. Mykolas Krupavičius straipsnyje (iš 1947 m. Tėvynės Sargo) "Aleksandras Stulginskis mano atsiminimuose". Taip atsiminimams geriau suprasti skaitytojas supažindinamas su jų autoriaus asmenybe ir jo gyvenamu laikotarpiu.

A. Stulginskio "Atsiminimai" apima tik dalį jo gyvenimo — nuo kūdikystės iki Lietuvos nepriklausomo gyvenimo pradžios. Tačiau iš Lietuvai reikšmingiausios jo gyvenimo dalies — iš jo valstybinės veiklos ir po jos sekusių tautos tragiškų pergyvenimų bei jos didžiųjų nelaimių Stulginskis surašytų atsiminimų, kaip įvade leidėjai informuoja, nepaliko.

A. Stulginskis atsiminimuose kaip asmuo lyg ir neprasikiša. Jei apskritai atsiminimų rašytojai mėgsta pasakoti apie save ir savo darbus, tai Stulginskis savo atsiminimuose pasižymi dideliu kuklumu. Apie save jis rašo, tik atpasakodamas savo vaikystę ir mokslo metus. Ir savo atsiminimuose iš vaikystės, gimnazijos ir seminarijos laikų jis pasakoja daiktiškai, objektyviai, savo pergyventus įvykius vertina šaltai. Savo pergyventus įspūdžius kalnuose Austrijoje ir Vokietijoje taip pat pasakoja nuosaikiai, neperdėdamas. Tačiau, perėjęs prie savo tarnybinių atsiminimų, jis nuo savo asmeninių pergyvenimų nutolsta, pasakodamas apie įvairius įvykius. Taip pat, ir pasakodamas apie savo visuomeninę veiklą Vilniuje, jis mažai bepaliečia save patį — jo asmeniniai pergyvenimai beveik dingsta. Apie savo vaidintą visuomeniniame gyvenime vaidmenį Stulginskis nutyli.

Dar prieš Aleksiukui gimstant, jo tėvai pasitraukė iš dvaro, kur jie buvo darbininkai — kumečiai, ir nuomojo

mažesnius ar didesnius ūkius ir taip vertėsi ūkininkaudami. Taip vaikui teko gyventi įvairiose vietose — bent penkiuose kaimuose — ir dirbti vaikui prieinamus darbus: ganyti žąsis, kiaules ir galvijų bandą su visais piemenuko patirtais sunkumais ir jų žaidimų įdomumais.

Kaip ir visi jo broliai ir seserys, skaityti žemaitiškai Aleksandras išmoko namie nuo kitų šeimos narių ir su dideliu malonumu skaitė "Palangos Juzę" ne tik sau, bet ir suaugusiems. Tik nebuvo kas jį pamoko rašyti, nes ir kiti šeimoje rašyti nemokėjo. Iš visų Stulginskių šeimoje augusių vienuolikos vaikų tik Aleksandrui teko mokytis Kaltinėnų pradžios mokykloje, kasdieną į ją vaikščiojant iš namų apie 4 kilometrus.

Po trejų metų ją baigęs, Aleksandras, kaip "Atsiminimai" rodo, dirbo valsčiaus raštininko padėjėju be atlyginimo. Norėjo ir toliau mokytis, tačiau nebuvo kur: Lietuvoje buvusios gimnazijos lietuvių nepriėmė. Nuvykęs į Liepoją ir čia privačiai pasiruošęs, išlaikė egzaminus į trečiąją klasę. Nors buvo amžiumi jau peraugęs, tačiau įsiprašė direktorių jį priimti. Mokslus išeiti jam finansiškai padėjo du jo vyriausi broliai, išvykę į Ameriką ir dirbę kasyklose. Baigęs keturias klases, jis įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune, kaip jis buvo žadėjęs jam mokslą išeiti padedantiems broliams. Be to, į seminariją stoti jį paskatino — jį paveikė ir didelį įspūdį jam padarė kapeliono kun. J. Stakausko aiškinimas, kad niekas nesigaili mokęsis kunigų seminarijoje, jei ir netampa kunigu. Su mokslu jis sunkumų nei gimnazijoje, nei vėliau kunigų seminarijoje neturėjo.

Iš Stulginskio atsiminimų sužinome ir apie to meto seminarijos gyvenimą ir nuotaikas joje. Didelė dauguma klierikų buvo lietuviai, tačiau seminarijoje vyravo lenkiška nuotaika. Seminarijos inspektorius net buvo uždraudęs laisvalaikio metu dainuoti. Lietuviai klierikai pasiskundė seminarijos rektoriui prel. Karosui, ir šis vyskupo vardu leido dainuoti, paaiškindamas, kad dvasinius mokslus einančiam jaunimui laisvu metu reikalinga pramogų ir prasiblaivinimo. Lenkų kalbos vyravimas baigėsi, tik vyskupu tapus P. Karevičiui ir seminarijos rektorium Mačiuliui-Maironiui.

Išbuvęs seminarijoje ketverius metus, Stulginskis vis dar nesijautė apsisprendęs, ar priimti kunigo šventimus. Jo net neatsiklausę, jo kurso draugai surinko jam lėšų studijuoti užsienyje. Jį traukė galimumas praplėsti savo akiratį. Dva-

sinės vyriausybės nurodymu, jis studijavo Insbruko universitete teologiją. Nors jam ir buvo įdomūs teologijos mokslai, bet jis per ten praleistus metus apsisprendė stoti į agronomijos institutą Hallės universitete. Bevažinėdamas ir studijuodamas, jis turėjo progos pamatyti nepaprastai gražius Austrijos ir Vokietijos kalnus ir atsiminimuose aprašo, kaip jis buvo sužavėtas gamtos grožybių ir tų kraštų architektūrinių ir kultūrinių įdomybių.

Baigusiam agronomijos ir gyvulininkystės mokslus Stulginskiui buvo siūlomos gerai atlyginamos vietos Rusijoje. Bet jo savo krašto meilė neleido jam išvykti iš Lietuvos. Prašydamas agronomo darbo Lietuvoje, jis gavo atsakymą, kad čia jis tokio darbo negalės gauti. Tik per Martyno Yčo pažintis, jis gavo agronomo vietą Alytaus apskrityje. Iš jo dirbamo agronomo darbo jo paties aprašymo matome, kaip rimtai jis tą darbą dirbo ir kaip jis savo iniciatyva ir atliktais darbais pralenkė čia dirbusius rusus agronomus. Iš jo darbų bei veiklos matome Stulginskį kaip pasiaukojusį savo krašto žmonių švietimui, nuoširdų patriotą ir darbštų bei sąžiningą pareigūną. Su tokiu pat sąžiningumu ir tikslumu jis savo atsiminimuose atpasakoja to meto savo aplinkos įvykius.

Karui įsiliepsnojus ir vokiečių kariuomenei stumiant rusus į rytus, Stulginskis pasilieka Vilniuje ir įsijungia į čia dirbusių ir apsisprendusių nepalikti karo metu savo krašto veikėjų grupę, dirba Lietuvos Taryboje ir dalyvauja jų pastangose siekiant Lietuvai laisvės. Iš Stulginskio atsiminimų sužinome apie vokiečių siekimus ir jų įvairius žygius bei planus Lietuvai aneksuoti. Jis nuosekliai aprašo Lietuvos Tarybos kovas su Vokietijos vyriausybe, atpasakodamas kokias Taryba, atskirta nuo žmonių, izoliuota Vilniuje ir neturėdama jokių ryšių su kraštu, karinės ir civilinės valdžios spaudžiama, turėjo atlaikyti vokiečių užmačias ir pastangas Lietuvai prijungti prie Vokietijos, kaip ji nenusileido vokiečių reikalavimams bei grasinimams ir prieš vokiečių valią paskelbė Lietuvą nepriklausoma respublika.

Stulginskio objektyvus pirmosios vokiečių okupacijos metu gyvenimo Vilniuje aprašymas yra svarbus istorijos šaltinis Lietuvos gyvenimui Pirmojo pasaulinio karo metu pažinti ir Lietuvos nepriklausomybės politinėms kovoms suprasti. Bet skaitytojui būtų buvę labai įdomu, jei jis, aprašydamas to meto okupacijoje lietuvių kovas bei vargus, būtų aprašęs ir savo tuo metu atliktą vaidmenį ir daugiau aprašęs savo

asmeninius pergyvenimus anose sunkiose sąlygose.

Tenka apgailestauti, kad Aleksandras Stulginskis nepratęsė savo atsiminimų į vėlesnius laikus ir neaprašė Lietuvai labai svarbių nepriklausomybės atstatymo darbų, neaprašė nepriklausomo gyvenimo laikotarpio ir jo iškentėtos žiaurios bolševikinės vergijos.

Bet Pedagoginis Lituanistikos Institutas yra pasiryžęs nesitenkinti tik šio Stulginskio atsiminimų tomo išleidimu ir išleisti daugiau Stulginskį liečiančių tomų, kurie apimtų Stulginskio darbą Steigiamajame Seime ir kituose seimuose, apie jį kitų žmonių pasakojimuose, jo oficialias kalbas ir pareiškimus ir išsamią jo monografiją. Tenka palinkėti jiems sėkmės.

Atsiminimus, kurie buvo gauti iš paties Aleksandro Stulginskio ir prieš penkiolika metų atvežti iš Lietuvos, spaudai paruošė a.a. Jonas Račkauskas, o šį tomą Pedagoginis L. Institutas išleido su daktarų Aldonos (A. Stulginskio dukters) ir Jono Juozevičių parama.

Aleksandras Stulginskis, ATSIMINIMAI, 1980. Pedagoginis Lituanistinis Institutas, 5620 So. Claremont Avenue, Chicago, Illinois 60636.

NAUJA STUDIJA APIE PRŪSŲ TAUTOS TRAGIŠKĄ LIKIMĄ

VINCAS ŽEMAITIS

Prisiminti: 1980 metais suėjo 750 metų, kada 1230 m. birželio mėn. buvo pasirašyta Kruświtze sutartis, kurioje Mozūrų kunigaikštis Konradas pilnai ir visiškai atsisakė Kulmijos, kuri niekad Mozūrams nepriklausė, ir visas teises į ją perleido Vokiečių Ordino viršininkui Hermann von Salza.

Šis "dovanų" aktas buvo patvirtintas imperatoriaus ir popiežiaus Grigaliaus IX; jis tų metų rugsėjo mėn. paskelbė pirmąjį kryžiaus karą prieš prūsus.

(iš H. Gerlacho knygos 107-108 psl.)

Heinrich Gerlach, *Nur der Name blieb*, Glanz und Untergang der Alten Preussen (Vien vardas teliko, Senprūsių blizgesys ir jų žlugimas). Econ Verlag, Duesseldorf-Wien, 1978, paveiksluota su žemėlapiu: das Prussenland im 13 Jahrh. 296 psl.

Paskutinių prieškarinių nacių laikų istorinę literatūrą apie buv. Rytprūsius (ypač jų praeitį) nelauktai pasipildė visai

kito pobūdžio studija. Jos autorius, stipriai išgyvenęs paskutinę vokiečių "Drang nach Osten" tragediją, 1943 m. sausio mėn. po Stalingradu pateko septyneriems metams į sovietų nelaisvę. Gimęs Karaliaučiuje, pasijunta senųjų prūsų palikuoniu. Jis stengiasi kiek galima objektyviau perteikti žiaurų prūsų tautą ištikusį likimą. Neatlaidaus prokuroro ištarme bei išvadom jis kaltina kryžiuočių ordiną ir vėlesnių laikų vokiečius už šiai lenkų iniciatyva ir pagalba užpultai nieko nekaltai prūsų tautai įvykdytą genocidą.

H. Gerlachas gimė 1908 m. Karaliaučiuje, nuo 1926 iki 1931 metų stodijavo filologiją Vienoje, Genevoje, Freiburge ir Karaliaučiuje. Iki Antrojo pasaulinio karo buvo mokytojas realinėse gimnazijose Tilžėje, Karaliaučiuje, Lycke ir Elbinge. Nuo 1939 iki 1943 metų kariavo Lenkijoje, Jugoslavijoje, Prancūzijoje ir Sovietų Sąjungoje. 1943 m. sausio 30 d., kapituliuojant 6-jai vokiečių armijai prie Stalingrado, H. Gerlachas pateko į sovietų nelaisvę. Čia daug pergyvenęs, 1950 m. balandžio mėn. iš Sovietų Sąjungos grįžo į Vakarų Berlyną. Buvo mokytoju Žemutinėje Saksonijoje. Savo pergyvenimus Stalingrado apsupime ir karo nelaisvėje Gerlachas aprašė knygoje "Der verratene Armee". Jo knygos kondensuotoje apžvalgoje jos leidėjai įdomiai rašo: "Kraštas tarp Vislos ir Nemuno, vėliau iš dalies pavadintas Rytprūsiais, pradžioje nebuvo nei germanų-vokiečių, nei slavų gyvenamas plotas. Jame, kas visiškai įrodyta, nuo pat jaunojo akmens amžiaus gyveno prūsai, šio krašto autochtonai (pirmykščiai gyventojai), šiandien kai kurių vadinami senprūsiais.

Drauge su lietuviais, kuršiais, livais ir latviais prūsai priklauso baltų (aisčių) tautų šeimai. Jie yra ištvermingiausia Vidurio ir Rytų Europos tauta, tik viduriniais amžiais tapusi grėsmingos kolonizacijos auka. Daugiau kaip tris tūkstančius metų jie sėkmingai apgynė savo gyvenamą tėviškę nuo agresyvių kaimynų ar užjūrio grobikų. Net tautų kraustymosi laikotarpis jiems nepakenkė. Tik su tobulesne karo technika vokiečių riterių ordinas, lenkų pakviestas jų grobuoniškiems planams paremti, sugebėjo 13-to šimtmečio pabaigoje nugalėti atkaklų prūsų pasipriešinimą bei jų sukilimus. Pavergti prūsai, jau kaip beteisiai gyventojai, dar 300 metų vegetavo savo tėvų žemėje, kol kaip tauta sunyko. Nugalėtojai pasisavino prūsų (Preussen) vardą ir tuo vardu vadinasi ir toliau.

Buv. Rytprūsių gyventojas H. Gerlachas kalbamoje knygo-

je prisipažįsta esąs "senųjų prūsų" ainis. Jis čia, remdamasis istoriniais duomenimis, pasijutęs tos beveik pamirštos tautos gynėju, pateikia spalvingą jos gyvenimo ir kovų už laisvę vaizdą. Pasiremdamas senais šaltiniais, jis, tur būt pirmas, aprašo prūsų žūtbūtines dėl laisvės kovas ir tragišką jų pralaimėjimą. Iš čia iškyla perspektyvos, kurios visai naujoje šviesoje atidengia vėlesnį šio krašto tarp Vislos ir Nemuno likimą ir pretenzijas į jį".

Kiek anksčiau pacituotame, beveik pažodžiui išverstame leidėjų pasisakyme (gal būt, kad tai yra ir autoriaus nuomonė) pataisytinos dvi klaidos. Pirma, jie livus priskiria baltų (latvių-lietuvių) šeimai, kada tuo tarpu mokslo duomenimis yra įrodyta, kad livai buvo ugro-finų šeimos nariai, artimi estams. Antra, jie nepagrįstai perdaug išplečia prūsų gyvenamą plotą tarp Nemuno ir Vislos. Tuomet, kai prūsai, net jei ir būtų jų kalba pripažinta visai skirtingu lietuvių-aisčių kalbos dialektu, gyveno žymiai toliau į vakarus tik nuo Alnos upės; gal net nuo Paserijos (Passarge) iki Vislos, įskaitant ir Kulmiją iki Vislos iš dešinės pusės Dreventos intako. Turbūt aiškiausiai lietuvių ir prūsų gyvenamų plotų sieną yra nusakę Algirdas su Kęstučiu 1358-59 metų derybose dėl krikšto, būtent nuo mozūrų tiesiog Alnos upe, Priegliu pro Karaliaučių, Piliavą į Baltijos jūrą.

H. Gerlacho knygos žemėlapyje menamoji Prūsų rytinė siena vedama už Balstogės, Naruvio ir Svisločiaus upėmis, Nemunu pro Gardiną, Kauną Dubysos žemupiu, pasukant šiaurės vakarų kryptimi per Žemaitiją. Iš tikro tai Kryžiuočių ordino svajotoji politinė su Lietuva siena, kurios jie niekada nepasiekė.

Glaustai kalbant apie H. Gerlacho knygą, tenka pasakyti, kad ji įdomiai bei intriguojančiai, patrauklia vokiečių kalba parašyta, vietomis su vykusiai pašaipia kritika bei buvusių režimų ideologinių klaidų bei jų pragaištingų darbų užuomina, nepagailėta jų ir Hitleriui. Ji papildo ypač savo išvadose dr. Martyno Anyso maždaug tokios pat apimties studiją "Senprūsių laisvės kovos" (1968). Aišku, dr. M. Anysas pateikia daugiau žinių, kurios mus lietuvius labiau domina lietuvių tautos praeities atžvilgiu. Jis, būdamas mažlietuvis, aiškiai nurodo, ką bendra ir ką skirtinga lietuviai galėjo turėti su savo giminaičiais prūsais.

H. Gerlachas jaunystėje laikė save tikru vokiečiu. Nors ir gimęs Karaliaučiuje, studijavęs filologiją ir buvęs moky-

toju Tilžėje, anksčiau mažai domėjosi tautiniais Rytprūsių klausimais. Tautybės klausimą jame pažadino Hitlerio partijos privalomas įsakymas kiekvienam gyventojui geneologiniais duomenimis įrodyti savo arišką kilmę. H. Gerlachas, tikrindamas archyvus, pasiekė net XII šimtmetį ir Sūduvos kunigaikščiui Kantegirdui (Kantegerde) ordino magistro 1285 m. padovanotose Pavandenų (Povunden) valdose rado ir savo Girlach-Gerlach pavardę. Dėl to ir Gerlachas pirmame skyriuje ir keliose kitų skyrių vietose pabrėžtinai kartoja: aš esu prūsas (Pruss), o vienoj vietoj rašo: esu sūduvis (sudauer, 246 p.).

Įdomu, kad H. Gerlachas nurodytame tarp Vislos ir Nemuno vadinamame prūsų krašte visai neranda lietuvių; poroje vietų jis pamini juos tik kaip kolonistus, atvykusius iš Lietuvos. Vadinasi, seniausi to krašto gyventojai jo laikomi pabėgėliais ir įsibrovėliais. Taip 270 puslapyje tarp įvairių į Rytprūsius po 1526 metų atsikrausčiusių kolonistų, būtent hugenotų (iš Prancūzijos), zalcburgiečių, mozūrų, olandų ir kitų jis mini ir "Kleinlitauer aus Schamaiten" (mažlietuviai iš Žemaitijos). Kitoje vietoje 274 p. H.G. rašo: "Auch mit den zugewanderten Litauern, mit denen sie die "Wildniss" roden und besiedeln duerften" (Taip pat su įkeliavusiais lietuviais, su kuriais drauge jie rovė "dykros" medžius ir turėjo ją apgyvendinti).

Kai aš į šiuos ir kitus knygoje pastebėtus netikslumus plačiame laiške atkreipiau autoriaus dėmesį, tai jis man atrašė, kad, dabar rusai reklamuoja Rytprūsius kaip "Sovietų tautą", o lenkus kaip jų prabočius ir kai kurių didlietuvių daromos pastangos prūsus skaityti lietuviais, tai šis klausimas šiandien moksliniai visiškai išaiškintas pagaliau ir įžvalgiu darbu lietuvės istorikės (Balts, London, 1963). Ji pasiremdama naujais archeologinių tyrimų duomenimis, taip pat ir kalbotyra, randa skirtumus tarp rytinių leto-lietuvių — lietuvių ir latvių ir vakarinių leto-lietuvių — prūsų. Tai yra broliškos tautos. Taip pat ir latviai nelabai norėtų būti laikomi lietuviais, panašiai kaip olandai ir danai vokiečiais. Ponios Gimbutienės knyga jį įtikinusi, kad į prūsų klausimą galima žiūrėti tik bendroje baltiškoje visumoje.

Tai parodo, kad H. Gerlachas jokių autochtonų teisių lietuviams buv. Rytprūsiuose nepripažįsta: juos laiko imigrantais, kolonistais. Atrodo, kad jis remiasi Goettingene naujai perrašytos Rytprūsių istorijos instrukcijomis, paremtomis nacių

laikais (Gerullio, Mortenzenų ir kt.) iškeltomis tezėmis. Pats laikas mūsų mokslininkams tai, pagrindinai išstudijavus, atremti.

H. Gerlachas savo knygoje iškelia daug įdomių minčių, aptarimų, prisiminimų bei kontroversinių išvadų, patetiškų gimtojo krašto gamtos grožio aprašymų; ypatingu įsijautimu aprašo pergyventą to krašto kelių metų lemtingai tragišką būklę, kad imi suprasti ir pajusti, kad tai galėjo aprašyti tik asmuo, pats asmeniškai išgyvenęs Stalingrado apsupime beviltišką padėtį ir žiaurią septynerių metų beteisio kareivio nelaisvę sovietų kacetuose. Aišku, čia daug galvota, svajota ir nusivilta.

H. Gerlachas baigia savo studiją, paremtą istoriškai dokumentuotais duomenimis bei gyvenimišku patyrimu ir pesimistišku žvilgsniu į Rytprūsių dabartinę padėtį ir jų ateitį be galimų pasikeitimų. Jis prisimena, kad 1936 m. sausio 9 dieną, dar Hitlerio galybės laikais, latvių laikraštyje "Rits" buvo A. Francis straipsnis: "Ar yra galimas senųjų prūsų tautinis atbudimas? Atsakymas: Gali būt. Taip pat ir prūsų kalba gali būti atgaivinta, panašiai kaip airiams pavyko su jų gališka tarme". Toliau H. Gerlachas rašo: dar 1944 m. prieš karo pabaigą rusų karo belaisvių stovyklose ėję slapti pasitarimai: ar negalima būtų Rytprūsius išimti iš Vokiečių Reicho globos ir palikti Pabaltijo valstybių sąjungoje. Senas Karaliaučiaus komunistas H. Matern, kuris kitados buvo priverstas emigruoti ir gyventi Maskvoje ir kuris savo tėvynę mylėjo labiau už kitas šalis, įtaigojo: būkite pasiruošę už Karaliaučių.

Bet, kai 1945 m. pradžioje Stalino armijos su savo tankais or mongolais įsibrovė į Rytprūsius, neliko laisvei jokių vilčių. Kas tuo laiku ten vyko, tai savo sadistiniu žiaurumu ir siaubu prilygo 50 metų koloniniam karui prieš 700 metų. Nugalėtojas rašo istoriją. Kraštas buvo užpildytas kolonistais, atsiųstais iš vidurinės Lenkijos ir plačiosios Rusijos, kurių vaikai užaugę tvirtins, kad čia jų tėvynė, panašiai, kaip mūsų vaikai sakytų, gyvendami prie Volgos ar Uralo, jei Hitleris būtų laimėjęs karą.

Savo liūdnas išvadas autorius baigia apokalipsinio pobūdžio klausimu: "Ar iš tiesų pasaulio istorija yra pasaulio teismas?" Žiaurus, klaikus likimas apvertė aukštyn kojomis seną prūsų žemę; tas pat įvyko ir su Rytprūsiais. Ar jis pakęs tai, kas ten netiesos keliu įvyko, jis asmeniškai nenorėtų to linkėti ten gyvenantiems.

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Iki š. m. kovo mėn. 15 d. prisiuntė už nr. 3 (47):

M. Peteraitienė ir Pr. Povilaitis po 25 dol.; L. Grinius ir dr. J. Starkus po 20 dol.; H. Idzelis 18 dol.; po 15 dol.: P. Duda, K. Pabedinskas ir dr. J. Zmuidzinas; kun. J. Pragulbickas 13 dol.; A. Žukauskas 11 dol.; po 10 dol.: B. Brizgys, kun. L. Dieninis, J. Jokubka, dr. P. Kaladė, A. Kasulaitis, prel. J. Kučingis, dr. J. Kuodis, J. Lapinskas, A. Milčienė, B. Pabedinskienė, kun. A. Račkauskas, S. Raštikis, B. Sakalas, dr. K. Šidlauskas, kun. dr. V. Skilandžiūnas, Vl. Šoliūnas, P. Spėtyla, J. Švedas, A. Tamulionis, P. Tamulionis, kun. dr. I. Urbonas ir kun. dr. T. Žiūraitis, OP; E. Milkauskas ir dr. A. Skėrys po 9 dol.; po 8 dol.: J. Bobelis, P. Linkus, dr. B. Mikonis, kun. A. Petraitis, dr. K. Rimkus, dr. V. Šimaitis ir A. Valavičius; po 7 dol.: dr. A. Laucis, S. Radžionis ir P. Vilutis; po 6 dol.: L. Jaras, dr. J. Kriaučiūnas, A. Saulis, V. Sonda, K. Sragauskas, C. Surdokas ir A. Vaičiulaitis; po 5 dol.: P. Abromaitis, J. Audėnas, K. Bačauskas, dr. S. A. Bačkis, P. Balčiūnas, prel. V. Balčiūnas, kun. P. Baltrumas, dr. V. Bublys, E. Butkienė, A. Čepėnienė, F. Černienė, E. Cibas, kun. V. Dabušis, J. Damas, dr. Z. Danilevičius, J. Daugėla, vysk. dr. A. Deksnys, V. Diminskis už nr. 2 (46), A. Dovydaitis, S. Dubauskas, A. Dumčius, S. Garliauskas, A. Gaška, kun. A. Gleveckas, S. Griežė, dr. J. Jakštas, S. Jasaitienė, J. Jasys, A. Juška, kun. S. Yla, V. Kačinskas, kun. V. Karalevičius, dr. K. Katilius, V. Kazlauskas, A. Kežinaitis, J. Klončius, B. Kondrotas, kun. R. Krasauskas, B. Lukas, S. Lukas, dr. Č. Masaitis, B. Kondrotas, kun. R. Krasauskas, B. Lukas, S. Lukas, dr. Č. Masaitis, K. Mickevičius, P. Minkūnas, M. Nagys, A. Orentas, E. Paliulionienė, P. Polteraitis, K. Povilaitis, V. Prižgintas, J. Puleikis, A. Rinkūnas, kun. J. Ruokis, J. Sakas, J. Šiaučiūnas, dr. R. Sidrys, P. Šilas, H. Šilinis, dr. L. Šimutis, I. Skirgaudas, M. Svotelienė, A. Tauginas, kun. J. Tautkus, D. Tričienė, B. Užemis, E. Vainauskienė, J. Vembrė, J. Žaliaduonis, B. Žukauskas ir A. R. Zundė; po 4 dol.: P. Aleškaitis, dr. A. Čepulis, dr. J. Dičpinigaitis, M. Janilionis, A. Januška, dr. B. Kasakaitis, kun. F. Kireilis, J. J. Motiejūnas, dr. J. Norkaitis, J. Pažemėnas, S. Rauckinas, V. Reklys ir P. Sidaras; kiti po mažiau.

Už 1981 metus prisiuntė:

P. Gruodis 20 dol., kun. S. Morkūnas 16 dol., R. A. Shatas 13 dol., A. Keniausis 11 dol. ir po 10 dol.: St. Palekienė, A. Pleškys ir dr. P. Povilaitis.

Visiems širdingiausias ačiū!

TĖVYNĖS SARGO LEIDĖJAI

TURINYS

A. J. Kasulaitis, Mykolo Krupavičiaus lietuvybė 1
S. Rauckinas, Aleksandras Stulginskis — iškilus valstybininkas 24
Vl. Šoliūnas, Laisvinimo problemos 28
M. G., Vliko ir ALTo veikla Madrido konferencijos metu 30
M. G., Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto seimasi..... 33
Dr. G. Watzel, Žmogaus teisių apsaugojimas ir rėmimas 48
J. Varnas, Siūlo nusigręžti nuo Amerikos 62
P. Stravinskas, Nekaltumo prezumpcija teisme ir gyvenime 68
V. Bagdonavičius, Atrasti Vailokaitį 71
P. Miškinis, Laisvės kovotojas priverstinėje emigracijoje 75
SUKAKTYS
P.M., Adomas Vilišuis — sukaktuvininkas 78
JIE MUS PALIKO
P.M., Stasys Lušys 79
K. B., Dr. Jonas Grinius 80
K. B., Prel. Pranciškus Juras 81
P. M., Ignas Malėnas 82
ĮVYKIAI IR PROBLEMOS 83
KRITIŠKAI VERTINANT
P. Maldeikis, Aleksandro Stulginskio atsiminimai 87
V. Žemaitis, Nauja studija apie prūsų tautos likimą 91

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE
galite gauti šias knygas:

VALSTYBININKAS POLITIKOS SŪKURIUOSE. Išleido Popiežiaus Leono XIII Literatūros Fondas. 1980 m. 247 pusl. Kaina: kietais viršeliais 8,00 dol., minštais 6.00 ir persiuntimui 1.00 dol.

Aleksandras Stulginskis, ATSIMINIMAI. Išleido Pedagoginis Lituanistikos Institutas. 1980 m. 295 pusl. Kietais viršeliais. Kaina 12.00 dol.

P. Maldeikis, MYKOLAS KRUPAVIČIUS. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga. 1975 m. 493 pusl. Kietais viršeliais. Kaina 10.00 dol.

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga. 1977 m. 235 pusl. Kietais viršeliais. Kaina 5.00 dol.

Algirdas J. Kasulaitis, LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY. Išleido Leono XIII Fondas. 1976 m. 244, plius XXIV pusl. Minkštais viršeliais. Kaina 3.00 dol.

Užsakymams adresas:
"Tėvynės Sargas"
6819 S. Washtenaw
Chicago, ILL 60629

RG 4.50

Alp(LKA) 1745
1981, Nr.1

Kaina $3.00

89.662.47